

VAASAN YLIOPISTO

KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA

LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN LAITOS

Arvi Viita

YRITYKSEN SUKUPOLVENVAIHDOS

erityisesti verovaikutuksia silmällä pitäen

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu -tutkielma

Laskentatoimen ja rahoituksen
yleinen linja

VAASA 2007

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	7
1.1. Johdatus tutkielman aiheeseen	7
1.2. Tutkielman tarkoitus ja aiheen rajaus	10
2. SUUNNITTELEMATON SUKUPOLVENVAIHDOS: YRITYKSEN SIIRTYMINEN PERINTÖNÄ JATKAJALLE	12
2.1. Perintö- ja avioliitto-oikeuden pääpiirteet	12
2.1.1. Lakimääräinen perimysjärjestys	13
2.1.2. Testamentti ja lakiosa	15
2.1.3. Ennakkoperintö ja perinnöstä luopuminen	17
2.1.4. Avio-oikeus	18
2.2. Kuolinpesän verotus	20
2.3. Perintöveroseuraamukset yrittäjän kuollessa	22
2.3.1. Perintöverotus yksityisliikkeen siirtyessä perintönä jatkajalle	23
2.3.2. Perintöverotus henkilöyhtiön yhtiöosuuden siirtyessä perintönä jatkajalle	24
2.3.3. Perintöverotus osakkeiden siirtyessä perintönä jatkajalle	25
2.3.4. Perintöveron määrä	26
2.4. Tuloveroseuraamukset yrityksen siirtyessä perintönä jatkajalle	28
3. SUUNNITELTU SUKUPOLVENVAIHDOS	30
3.1. Yrityksen myynti jatkajalle ja sen veroseuraamukset	30
3.1.1. Yleistä	30
3.1.2. Yksityisliike	30
3.1.3. Avoin- ja kommandiittiyhtiö	32
3.1.4. Osakeyhtiö	35
3.2. Yrityksen lahjoittaminen jatkajalle ja sen veroseuraamukset	36
3.2.1. Yleistä	36
3.2.2. Yksityisliikkeen lahjoittaminen jatkajalle	37
3.2.3. Yhtiöosuuden ja osakkeiden lahjoittaminen jatkajalle	38
3.3. Yrityksen lahjanluontoinen myynti jatkajalle ja sen veroseuraamukset	40
3.4. Yhtiökumppanuusjärjestelyt	43
3.4.1. Suunnattu osakeanti	44

3.4.2. Omien osakkeiden hankinta	48
3.4.3. Jatkajan ottaminen henkilöyhtiön yhtiömieheksi	53
4. SUKUPOLVENVAIHDOKSEN YLEISIMMÄT YKSILÖLLISET TEKIJÄT JA NIIDEN KESKEISET VEROVAIKUTUKSET	57
4.1. Perintöveron minimointitoimet yrittäjän kuoleman yllättäessä	57
4.2. Sukupolvenvaihdoksen ajoittaminen ja valmistelevia toimenpiteitä	59
4.3. Yritysmuodon muutostarve sukupolvenvaihdokseen valmistauduttaessa	69
4.4. Perintö- ja lahjaverotuksen huojennusten edellytykset ja verovaikutukset	77
4.5. Sukulaisuus ehtona luovutusvoittoveron huojennukselle	91
4.6. Ikä veroon vaikuttavana tekijänä	95
4.7. Yritysvarallisuuden ominaisuuksien vaikutukset	97
5. YHTEENVETO	102
LÄHDELUETTELO	108
KÄYTETYT LYHENTEET	111
OIKEUSTAPAUSLUETTELO	112
TAULUKKOLUETTELO	114

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Arvi Viita	
Tutkielman nimi:	Yrityksen sukupolvenvaihdos erityisesti verovaikutuksia silmällä pitäen	
Ohjaaja:	Jussi Nikkinen	
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri	
Laitos:	Laskentatoimen ja rahoituksen laitos	
Oppiaine:	Laskentatoimi ja rahoitus	
Linja:	Laskentatoimen ja rahoituksen yleinen linja	
Aloitusvuosi:	1986	
Valmistumisvuosi:	2007	Sivumäärä: 114

TIIVISTELMÄ

Yrityksen sukupolvenvaihdoksen onnistunut toteuttaminen vaatii aina yksilöllistä suunnittelua. Verotus ei ole vähäisin sukupolvenvaihdokseen liittyvistä ongelmista. Jos veroseuraamuksia ei selvitetä huolella, saattaa yritystoiminnan jatkaminen vaarantua. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään yrityksen sukupolvenvaihdoksen keskeisimmät veroseuraamuksia aiheuttavat tekijät, sekä tunnistamaan eri vaihtoehdot sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi mahdollisimman pienin verokustannuksin niin luopujan, yrityksen kuin jatkajan näkökulmasta.

Tutkielma perustuu voimassaolevaan lakiin, ja sen tulkintaan. Verohallituksen 24.6.2004 antama ohje ”Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa” selkiinnytti verotuskäytäntöä monilta osin, mutta sitä voidaan pitää silti vain ohjeellisena. Viimeisen tulkinnan verolaeista antaa Korkein hallinto-oikeus. Sen vuoksi tässä tutkielmassa on runsaasti viittauksia KHO:n oikeustapauksiin. Aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta päälähteenä on käytetty Raimo Immosen ja Juha Lindgrenin teosta ”Onnistunut sukupolvenvaihdos”.

Verojen minimointimahdollisuudet ovat niukkoja, jos sukupolvenvaihdos jää yrittäjän kuoleman jälkeen tapahtuvaksi. Yrittäjän eläessä tapahtuva sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa useammasta eri vaihtoehdosta valitsemalla, ja myös verosuunnittelulle on enemmän sijaa. Yleensä sukupolvenvaihdos kannattaa toteuttaa niin, että PerVL:n ja TVL:n huojennukset voidaan hyödyntää. Lahjanluontoinen kauppa on paljon käytetty toteuttamistapa juuri huojennusten hyödyntämisen takia. Kohtuullinen kauppahinta yleensä turvaa myös riittävästi luopujan toimeentuloa ja antaa silti jatkajalle edellytyksiä yrityksen jatkamiseen ja kehittämiseen.

AVAINSANAT: sukupolvenvaihdos, verotus

1. JOHDANTO

1.1. Johdatus tutkielman aiheeseen

Yrityksen sukupolvenvaihdos on monitahoinen prosessi, jonka onnistunut toteuttaminen on monen tekijän summa. Jokainen sukupolvenvaihdos on erilainen yrittäjien ja yritysten yksilöllisyyden vuoksi. Mitään yleisesti pätevää mallia sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi ei ole löydettävissä. Sukupolvenvaihdos on usein yrittäjille arka ja vaikea asia. Yrittäminen on heille niin olennainen osa elämää, että siitä luopuminen koetaan helposti vaikeaksi. Liian usein sukupolvenvaihdoksen suunnittelua ja toteuttamista lykätään hamaan tulevaisuuteen, jolloin se joudutaan lopulta tekemään kiireessä, tai aivan kokonaan ilman suunnittelua yrittäjän kuoltua. Harva yrittäjä kuitenkaan haluaa elämäntyönsä murenevan. Suunnittelu on aloitettava ajoissa, sillä ratkaistavia ongelmia on yleensä paljon. (ks. Immonen & Lindgren 2006: 15–16.)

Sukupolvenvaihdosta ei sanan varsinaisessa merkityksessä esiinny kuin yleensä perheyrityksissä. Perheyritys ei ole käsitteenä mitenkään yksiselitteinen ja laissa määritelty. Perheyrityksen tyypillisin tunnusmerkki on, että yrittäjän ja yrityksen varallisuus eivät ole selvästi eroteltavissa toisistaan (Mattila 1981: 129). Perheyritys voitaisiin määritellä sellaiseksi yritykseksi, jonka omistaa yleensä yksi tai muutama henkilö, ja omistus on vähintään 50 prosenttisesti yrittäjän ja hänen lähisukulaistensa käsissä. Nykyään sukupolvenvaihdos –sanaa on ryhdytty käyttämään myös niistä tilanteista, joissa yritystoiminnan jatkaja ei ole sukua luopujalle. Suurten ikäluokkien yrittäjien siirtyessä lähivuosina eläkkeelle pienemmistä ja paremmin koulutetuista ikäluokista ei ole löytymässä kaikille yrityksille jatkajaa. Vielä harvinaisemmaksi on käymässä jatkajan löytäminen omasta perheestä ja suvusta. Seuraavan 5–10 vuoden aikana arvioidaan, jopa kymmenien tuhansien yritysten sukupolvenvaihdosten tulevan ajankohtaisiksi. Mm. Perheyritysten liiton tutkimusten mukaan pelkästään perheyrityksiksi luokiteltavia osakeyhtiöitä on yli 80.000 kpl, ja niistä joka kolmannessa on lähitulevaisuudessa edessä jatkajan löytäminen. Arvioiden mukaan kaikki yritysmuodot huomioiden yli 50.000 yritystä (yli 30 % Suomen yrityskannasta) suunnittelee tai toteuttaa vaihdoksen kymmenen seuraavan vuoden kuluessa. Työntekijöitä näissä yrityksissä arvioidaan olevan n. 500.000. Myös selvästi korkeampia arvioita on esitetty. Arvioerot johtuvat ennustamisen vaikeudesta, ja myös sukupolvenvaihdos –käsitteen määrittelyvivahteista. (ks. Immonen & Lindgren 2006: 23, 25.) Yritystoiminnan luovuttaminen lähisuvun ulkopuoliselle eroaa monella tavoin

perinteisestä sukupolvenvaihdoksesta. Toteuttamistapojen valikoima on kapeampi, koska luonnollisena tavoitteena on saada yrittäjän elämäntyöstä mahdollisimman hyvä korvaus omaksi ja lähipiirin hyväksi. Yrityksen toiminnan ja jatkajan menestymisen turvaaminen eivät painotu samalla lailla kuin lähisuvun kesken tehdyissä luovutuksissa. Toki esim. huoli pitkäaikaisten työntekijöiden työpaikkojen säilymisestä vaikuttaa usein luopujan toimintaan. Ulkopuolisen kanssa tehtävässä sukupolvenvaihdoksessa kyseeseen tulevat käytännössä vain kaupan ja erilaisten omistusjärjestelyjen (esim. omien osakkeiden hankinta, suunnattu anti, yhtiökumppanuus) kautta tehtävät toimet.

Sukupolvenvaihdokseen liittyvistä ongelmista verotus ei ole vähäisin. Sukupolvenvaihdos, jossa verotuksellisiin ongelmiin ei ole paneuduttu huolella, saattaa vaarantaa yritystoiminnan jatkamisen (ks. Immonen & Lindgren 2006: 16). Yhdeksi sukupolvenvaihdoksen toteuttamisprosessin päätavoitteeksi voidaan usein havaita verojen minimointi. Muut tavoitteet voivat käytännössä olla ristiriidassa verojen minimointitavoitteen kanssa. Yksilölliset tekijät määräävät tavoitteiden prioriteetin (Kirkko-Jaakkola & Kujansuu 1984: 14–15; Immonen & Lindgren 2006: 19). Veroja minimoitaessa vaihtoehtoja karsivat mm. jatkajan taloudelliset resurssit, rahoituksen saatavuus, perillisten tasapuolisen kohtelun vaatimus ja luopujan toimeentulon turvaaminen (Järvinen & Ikkala 1987: 183–184). Verojen minimointitavoite ei luonnollisestikaan saisi johtaa ratkaisuihin, jotka eivät ole liiketaloudellisesti järkeviä. Verosuunnittelulla saatetaan saavuttaa kustannussäästöjä lyhyellä tähtäyksellä, mutta tehdyt ratkaisut saattavat heikentää yrityksen taloudellisia toimintaedellytyksiä pitkällä tähtäyksellä.

Yhteiskunta on omalta osaltaan pyrkinyt helpottamaan niitä ongelmia, jotka kohdataan siirrettäessä yritystä uudelle yrittäjäsukupolvelle. Tästä ovat esimerkkinä mm. TVL:n ja PerVL:n sukupolvenvaihdoksia koskevat huojennussäännökset. Mielestäni on yleensä jo yleisen edun vuoksi suotavaa, että yrittäjäksi halukas jatkaja voittaa sukupolvenvaihdokseen liittyvät ongelmat. Yrittäjän lapsilla on usein sellaista tietoa yrittämisestä ja juuri perheensä yrityksestä, että sen käyttämättä jättäminen on kansantaloudellisesti vahingollista. Toisaalta varoittavia esimerkkejä toisen polven yrittäjistä on aivan riittämiin. Ulkopuolinen yritystoiminnan jatkaja voi monessa tilanteessa olla yrityksen kannalta paras valinta. Yrityksen koko saattaa asettaa omat haasteensa yrittäjän osaamiselle. Perheyrityksen luonne saattaa sen koon kasvaessa muuttua ratkaisevasti. Edellinen sukupolvi on ehkä aloittanut yrityksen hyvin vaatimattomasta lähtökohdasta, ja yrityksen kasvaessa yrittäjä on kasvanut yrityksensä mukana. Yritystoimintaa jatkava ei voi tuntea yritystä samalla tavalla, ja haasteet

yrittäjien kehittämisessä voivat osoittautua ylivoimaisiksi, jos ratkaisevin kriteeri jatkajan valinnassa on ollut sukulaisuussuhde.

Kettunen (1983: 266) on pohtinut syitä toisen polven yrittäjien epäonnistumiseen. Hänen ajatelmansa tiivistävät osuvasti sitä kehitystä, joka johtaa menestyvänkin yrityksen tuhoon. Yrittäjäperheessä lasten elämä ja kokemukset ovat erilaiset kuin heidän vanhemmillansa. He kasvavat valmiiseen yritykseen, ja elämä on helpompaa. Tällä voi olla merkityksensä niin yrittämisen tahdolle kuin yrittämisen taidollekin. He eivät ole kokeneet kaikkia niitä vaikeuksia, joita yrittämiseen on etenkin sen alkuaikoina liittynyt. Vanhempien yrittäjähenki on ”taistelussa” karaistunut, mutta se ei välttämättä siirry lapsille. Lasten työskenteleminen jo pienestä pitäen perheen yrityksessä on hyvä asia yrittämisen arkeen tutustumisen takia, mutta toisaalta se voi valmentaa heidät puutteellisesti työelämään. Työskentely jonkin aikaa yrityksen ulkopuolella avartaisi näkökulmia ja opettaisi itsenäiseen elämään. Vaarana tietysti on, että saavutettu vakaa työpaikka vie voiton yrittäjyydestä.

Aina yritykselle ei löydy perhepiiristä halukasta jatkajaa, tai sitten hänen resurssinsa ja valmiutensa todetaan suunnitteluvaiheessa riittämättömiksi. Kuten edellä todettiin, luopujalla on tällöin vähemmän vaihtoehtoja: ulkopuoliselle myynnin (liiketoiminnan myynti, kiinteistöjen myynti, asteittainen luopuminen esim. omien osakkeiden hankinnalla ja suunnatulla annilla) lisäksi vaihtoehtona voi käytännössä olla vain yritystoiminnan lopettamisen suunnittelu.

Sukupolvenvaihdoksen ajoittaminen on täysin yritysکوhtainen ratkaisu. Siihen vaikuttavat niin luopujan, yrityksen kuin jatkajan yksilölliset tekijät (Mattila 1981: 130). Sukupolvenvaihdoksen suunnittelun pitäisi olla luonnollinen osa yrityssuunnittelua. Se olisi aloitettava ajoissa. Immonen & Lindgren (2006: 17) ovat todenneet käytännön esimerkkien perusteella, että onnistuneen sukupolvenvaihdoksen suunnittelu olisi aloitettava jopa 3–5 vuotta ennen varsinaisia ratkaisuja. Kun aikaa varataan tarpeeksi, vaihtoehtojakin on enemmän. Yritystä voidaan joutua valmistamaan sukupolvenvaihdokseen, esim. yritysmuotoa muuttamalla tai omaisuutta järjestelemällä, mikä vaatii aikaa sekin. Suunnittelemattomissa tilanteissa sukupolvenvaihdos tapahtuu vasta yrittäjän kuollessa, mikä ei ole useissakaan tapauksissa yrityksen kannalta edullisinta (Mattila 1981: 130; Immonen & Lindgren 2006: 19). Tällöin vaihtoehdot esim. verojen minimoimiseksi ovat olemattomat.

Tavanomaisimmat menettelytavat suunnitellussa sukupolvenvaihdoksessa ovat:

- kauppa
- lahjoitus
- lahjanluontoinen kauppa
- jatkajan ottaminen yhtiökumppaniksi
- sukupolvenvaihdos omien osakkeiden hankinnan kautta.

Sukupolvenvaihdoksen veroseuraamukset on varmistettava ennen lopullisten päätösten tekemistä. Sukupolvenvaihdostilanteessa on yleensä syytä turvautua asiantuntijoiden apuun, vaikka lopullinen ratkaisu jääkin yrittäjän tehtäväksi. Ennen lopullista ratkaisua kannattaa hakea veronviranomaiselta sitova ennakkokannanotto. (Kirkko-Jaakkola & Kujansuu 1984: 8; Immonen & Lindgren 2006: 28).

1.2. Tutkielman tarkoitus ja aiheen rajaus

Tarkoitukseni on selvittää yrityksen sukupolvenvaihdoksen keskeisimmät veroseuraamuksia aiheuttavat tekijät ja tunnistaa eri vaihtoehdot sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi mahdollisimman pienin verokustannuksin niin luopujan, yrityksen kuin jatkajan näkökulmasta. Tarkastelussa painottuu ns. perinteisen sukupolvenvaihdoksen näkökulma eli tilanteet, joissa yritystoiminnan jatkaja on lähisuvusta. Tarkastelunäkökulmana on pelkästään omistuksen siirtyminen, ja siitä seuraavat veroseuraamukset. Sukupolvenvaihdokseksi saatetaan toki kutsua myös tilannetta, jossa omistajuus säilyy lähipiirissä, mutta johtajaksi hankitaan ulkopuolinen palkkajohtaja. Immonen & Lindgren (2006: 27) ovat todenneet, että pienissä ja keskisuurissa yrityksissä ei pääsääntöisesti liene taloudellisia mahdollisuuksia eikä halua turvautua perheen ulkopuolisiin palkkajohtajiin. Omistajuuden ja johtajuuden eriyttämisen problematiikkaa en tässä työssäni ryhdy syvemmin käsittelemään.

Tutkielmassa keskityn sukupolvenvaihdoksen verojuridiikkaan. Alkuosassa perehdytään kuitenkin hiukan myös perintö- ja avioliittojuridiikkaan, koska se liittyy kiinteästi perheyriksen sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun. Testamentilla, ennakkoperinnöllä, perinnöstä luopumisella ja avioehtosopimuksella voidaan vaikuttaa sukupolvenvaihdostilanteessa mm. veroseuraamuksiin ja jatkajan rahoitusasemaan.

Vaikka sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapa määräytyisi verojen minimointia vähemmän painottaen, liittyy jokaiseen sukupolvenvaihdokseen aimo annos

verosuunnittelua. Mikään menettelytapa ei johda vakiomuotoiseen verotukseen. Aina on tilaa verosuunnittelulle. Tilanteet eroavat yritysmuodon, yritysvarallisuuden, omistuspohjan, osapuolten sukulaissuhteen tai muun syyn vuoksi. Suunnittelun tekee mielenkiintoiseksi myös se, että verovaikutusten mittaaminen on vaikeaa, koska ne heijastuvat eri tavoin ja eri aikoina luopujan, jatkajan ja yrityksen verotukseen Verolainsäädännölle on tyypillistä nopea muuttuvuus ja tulkinnan kirjavuus. Sukupolvenvaihdokseen liittyvät verotustilanteet eivät aina ole yksiselitteisiä. Vastaavia tilanteita ei välttämättä löydy oikeuskäytännöstä, tai käytäntö ei ole selvä. Sukupolvenvaihdokseen ei kuitenkaan pitäisi ryhtyä olettamusten tai toiveiden varaan heittäytyen, vaan verokohtelusta kannattaa hankkia mahdollisimman luotettava kuva. Verohallituksen 24.6.2004 antama ohje ”Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa” kokosi aikaisemman hyvin vaihtelevan käytännön yhtenäisempään muotoon ja selkeytti oleellisesti sukupolvenvaihdoksen verotuksen ennakointia. Verohallituksen ohje ei ole kuitenkaan täysin kattava, eikä siinä esitettyjä tulkintoja voida pitää kaikilta osin lopullisina. Näin on jo käynytkin. Viimeisen tulkinnan voimassa olevaan lakiin antaa Korkein hallinto-oikeus. Sen vuoksi tässä työssä on runsaasti viittauksia KHO:n oikeuskäytäntöä selkeyttäneisiin ratkaisuihin. Ne luovat pohjan sukupolvenvaihdoksen verokohtelun ennakoinnille. Verotuskäytäntöä on selvitetty myös esimerkein. (ks. Kirkko-Jaakkola & Kujansuu 1984: 11; Immonen & Lindgren 2006: 25, 27.)

Sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen on yleensä ongelmallisinta sellaisissa yrityksissä, joissa toimintaan on sitoutunut paljon varallisuutta. Yleistäen voidaan todeta, että vaihdosprosessi on sitä ongelmattomampi, mitä vähemmän toimintaa jatkavalle on siirrettävä pääomaa. Liiketoiminta ja maatilatalous vaativat lähes poikkeuksetta niin suuren pääomapanoksen, että niiden kohdalla sukupolvenvaihdos on verotuksellisesti katsottuna aina jossain määrin ongelma. Ammatinharjoittajilla elinkeinonharjoittamiseen on usein sitoutunut vähemmän pääomaa, ja vaihdoksen toteuttaminen on siten vaivattomampaa. (Mattila 1981:130.)

Tutkielmassa käsittelen vain liiketoimintaa harjoittavien yritysten sukupolvenvaihdosta. Maatilatalouden sukupolvenvaihdokset rajaan käsittelyn ulkopuolelle, koska ne eroavat liiketoimintaa harjoittavien yritysten sukupolvenvaihdoksista mielestäni siinä määrin, että ne laajuudeltaan voisivat olla oma tutkimuskohteensa. Suurimmat erot ovat rahoituspuolella. Yhteiskunta edesauttaa maatilatalouden sukupolvenvaihdoksia mm. eläke-eduilla ja korkotuella, mitkä liiketoimintaa harjoittavien yritysten sukupolvenvaihdostilanteissa ovat tuntemattomia.

2. SUUNNITTELEMATON SUKUPOLVENVAIHDOS: YRITYKSEN SIIRTYMINEN PERINTÖNÄ JATKAJALLE

2.1. Perintö- ja avioliitto-oikeuden pääpiirteet

Yrittäjän kuoleman jälkeen tapahtuvaa sukupolvenvaihdosta voidaan pitää suunnittelemattomana. Yritystoiminnan jatkajaksi halukas joutuu elämään epävarmuudessa. Oman elämän suunnittelu on vaikeaa, kun sukupolvenvaihdoksen toteutumisen ajankohta on hämärän peitossa. Myös se, että yritystoiminnan jatkaja on selvillä, mutta hän ei pääse yrityksen ohjaksiin syystä tai toisesta, voi aiheuttaa sukupolvenvaihdosprosessin onnistumisen kannalta vaarallisia ristiriitoja. Sukupolvenvaihdos yrittäjän kuoleman jälkeen on myös verosuunnittelun kannalta epäedullisempi kuin ennen kuolemaa toteutettu. Vaihtoehtoja verojen minimoimiseksi on hyvin vähän.

Jos yritysvarallisuus muodostaa huomattavan suuren osan yrittäjän kokonaisvarallisuudesta, ja kaikki perilliset eivät halua toimia yritystoiminnan jatkajina, muodostuu helposti ongelmaksi se, miten jatkaja kykenee maksamaan kanssaperillisilleen heidän osuutensa. Yrittäjä voi elinaikanaan pyrkiä varmistamaan sen, että jatkaja saa perinnönjaossa yrityksen nimiinsä mahdollisimman ehyenä ja mahdollisimman pienin rahoituskustannuksin. Tämä tapahtuu käyttämällä testamenttia ja avioehtosopimusta suunnitteluvälineinä. Jos tällainen suunnittelu laiminlyödään, yrittäjän kuoleman jälkeinen sukupolvenvaihdos voi osoittautua mahdottomaksi toteuttaa, vaikka haluja yritystoiminnan jatkajaksi löytyisi. Sen vuoksi yrittäjän olisi sukupolvenvaihdosta miettiessään hyvä tietää ja ymmärtää, miten hänen omaisuutensa jaetaan kuoleman jälkeen.

Kuoleman jälkeen vainajan omaisuus jaetaan noudattaen PK:n ja AL:n periaatteita. Pesän osakkaat voivat myös vapaamuotoisesti sopia perinnönjaon siirtämisestä tulevaisuuteen. Jokaisella osakkaalla on kuitenkin oikeus vaatia pesänselvittäjän määräämistä ja perinnönjakoa. Perittävä voi määrätä pesän hallinnosta vain testamentilla. Tämä tapahtuu yleensä määräämällä ns. testamentin toimeenpanija, joka saa hallita pesää kokonaisuudessaan, ja voi myös hakea pesänselvittäjän määräämistä. Toimeenpanijalla on etuoikeus päästä pesänselvittäjäksi, ellei erityisiä vastasyitä ole. Toimeenpanijan valtuuksien laajuus ja ajallinen ulottuvuus riippuu testamentista. Jos siitä ei saada tarpeeksi informaatiota, sovelletaan pesänselvittäjää koskevia säännöksiä.

Toimeenpanijamääräys voidaan tehdä, vaikka testamentissa ei määrättäisi omaisuutta kenellekään. (Aarnio & Kangas 1999: 252–264, 273–276, 338–345.)

Jaossa omaisuus arvostetaan pääsääntöisesti käyvän arvon mukaan eli hinnalla, mitä saataisiin, jos omaisuus myytäisiin vapaaehtoisesti vapailla markkinoilla paikalliset olot huomioiden (Aarnio & Kangas 1999: 649–650). Mikäli vainajalla on leski, hänen osuutensa aviopuolisoiden yhteenlasketusta omaisuuden säästöstä määräytyy osituksessa, jossa toisena osapuolena ovat vainajan perilliset ja mahdolliset testamentinsaajat. Ositusta ei tarvita, jos kummankin aviopuolison avio-oikeus toisen omaisuuteen on täydellisesti poissuljettu avioehtosopimuksella (AL 35 §, 85 §; ks. Norri 2007: 38–39, 374–391). Jos vainajalla ei ole rintaperillistä, leski perii hänen omaisuutensa PK:n 3 luvun mukaisesti, mikäli vainaja ei ole syrjäyttänyt puolison perintöoikeutta testamentilla. Lesken perintöoikeuteen ei vaikuta mahdollinen avioehtosopimus. Jako ensiksi kuolleen puolison ja lesken sukulaisten välillä tapahtuu vasta lesken kuoltua (Ilola 1991:15; Immonen & Lindgren 2006: 79, 81; Norri 2007: 80–81, 85–86).

Se omaisuus, mitä vainajalta jää lesken avio-oikeuden huomioimisen jälkeen, jaetaan perillisille lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaisesti. Perittävän testamentti voi muuttaa perimysjärjestystä. Omaisuuden jakoon vaikuttaa lisäksi joissakin tapauksissa oikeus lakiosaan. (Norri 2007: 71–73.)

2.1.1. Lakimääräinen perimysjärjestys

Perimysjärjestys on PK:ssa järjestetty parenteelitein sukulaisuuden etäisyyden perusteella. Parenteelit ovat toisensa poissulkevia niin, että yksikin ensimmäiseen parenteeliin kuuluva perillinen sulkee etäisempiin parenteeliin kuuluvat pois eli perii kaiken. Vastaavasti: jos ensimmäiseen parenteeliin kuuluvia ei ole, mutta toisessa parenteelissa on joku perillinen, kolmanteen parenteeliin kuuluvat eivät saa mitään. (Norri 2007: 71.)

Ensimmäiseen parenteeliin kuuluvat rintaperilliset eli lapset, lapsenlapset, lapsenlapsenlapset jne. Ottolapsen perintöoikeus ottovanhempiinsa nähden, ja päinvastoin, on aivan samanlainen kuin muillakin lapsilla. Sen sijaan ottolapsi ei peri luonnollisia vanhempiaan, eivätkä nämä ottolasta. Em. säännöksiä noudatetaan, jos tuomioistuin on antanut suostumuksen ottolapsen ottamiseen 1.1.1980 jälkeen. (Aarnio

& Kangas 1999: 44–45, 57–58, 64–65; Immonen & Lindgren 2006: 78; Norri 2007: 74–79.)

Ennen 1.1.1980 perustetuissa ottolapsisuhteissa noudatetaan vanhaa lakia, jonka mukaan ottolapsi ja tämän rintaperilliset perivät ottovanhemman. Tämän pidemmälle ei ottolapsen perintöoikeus ulotu. Huomattava ero 1.1.1980 jälkeen perustettuihin ottolapsisuhteisiin nähden on siinä, että vanhan lain mukaisissa ottolapsisuhteissa ottolapsen juridinen sukulaisuus luonnollisiin vanhempiinsa ja näiden sukuun ei katkea, vaan perintöoikeus säilyy. (Aarnio & Kangas 1999: 57–64; Norri 2007: 76–79.)

Avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella on perintöoikeus äitinsä ja tämän suvun lisäksi myös isänsä ja tämän suvun omaisuuteen, jos isyys on vahvistettu 1.10.1976 voimaantulleen isyyslain mukaan. Äidillä on oikeus kieltäytyä isyyden selvittämisestä. Isyys voidaan vahvistaa myös perittävän kuoleman jälkeen. Vanhan lain aikana oli käytössä tunnustamismenettely. Uudessa laissa oli ylimenosääntö, jonka nojalla vanhan lain aikaiset tunnustamattomat lapset saattoivat hakea isyydenvahvistamista 1.10.1981 mennessä. Vanhan lain aikana isyys vahvistettiin vain tunnustamisella ja mies voitiin ainoastaan määrätä elatusvelvolliseksi, mikä ei kuitenkaan perustanut perimyoikeutta. (Aarnio & Kangas 1999: 47–51; Norri 2007: 76.)

Ensimmäisessä parenteelissa kukin lapsista saa yhtä suuren osan perinnöstä. Jos lapsi on kuollut tai häneltä puuttuu perintöoikeus, hänen osuutensa menee hänen omille rintaperillisilleen (sijaisperimyoikeus). (Aarnio & Kangas 1999: 45–47; Immonen & Lindgren 2006: 78; Norri 2007: 74.)

Jos aviopuolisot eivät ole tehneet avioehtosopimusta, leski saa osituksessa puolet yhteenlasketusta nettovarallisuudesta. Vainajan osuus on hänen jäämistönsä. Leskellä on PK:n 3:1a §:n mukaan oikeus hallita jäämistöä jakamattomana, jollei rintaperillinen vaadi jakoa tai perittävän testamentista muuta johdu. Lesken hallintaan on jätettävä puolisoitten yhteisenä kotina käytetty asunto, jollei lesken varallisuuteen sisälly kodiksi sopivaa asuntoa. Leski saa nauttia jakamattomuusedusta, vaikka puolisoitten avio-oikeus toistensa omaisuuteen olisi poissuljettu. (Aarnio & Kangas 1999: 65–67; Immonen & Lindgren 2006: 79–80.)

Leski perii puolisonsa, jollei vainajalla ole rintaperillistä. Ensiksi kuolleen puolison toisen parenteelin sukulaisilla on perintöoikeus, mutta se toteutuu vasta lesken kuoltua. Heidän suhteellinen osuutensa lesken pesästä on yhtä suuri kuin ensiksi kuolleen

puolison jäämistö oli tämän kuollessa puolisoiden omaisuudesta. (Aarnio & Kangas 1999: 67–70; Immonen & Lindgren 2006: 79; Norri 2007: 80–81, 85–88.)

Jos perittävä ei kuollessaan ollut naimisissa, eikä häneltä jäänyt rintaperillistä, saavat hänen isänsä ja äitinsä kumpainenkin puolet perinnöstä (PK 2:2.1 §). Jos heistä on jompikumpi kuollut, tulevat sijaan perittävän veljet ja sisaret. Perimys etenee tässä toisessakin parenteelissa sukuhaaroittain, ja jokaisessa sukuhaarassa on rajaton sijaisperimyoikeus. (Aarnio & Kangas 1999: 72–74; Immonen & Lindgren 2006: 78.)

Kolmanteen parenteeleihin kuuluvat perittävän isovanhemmat. Mikäli heistä joku on kuollut, sijaan tulevat perittävän sedät, tädit ja enot. Kolmanteen parenteeleihin kuuluvat perivät vain, jos läheisempiä sukulaisia ei ole. Tässä perillisryhmässä ei ole rajatonta sijaantulo-oikeutta: serkut eivät enää peri. Mikäli vainajalla ei ole kolmanteenkaan parenteeleihin kuuluvia sukulaisia, menee jäämistö PK:n 5 luvun mukaan valtiolle. (Aarnio & Kangas 1999: 74–76; Immonen & Lindgren 2006: 78–79.)

Lakimääräiseen perimysjärjestykseen tai testamenttiin perustuvan oikeuden menettämisestä ja perinnöttömäksi tekemisestä on säädetty PK:n 15 luvussa. Syitä ovat esim. perittävän surmaaminen, testamentin kadottaminen tai salaaminen.

2.1.2. Testamentti ja lakiosa

Lakimääräinen perimys voidaan sivuuttaa perittävän testamentilla. Ne ovat saantomuotoina samanveroiset. Perimys on testamenttiin nähden vain sikäli vahvempi, että rintaperillisillä on oikeus lakiosaan, jolloin testamentti väistyy tämän vähimmäisosuuden tieltä. (Aarnio & Kangas 2000: 10–11; Immonen & Lindgren 2006: 84.)

Testamenttia koskevat oikeusohjeet sisältyvät pääosin PK:n 9–14 lukuihin. Testamentti on kuolemanvarainen, vastikkeeton ja yksipuolinen oikeustoimi (Aarnio & Kangas 2000: 10, 14). Jos perittävä testamenttaa jollekulle koko jäämistönsä, määräosan siitä, taikka ylijäämän sen jälkeen, kun muut etuudet on suoritettu, nimitetään testamenttia yleistestamentiksi. Yleistestamentin saaja rinnastuu perillisen asemaan. Jos testamentin saajalle on määrätty tietty oikeus tai etuus, testamenttia kutsutaan legaatiksi eli erityisjälkisäädökseksi. Tiettyä omaisuutta (esim. liikekiinteistö yritystoiminnan jatkajalle) koskeva legaatti on PK:n 11:3 §:n mukaan pantava täytäntöön ennen muita legaatteja. (Aarnio & Kangas 2000: 35–36, 267; Immonen & Lindgren 2006: 85.)

Testamentti voi olla kahden ihmisen (yleisimmin aviopuolisoiden) yhteinen, tavallisesti molemminpuolisesti ehdollinen jälkisäädös. Testamenttia kutsutaan silloin keskinäiseksi testamentiksi. Molemminpuolisella ehdollisuudella tarkoitetaan sitä, että esim. puoliso A:n testamentin pysyvyys riippuu puoliso B:n testamentin pysyvyydestä. Keskinäisessä testamentissa on kaksi erillistä testamenttia, jotka ovat riippuvuussuhteessa toisiinsa. Testamenteista vain toinen tulee täytäntöön pantavaksi: ensiksi kuolleen testamentti jälkeen elävän hyväksi. Keskinäinen testamentti on useimmiten täyden omistusoikeuden tuottava, mutta sitä voidaan myös rajata: omaisuus on silloin jaettava molempien kuoltua joko laillisten perillisten tai testamentissa erikseen osoitettujen kesken. (Aarnio & Kangas 2000: 315, 317; Norri 2007: 137.)

Testamenttaustapoja on PK:n 9:2 §:n mukaan useita. Ennen kuin lopullinen saaja saa omaisuuden, voi muilla olla siihen testamenttiin perustuen ensin omistus- ja hallintaoikeus (ks. Aarnio & Kangas 2000: 340–341; Immonen & Lindgren 2006: 86–89). Hallintat testamentti (tai siitä hiukan eroava käyttöoikeustestamentti) tuottaa saajalle oikeuden hallita omaisuutta, ja saada siitä kertyvä tuotto. Hallintat testamenttiin päädytään usein verotuksellisista syistä: perintöveroa maksavat vain ne, jotka saavat omistusoikeuden, ja veroa määrättäessä omaisuuden arvosta vähennetään hallintaoikeuden pääomitettu arvo. (Aarnio & Kangas 2000: 420, 430; ks. Norri 2007: 150–180.)

Testamentin tekijä voi AL:n 35.2 §:n mukaan määrätä, ettei saajan puolisoilla ole avio-oikeutta testamentattuun omaisuuteen (ks. Aarnio & Helin 1992: 89, 124; Aarnio & Kangas 2000: 388).

Mikäli perittäväällä on rintaperillisiä, testamenttaamisvaltaa rajoittaa heidän oikeutensa lakiosaan. Lakiosa on puolet perillisen lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaisesta perintöosan arvosta (PK 7:1.2 §). Jokaiselle pesän osakkaalle kuuluu osa kaikenlaatuisesta omaisuudesta, jollei erityisistä syistä muuta johdu (PK 23:8 §). Perittävä voi testamentissa määrätä, että testamentin saajan on maksettava lakiosa rahana (PK 7:5.2 §). Määräämällä lakiosa rahana maksettavaksi voidaan estää esim. yrityksen pirstoutuminen perinnönjaossa. (Aarnio & Kangas 1999: 514–520; Aarnio & Kangas 2000: 385–386.)

2.1.3. Ennakkoperintö ja perinnöstä luopuminen

Perittävän rintaperilliselleen antama lahja on PK:n 6:1 §:n mukaan pääsääntöisesti vähennettävä saajan perintöosasta, ellei muuta ole määrätty tai otaksuttava tarkoitettuna. Sukupolvenvaihdostarkoitus on yleensä estänyt ennakon vähentämisen. Muille perillisille annettua lahjaa ei vähennetä ennakkoperintönä, ellei omaisuutta annettaessa toisin ole määrätty tai voida katsoa tarkoitettuna. (Aarnio & Kangas 1994: 152; Aarnio & Kangas 1999: 474–476, 478; Immonen & Lindgren 2006: 20–21; Ks. Norri 2007: 185–186, 251–263 .)

Perittävän on viisainta lahjakirjassa, testamentissa tai muutoin määrätä, mitkä antamistaan lahjoista hän on tarkoittanut ennakkoperintönä vähennettäväksi, eikä jättää tulkintaa PK:n 6:1 §:n varaan. Jos ennakkoperinnön määrä ylittää perintöosan, ja ennakkoa annettaessa ei toisin ole määrätty, erotusta ei tarvitse palauttaa. Jos ennakkoperinnöstä johtuen kanssaperillinen jää vaille lakiosaansa, ennakkoperintöä saanut voi joutua maksamaan lakiosan täydennystä. (Aarnio & Kangas 1999: 478–479, 490, 528–529; ks. Norri 2007: 264, 354, 363–367.)

Perillinen voi perittävän eläessä PK:n 17:1.2 §:n mukaisesti luopua perinnöstä. Lakiosaperillisellä on oikeus vaatia luopumisestaan korvaus. Korvauksen maksaa yleensä perittävä, mutta sen voi maksaa myös esim. testamentin saaja, jolle perittävä on määrännyt omaisuutensa luopujan sijasta. Lakiosaperillisen luopuminen on tehokas vain, jos korvaus maksetaan. Korvauksen saajana voi olla myös perinnöstä luopuvan jälkeläinen tai puoliso. (Aarnio & Kangas 1999: 438, 440–441; Aarnio & Kangas 2000: 456; Immonen & Lindgren 2006: 83, 90.)

Perinnöstä luopuja voi rajata vaikutukset koskemaan vain itseään. Tällöin hän vetäytyy pesästä, ja hänen tilalleen tulevat ne, joilla olisi perintöoikeus hänen kuollessaan ennen perittävää. Ennakkoluopumista käytetään yleensä perintöverotuksellisista syistä: veroa minimoidaan ”hyppäämällä yhden sukupolven yli” tilanteessa, jossa perättäinen perintösaanto olisi muutoinkin odotettavissa. (Aarnio & Kangas 1999: 445, 447; Immonen & Lindgren 2006: 82.)

Perittävän kuoltua perillinen tai testamentin saaja voi luopua koko perinnöstään korvauksetta. Tehokas luopuminen edellyttää vastikkeettomuutta (PK 17:2a §; Immonen & Lindgren 2006: 83). Tällöin perintö menee luopujan sijaisperillisille. Jos luopuminen koskee vain osaa perinnöstä, tai luopuja määrää sijaansa tulevaksi jonkun

muun henkilön kuin sijaisperillisensä, luopuminen ei ole tehokas. Seurauksena on kahdenkertainen verotus: ensin verotetaan luopujaa perinnöstä, ja sen jälkeen perinnön lopullinen saaja joutuu maksamaan lahjaveron, jos luopuminen on tapahtunut vastikkeetta. (Immonen & Lindgren 2006: 84.)

2.1.4. Avio-oikeus

Vuonna 1930 ja sen jälkeen solmituissa avioliitoissa puolisoitten omaisuus on erillistä: omaisuus on sen puolison, jonka nimissä se on. Yhteistä on vain yhdessä hankittu, molempien nimissä oleva omaisuus. Puolisoiden taloudellinen yhteisyys toteutuu nk. avio-oikeusjärjestelmällä, eli puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen (Norri 2007: 21–23). Avio-oikeudella on käytännössä merkitystä vasta tilanteessa, jossa toinen puolisoista on kuollut, taikka avioero on pantu vireille. Tällöin toimitetaan ositus em. ositusperusteen syntymishetken omaisuudesta (Aarnio & Helin 1992:118).

Avio-oikeuden alainen omaisuus on osituksessa pääsääntöisesti tasattava: puolisoilla on oikeus ns. avio-osaan, joka on puolet puolisoitten avio-oikeuden alaisen omaisuuden yhteenlasketusta säästöstä. Jos puolison avio-osa on suurempi kuin hänen oman omaisuutensa säästö, hän on oikeutettu saamaan toiselta puolisoilta tasoituseränä nk. tasinkoa. Lesken ei kuitenkaan tarvitse maksaa tasinkoa ensiksi kuolleen perillisille, jos hän vetoaa tähän ns. tasinkoprivilegiinsä. Tasinko ei ole veronalaista tuloa. Osituksen sovittelusta eräissä tilanteissa on säädetty AL:n 103 b §:ssä. (Aarnio & Helin 1992: 118, 195–196, 230; Aarnio & Kangas 1999: 734–735; Immonen & Lindgren 2006: 80, 82; Norri 2007: 31–36.)

Puolisot voivat vapaasti sopia siitä, miten omaisuus osituksessa arvostetaan. Puolisolla on oikeus vaatia, että omaisuus arvostetaan vapailla markkinoilla saatavaa todennäköistä kauppahintaa vastaavasti. Kuolema eräännyttää kuolleen velat. Avioero ei merkitse velkojen maksuun lankeamista: puolisot vastaavat omista veloistaan, ja yhteisestä velasta he ovat vastuussa velan alkuperäisten ehtojen mukaan. Avioero-osituksessa vain varataan omaisuutta velkojen maksua varten. Yhteinen velka katetaan puolisoitten keskinäisen vastuun osoittamassa suhteessa. Kumpikin puolisoista voi AL:n 88 §:n mukaan vaatia, että toisen osuus yhteisestä velasta maksetaan ennen ositusta, tai maksamisesta annetaan vakuus. (Aarnio & Kangas 1994: 58–59, 61–62, 64–65.)

AL:n 103 §:n mukaan tasinkoa maksava osapuoli on oikeutettu itse päättämään, mitä haluaa tasinkona suorittaa. Jos toinen osapuoli ei hyväksy valintaa, on pyydettävä tuomioistuinta määräämään pesänjakaja, jolla on ratkaisuvallta asiassa. Poikkeuksen muodostaa tilanne, jossa tasinkoa maksava osapuoli omistaa työvälineitä ja muuta irtainta, jota toinen osapuoli tarvitsee elinkeinonsa harjoittamiseen. Tällöin tasinkoa saavalla on oikeus vaatia ko. omaisuutta itselleen, ellei siitä aiheudu tuntuva haittaa. Tasinko voidaan aina maksaa rahana. Kuoleman jälkeen tehtävässä osituksessa on huomioitava perittävän mahdollinen testamentti. Leski saa AL:n mukaisen arvomääräisen osuutensa, mutta tasinkona maksettavaa omaisuutta yksilöitäessä on kunnioitettava testamentin määräyksiä. (Aarnio & Kangas 1994: 73–75.)

Puolisoiden yhdessä omistama omaisuus on jaettava osituksessa, jos jompikumpi sitä vaatii. Jos sitä ei voida jakaa, voidaan omaisuus antaa toiselle puolisolle vain, jos toinen saa arvoltaan yhtä paljon muuta yhteistä omaisuutta. Eroa ei voi kattaa antamalla yksin omistamaansa omaisuutta tai rahaa. Jos jaosta ei synny sopua, yhteinen omaisuus on myytävä tuomioistuimen luvalla. (Aarnio & Kangas 1994: 74, 76–77.)

Puolisoilla voi olla avio-oikeudesta vapaata omaisuutta avioehtosopimukseen, testamenttiin ym. perustuen. Jos omaisuus luovutuksen johdosta vaihtuu toiseksi, omaisuuden luonne avio-oikeudesta vapaana tai sen alaisena säilyy. Kaiken omaisuuden tuotto on sen sijaan avio-oikeuden alaista, jos sitä ei ole avioehdossa täydellisesti poissuljettu. Jos puoliso on esim. velkaantumalla tai huolimattomalla taloudenhoidolla pienentänyt avio-oikeuden alaista omaisuuttaan, on toisella puolisollla vastikeoikeus. AL:ssa on useita muitakin vastikesäännöksiä. (ks. AL 92–96 §; Aarnio & Kangas 1994: 24, 68–69.)

Aiemmin lainsäädännössä oli merkittäviä rajoituksia omistavan puolison valtaan määrätä avio-oikeuden alaisesta omaisuudestaan. Esim. kiinteistön luovuttamiseen tai kiinnittämiseen vaadittiin puolison lupa. Nykyisessä AL:ssa rajoitukset koskevat enää perheen yhteistä asuntoa ja sen irtaimistoa sekä toisen puolison työvälineitä. Em. omaisuuden luovuttamiseen, vuokraamiseen ja käyttöoikeuden luovuttamiseen tarvitaan puolison suostumus siitä riippumatta, onko tällaiseen omaisuuteen avio-oikeus vai ei. (AL 38–39 §; Aarnio & Helin 1992: 85, 248–249, 255; Aarnio & Kangas 1994: 33; Norri 2007: 29–31.)

Avio-oikeus kohdistuu sekä ennen avioliittoa että sen aikana hankittuun omaisuuteen. Tästä voidaan kuitenkin poiketa laatimalla avioehtosopimus joko ennen avioliiton

solmimista tai sen aikana. Avioehdon tärkein vaikutus on, että varakkaampi ei joudu osituksessa maksamaan tasinkoa. Avioehtoon vaaditaan molempien suostumus. Se voidaan tehdä monella tavalla: toispuolisesti, kaikkeen tai vain tiettyyn omaisuuteen kohdistuen. Avioehto voidaan laatia myös pelkästään avioeron tai kuoleman varalta. Siihen voidaan liittää erilaisia ehtoja: esim. aikamääräyksiä, joiden mukaan omaisuus palautuu avio-oikeuden alaiseksi tietyn ajan kuluttua avioliiton solmimisesta. Puoliso ei vastaa toisen velasta silloinkaan, kun hänellä on avio-oikeus toisen omaisuuteen tai toisella hänen omaisuuteensa. Avioehdolla ei voida loukata velkojien oikeutta, sillä osituksessa velat on katettava ennen tasingon maksua. Puoliso ei voi myöskään luopua osituksessa oikeuksistaan toisen puolison hyväksi velkojia sitovalla tavalla. (Aarnio & Helin 1992: 127–131; Aarnio & Kangas 1994: 20–21; Immonen & Lindgren 2006: 80–81; Norri 2007: 38–39, 49.)

Avioehto voi testamentin tavoin olla väline sukupolvenvaihdoksessa. Yritystoiminnasta luopuvan aloitteesta voidaan jatkavan sukupolven aviopuolisot sulkea avioehdolla sukupolvenvaihdoksen kohteena olevan yrityksen omistuksen ulkopuolelle. Luopuja voi myös liittää lahjakirjaan tai testamenttiin ehdon, ettei saajan puolisoilla ole avio-oikeutta saannon kohteeseen (AL 35.2 §). Perittävä voi testamentissaan määrätä myös perillisen lakiosan avio-oikeudesta vapaaksi. Sen sijaan vastikkeellisiin saantoihin ei voida liittää määräystä avio-oikeuden poissulkemisesta. Avio-oikeutta rajoittava määräys ei ulotu jäämistöoikeuteen. Puolisot (esim. yritystoiminnan jatkaja ja hänen puolisonsa) voivat tehdä keskinäisen testamentin myös avio-oikeudesta vapaasta omaisuudesta. Myöskään PK:n 3 luvun mukaista puolison perintöoikeutta ei voida em. tavoin rajoittaa. Avio-oikeuden poissuljenta vaikuttaa vasta lesken kuoltua muuttamalla suhdelukua, jonka perusteella jako ensiksi kuolleen perillisten ja lesken perillisten välillä toimitetaan. (Aarnio & Helin 1992: 124–126.)

2.2. Kuolinpesän verotus

Edellä luvussa 2.1. on selvitetty mm. kuolinpesän muodostumista lakimääräisen perimysjärjestyksen, testamentin ja avio-oikeuden perusteella. Kuolinpesä lakkaa, kun kaikki pesään kuuluva omaisuus on jaettu. Kuolinpesää verotetaan TVL:n 17.1 §:n mukaan kuolinvuodelta niiden säännösten mukaan, kuin vainajaakin olisi verotettu, jos hän olisi elänyt koko vuoden. Kuolinpesä vastaa sekä vainajan että kuolinpesän verojen maksamisesta. Jos leski tai joku muu, saa kuolinpesän omistamasta varallisuudesta tuoton hallintaoikeuden perusteella, verot maksaa tuoton saaja. (Sainio 1997: 39.)

Jos kuolinpesä jaetaan jo kuolinvuonna, kuolinpesää verotetaan ainoastaan ennen jakoa saadusta tulosta. Mikäli pesään kuuluu vain yksi osakas, pesän katsotaan verotuksellisesti lakkaavan perunkirjoituksessa. Jos joku kuolinpesän osakkaista myy osuutensa pesän ulkopuoliselle, kuolinpesä lakkaa ja sen sijaan muodostuu yhtymä. Jos pesäosuuden ostaja on jo ennestään pesän osakas, kuolinpesä säilyy itsenäisenä verovelvollisena. (Sainio 1997: 39–40.)

Kuolinvuoden jälkeisinä vuosina kuolinpesä on itsenäinen verovelvollinen. Kuolinpesän saamat tulot eivät siten nosta pesän osakkaiden henkilökohtaisten tulojen progressiota. Liiketoimintaa harjoittava kuolinpesä on itsenäinen verovelvollinen vain kolme kuolinvuotta seuraavaa vuotta. Sen jälkeen sitä verotetaan yhtymänä, eli tulot jaetaan verotettavaksi pesän osakkaiden tulona. (TVL 17 §; Sainio 1997: 40.)

Kuolinpesää ei ole pakko jakaa kerralla, vaan jako voi olla myös osittainen. Pesän osakkaat maksavat perintöosuutensa mukaisen perintöveron jaon ajankohdasta ja laajuudesta riippumatta sen jälkeen, kun perintövero on perukirjan verotoimistoon toimittamisen jälkeen määrätty. Perunkirjoitus on pidettävä kolmen kuukauden kuluessa vainajan kuolemasta, ja perukirja on toimitettava verotoimistoon kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta. Perinnönjako ei aiheuta enää veroseuraamuksia, jos pesän osakkaat saavat vain osuutensa mukaisen määrän pesän omaisuudesta. Jos joku saa enemmän kuin hänen osuutensa mukaan kuuluisi, hän voi joutua maksamaan lahjaveroa. (Malmgrén 1994: 33; Sainio 1997: 40; Verohallituksen ohje 24.6.2004: 52, 54.)

Jos kuolinpesä myy varallisuuttaan, mahdollinen vero luovutusvoitosta määrätään kuolinpesälle. Pesään on siis syytä jättää ainakin verojen verran rahaa. Pesä voidaan myös ensin jakaa, ja perilliset voivat sitten myydä perintönä saamaansa omaisuutta. Tällöin luovutusvoitto verotetaan kunkin osakkaan omassa verotuksessa. Vaihtoehtojen edullisuus ratkeaa tapauskohtaisesti. Luovutusvoiton määrää laskettaessa perintönä saadun omaisuuden hankintamenoksi katsotaan perillisille perintöverotuksessa käytetty verotusarvo. Saantoajankohdaksi katsotaan vainajan kuolinhetki. (Sainio 1997: 40.)

Kukin kuolinpesä on itsenäinen verovelvollinen, vaikka niissä olisi samat osakkaat. Sen takia esim. äidin kuolinpesän ja isän kuolinpesän mahdollisia luovutusvoittoja ja tappioita ei voi kuitata keskenään. Tällöin kannattaa molemmat pesät ensin jakaa. Kun perillinen sen jälkeen myy perintöomaisuuttaan, voidaan voitot ja tappiot kuitata omassa verotuksessa. Perinnönjako kannattaa muutoinkin tehdä ennen kauppvoja, joista aiheutuu

luovutustappioita. Luovutustappio voidaan hyödyntää verotuksessa vain, jos se voidaan vähentää luovutusvoitoista. Muista tuloista sitä ei saa vähentää. Tappio on vähennettävissä sen syntymisvuotta seuraavien kolmen vuoden aikana. Jos kuolinpesä pystyy hyödyntämään luovutustappion, kaupat voi toki tehdä ennen perinnönjakoa. Vainajalle vahvistetut luovutustappiot kuolinpesä voi hyödyntää vielä kuolinvuonna, mutta ei enää sen jälkeen. (Sainio 1997: 40.)

Kuolinpesä lakkaa olemasta, kun kaikki omaisuus on jaettu osakkaille. Pesä voi myös lakata, jos pesäosuuksien kauppojen myötä koko pesän varallisuus tulee yhdelle sen osakkaista. (Sainio 1997: 40.)

2.3. Perintöveroseuraamukset yrittäjän kuollessa

Vainajan lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaiset perilliset ja testamentin saajat ovat perintöverovelvollisia vainajalta perintönä saamastaan omaisuudesta, siten kuin PerVL:ssa on säädetty. Lahjaverotuksessa käytetään samoja verotusperusteita kuin perintöverotuksessa (esim. perinnön ja lahjan arvon määrittäminen, veroluokat ja –asteikot). Mitä tässä luvussa perintöverotuksesta selvitetään, on soveltuvien osin myös lahjaverotusta koskevaa. Lahjaverotukseen liittyviä näkökulmia selvitetään lisää jäljempänä omassa luvussaan. Perintö- ja lahjaverotuksen huojennussäännöksiä käsitellään luvussa 4.4.

Perintö- ja lahjaverotuksessa omaisuuden arvostamisella on keskeinen merkitys. Omaisuuden käyvän arvon määrittämisen problematiikka olisi laajuudessaan oman tutkielmansa vaatava. Käyvän arvon määrittämistä käsitellään tässä tutkielmassa myös lahjaverotuksen yhteydessä tukeutuen pääosin Verohallituksen ohjeeseen 24.6.2004, joka osin selkeytti aiempaa käytäntöä, ja toisaalta arvostelijoiden mukaan kiristi verotusta ilman eduskunnan tahtoa (ks. esim. Siikarla 2007: 17). Laajemmin arvostamiskysymykseen voi perehtyä tutkimalla Pauli K. Mattilan väitöskirjaa vuodelta 1984 (Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy). Omaisuuden arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa on usein hyvin tapauskohtaista ja tulkinnanvaraistakin.

Myös piilevä tuloverovelka otetaan huomioon omaisuuden arvostamisessa. Asiaa on käsitelty tarkemmin luvussa 4.7.

Omaisuuuden arvostaminen vaikuttaa perintö- ja lahjaveron määrän lisäksi luovutusvoitosta maksettavan veron määrään siinä vaiheessa, kun saannon kohteena olevaa omaisuutta myydään. Luovutusvoittoa laskettaessa perityn tai lahjana saadun omaisuuden hankintahinnaksi katsotaan TVL:n 47 §:n mukaan sen perintö- ja lahjaverotuksessa käytetty arvo.

2.3.1. Perintöverotus yksityisliikkeen siirtyessä perintönä jatkajalle

Jatkajan saadessa yksityisliikkeen perintönä lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaisena perillisenä tai testamentilla vero määrätään lähtökohtaisesti yrityksen nettovarallisuuden perusteella (substanssiarvo). Yrityksen varat ja velat selvitetään joitakin poikkeustapauksia lukuun ottamatta ainoastaan yrityksen kirjanpitoon perustuen. Kirjanpidon mukainen omaisuus arvostetaan siten vähintään tasearvoon. Rakennukset, maa-alueet, osakkeet ja osuudet arvostetaan tasearvoa korkeampaan käypään arvoon. Käypä arvo määritetään vertailukauppojen perusteella taikka käyttäen tuotto- tai kustannusarvomenetelmää. Myös esim. alueelliset erityispiirteet huomioidaan. (Mattila 1984: 427–428; Verohallituksen ohje 24.6.2004: 16–17, 52; Immonen & Lindgren 2006: 109–110.)

Vertailukauppoja ei kovinkaan usein lähimenneisyydestä löydy. Vertailua voi vaikeuttaa esim. se, että yrityksen toimitilat on rakennettu aivan tiettyyn erikoistarkoitukseen (Mattila 1984: 433). Tällöin arvostuksessa voidaan käyttää tuottoarvomenetelmää, jossa huomioidaan yrityksen kolmen edellisen vuoden tulokset, jotka pääomitetaan 15 % korkokannalla (ellei muuta näyttöä ole tuotosta). Jos tuottoarvo on suurempi kuin tasearvoihin perustuva substanssiarvo, määritellään verotuksessa käypä arvo niiden keskiarvona. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 16–17.)

Perintöverotuksessa verovelvollisen veronalaisesta perintöosuudesta vähennetään osuuteen kohdistuvan veloitteen arvo, esim. PK:n 3:1a §:n lesken hallintaoikeus asuntoon tai puolisoitten keskinäiseen testamenttiin perustuva hallinta- tai käyttöoikeus. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 53.)

Veronalaiseen osuuteen lisätään verovelvollisen perinnönjättäjältä kolmen viimeisen vuoden kuluessa saama lahja PerVL:n 16.1 §:n mukaisesti. Aikaisemmin maksettu lahjavero vähennetään perintöverosta. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 53.)

Lesken ja perillisten välillä toimitetussa osituksessa leskelle tasinkona siirtyvä vainajan yritysvarallisuus katsotaan verovapaaksi saannoksi. Jos siirretyn omaisuuden käypä arvo selvästi ylittää leskelle AL:n mukaan kuuluvan tasingon käyvän arvon, katsotaan ylittävä osa lesken muilta pesän osakkailta saamaksi lahjaveron alaiseksi lahjaksi. Jos leski puolestaan luopuu tasingosta kokonaan tai osittain viimeistään osituksessa, siirtyy luopumisen kohteena oleva määrä perillisille perintönä vainajalta, eikä lahjana leskeltä. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 54.)

Jos vainajan jäämistöön kuuluva yritysvarallisuus on tarkoitus siirtää toimintaa jatkavalle kuolinpesän osakkaalle, voidaan verotuksen toimittamista siirtää PerVL:n 25.3 §:n mukaan enintään vuodella. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 54.)

Jos perinnönjaossa saadun omaisuuden arvo ylittää selvästi saajan perintöosuuden arvon, ylittävä osa ei ole perintöä, vaan lahjaverotuksen kohteeksi joutuvaa lahjaa muilta kuolinpesän osakkailta. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 54.)

2.3.2. Perintöverotus henkilöyhtiön yhtiöosuuden siirtyessä perintönä jatkajalle

Kun yritystoiminnan jatkaja saa avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön (ns. henkilöyhtiöt) yhtiöosuuden perintönä lakimääräisenä perillisenä tai testamentilla, hän on perintöverovelvollinen yhtiöosuuden käyvästä arvosta. Yhtiöosuuksien perintöverotuksen osalta noudatetaan soveltuvin osin mitä kohdassa 2.3.1. on selvitetty, kun saanto kohdistuu yksityisliikkeen yritysvarallisuuteen. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 40.)

Vainajan osuus henkilöyhtiön varallisuuteen määritetään yhtiösopimukseen perustuen. Vastuunalaisen yhtiömiehen osuus on normaalisti suhteellinen. Äänettömän yhtiömiehen osuus määritetään sijoitetun pääomapanoksen mukaisesti. Vastuunalaisen yhtiömiehen osuuden käypä arvo määritetään yhtiön omaisuuden käyvän arvon perusteella. Lähtökohtana on yhtymän nettovarallisuus, eli varat vähennettynä veloilla. Varallisuuserät arvostetaan soveltuvin osin samalla tavoin kuin yksityisliikkeen yritysvarallisuus. Yhtiöosuuden arvo saadaan, kun yhtiön käyvästä arvosta vähennetään äänettömien yhtiömiesten pääomapanokset. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 39.)

Yhtiömiehen kuollessa yhtiö purkautuu, jos sen jatkamisesta ei ole sovittu, eikä sovita. Perillisillä ei siis ole aina ehdotonta oikeutta päästä mukaan jatkamaan yhtiön toimintaa. Jos tätä oikeutta ei ole, eikä jatkamisesta päästä sopimukseen, perinnön arvo on yhtä

suuri kuin jako-osa yhtiöstä. Arvostuksen kohteena voi siis olla vain yhtiön substanssi, ei tuottoarvo eli ansaintakyky. (Mattila 1984: 419–420.)

2.3.3. Perintöverotus osakkeiden siirtyessä perintönä jatkajalle

Osakeyhtiön osakkeiden siirtyminen perintönä aiheuttaa perinnön saajalle perintöverovelvollisuuden osakkeiden käyvän arvon mukaan. Osakkeiden arvostamisessa menetellään yleensä samalla tavalla kuin yksityisliikkeen ja henkilöyhtiön yhtiöosuuden arvostamisessa. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 23.)

Pörssiosakkeiden käypä arvo määritellään perinnönjättäjän kuolinpäivän kurssin mukaan, koska se on kiistaton todennäköinen luovutushinta. Ellei kuolinpäivänä ole tehty kauppvoja, voidaan arvostus suorittaa lähinnä toteutuneiden kauppvojen tai ostokurssin mukaan. (Mattila 1984: 369; Verohallituksen ohje 24.6.2004: 16.)

Julkisesti noteeraamattomien osakkeiden käypä arvo määritellään ensisijaisesti kyseisen yhtiön osakkeilla tehtyjen vertailukauppvojen perusteella. Vertailukelpoisuus edellyttää, että luovutukset ovat olleet markkinaehtoisia ja että luovutukset ovat tapahtuneet lähellä perinnönjättäjän kuolinpäivää. Luovutuksen on täytynyt tapahtua vapaaehtoisesti toisistaan riippumattomien osapuolten välillä. Vuodenkin takainen kauppa voi olla vertailukelpoinen, jos yhtiön toiminnassa tai olosuhteissa ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia. Perheyhtiön kohdalla tällaisen näytön esittäminen käyvästä arvosta on yleensä vaikeaa, koska hintanoteeraukset puuttuvat. Ellei vertailukauppvoja ole käytävissä, eikä osakkeiden käypää arvoa muutoin voida luotettavasti vahvistaa, käytetään arvostamisessa samoja menetelmiä kuin yksityisliikkeen ja henkilöyhtiön osuuden arvostamisessa eli substanssi- ja tuottoarvoa. Jos tuottoarvo on tasearvoihin perustuvaa substanssiarvoa suurempi, käytetään käypänä arvona niiden keskiarvoa. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 16–17; Immonen & Lindgren 2006: 110.)

Arvostettavien osakkeiden käypä arvo on niiden edustama osuus yhtiön käyvästä arvosta. Osakkeiden arvostuksessa voidaan poikkeustapauksissa huomioida myös muu osakkeisiin liittyvä tekijä, jos se on toteutunut, ja sen vaikutus käypään arvoon voidaan luotettavasti laskea. Tällaisia tekijöitä ovat mm. osakkeisiin liittyvät luovutusrajoitukset, osakkeiden tuottama ääniosuus ja osakkeiden erilaisuus. Esim. osakkeen käypään arvoon voi vaikuttaa se, pääseekö perinnöksi osakkeita saanut yhtiössä enemmistöasemaan vai jääkö hän vähemmistöasemaan. Noteeraamattoman yhtiön vähemmistöosake ei yleensä ole kovinkaan helposti realisoitavissa, eikä sillä voida sen

vuoksi katsoa aina olevan samaa käypää arvoa kuin enemmistöosakkeella. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 17.) Verohallituksen ohje on niin tuore, ettei oikeuskäytännöstä ole vielä johdettavissa selkeää linjaa em. muiden arvostukseen vaikuttavien tekijöiden huomioon ottamisesta käyvän arvon määrittämisessä. Aiemmassa oikeuskäytännössä KHO on esim. korostanut jaettua osinkoa arvioitaessa vähemmistöosakkeen arvoa suhteessa enemmistöosakkeeseen. Jos osinkoa on jaettu riittävästi, eroa niiden välille ei ole tehty (Mattila 1984: 396).

Osake tuottaa omistajalleen monia oikeuksia, jotka normaalisti siirtyvät osakkeen uudelle omistajalle. Joskus perintösaantoon voi sisältyä ehto, jonka vuoksi uusi omistaja ei saakaan kaikkia osakkeeseen liittyviä oikeuksia täysimääräisenä. Perintöveroa määrättäessä joudutaan tällöin ratkaisemaan, miten ehto vaikuttaa perinnön arvoon. Osakkeisiin liittyvien oikeuksien pidättäminen on yhtiöoikeudellisesti mahdollista vain taloudellisten oikeuksien, kuten osinko-oikeuden, osalta. Jos testamentissa määrätään osakkeet perinnöksi saava maksamaan osakkeiden tuottama osinko osittain tai kokonaan erikseen nimetyille henkilölle, vähennetään käyvästä arvosta tällainen pidätetty oikeus huomioimalla sen voimassaoloajan keskimääräinen vuotuisarvo ja etuuden saajan (eli sen, jolle osinkoa on testamentin määräyksen mukaan maksettava) ikä. Keskimääräiseksi vuosiarvoksi katsotaan muun selvityksen puuttuessa 5 % osakkeen käyvästä arvosta. KHO on ratkaisuihissaan korostanut omaisuuden todellisen tuoton eli osingon huomioimista (ks. esim. KHO 1966 II 636 ja KHO 1972 T 3070). Jos osinkoa on maksettu enemmän kuin em. oletus 5 %, on se silti huomioitava. Vastaavasti, jos osinkoa ei ole maksettu lainkaan, käyvästä arvosta ei tehdä vähennystä. Iän verotusta lieventävää vaikutusta käsitellään tarkemmin luvussa 4.6. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 17; Immonen & Lindgren 2006: 113–114.)

2.3.4. Perintöveron määrä

Edellä on käsitelty perintöverotuksen kohteena olevan omaisuuden arvostamisproblematiikkaa. Kun omaisuuden arvo on määrätty, loppuosa perintöverotuksesta on hyvin kaavamaista.

Perintöveron määrään ei vaikuta se, onko perinnön saanut lakimääräisen perimysjärjestyksen nojalla vai testamentin kautta. Perinnönsaajat on PerVL:n 11 ja 21 §:n mukaan jaettu kolmeen veroluokkaan:

- I) aviopuoliso, lapsi, aviopuolison lapsi, ottolapsi, isä, äiti, ottovanhemmat ja lapsen tai ottolapsen rintaperillinen sekä perinnönjättäjän kihlakumppani tietyin edellytyksin
- II) veli, sisar ja veli- tai sisarpuoli, veljen, sisaren ja veli- tai sisarpuolen jälkeläinen
- III) muut sukulaiset ja vieraat.

Avopuolison asemaa perinnönsaajana parannettiin v. 1996 alusta lukien, kun PerVL:n 11 §:ään lisättiin 3 momentti, jonka mukaan perinnönjättäjän kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa elänyt henkilö luetaan I veroluokkaan, jos häntä on perinnönjättäjän kanssa tuloverotettu kuolinvuonna TVL:n 7.3 §:n säädöksiä noudattaen, eli verotettu kuten aviopuolisoita.

PerVL:n 12 §:ssä on säädetty erityinen puoliso- ja alaikäisyysvähennys: Perinnönjättäjän aviopuoliso tai henkilö, joka PerVL:n 11.3. §:n mukaisesti katsotaan puolisoiksi, saa vähentää veronalaisesta perintöosuudestaan 6800 euroa. Perinnönjättäjän lapsi, ottolapsi tai näiden rintaperillinen saa vähentää 3400 euroa, jos hän ei ollut täyttänyt 18 vuotta verovelvollisuuden alkaessa (perinnönjättäjän kuollessa).

Taulukko 1. Perintövero määräytyy PerVL:n 14 ja 21 §:n mukaan seuraavan veroasteikon mukaan:

Verotettavan perintöosuuden arvo, euroa	Veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla, euroa	Vero-% ylimenevästä osasta
3400–17000	85	10
17000–50000	1445	13
50000–	5735	16

II veroluokassa asteikon mukainen vero lasketaan kaksinkertaisena, ja III veroluokassa asteikon mukainen vero lasketaan kolminkertaisena.

Perintöverotusta toimitettaessa pesän varoihin on PerVL:n 16.1 §:n 1 kohdan mukaan lisättävä ennakkoperinnöksi luettava lahja ja 2 kohdan nojalla muukin lahja, jonka perinnönsaaja on saanut perinnönjättäjältä kolmen viimeisen vuoden kuluessa ennen tämän kuolemaa. Perintöverosta vähennetään em. tapauksissa aiemmin maksettu lahjavero.

2.4. Tuloveroseuraamukset yrityksen siirtyessä perintönä jatkajalle

Kun jatkaja saa koko yksityisliikkeen perintönä, noudatetaan ns. tasejatkuvuuden periaatetta. Yritystoiminnan jatkaja saa elinkeinoverotuksessa vähentää EVL:n 15 §:n mukaan liikeomaisuuden hankintamenon samalla tavalla, kuin se olisi vähennetty perittävän tulosta. Jatkajan on siis jatkettava yritystoimintaa perittävän kirjanpitoarvoista. (Tikka, Nykänen & Juusela 2007: 32:3.)

Tasejatkuvuuden periaatteen soveltaminen ei edellytä, että koko yksityisliike siirtyy varoineen ja velkoineen jatkajalle. Periaatetta sovelletaan, jos peritty omaisuus muodostaa sellaisen organisatorisen ja aineellisen kokonaisuuden, että sitä voidaan pitää liikkeenä. Käytännössä säännöstä on sovellettu, jos kuolinpesä jatkaa perittävän liikettä. (Tikka ym. 2007: 32:3.)

Jos perintö ei käsitä koko yksityisliikettä, vaan vain osan siitä, sovelletaan kuolinpesän verotuksessa yksityiskäyttöönottoa koskevaa EVL:n 51b §:ää. Perintönä siirtyvä yksityisliikkeen omaisuus, esim. käyttöomaisuus, tuloutetaan kuolinpesän verotuksessa. Omaisuuden luovutushinnaksi katsotaan sen alkuperäinen hankintameno tai sitä alhaisempi todennäköinen luovutushinta. Tuloutuksesta aiheutuvien verojen määrä riippuu siitä, kuinka suuri on poistamaton hankintameno. Säännös ei johda arvonnousun tuloutumiseen, vaan omaisuuserästä tehtyjen kulukirjausten tuloutumiseen. Jos omaisuuden arvo on laskenut hankintamenoon nähden, se huomioidaan tuloutuksessa käyttämällä luovutushintana käypää arvoa vastaavaa todennäköistä luovutushintaa. (Tikka ym. 2007: 32:3.)

Jos jatkajan saamaa perittävän harjoittaman yksityisliikkeen omaisuutta sisältävää perintöä ei voida pitää liikkeenä, vaan vain osana siitä, perityn omaisuuden hankintamenoksi jatkajan verotuksessa katsotaan EVL:n 15 §:n mukaisesti todennäköinen luovutushinta saannon hetkellä tai sitä alempi todennäköinen luovutushinta sinä hetkenä, jona hyödyke otetaan elinkeinotoiminnan käyttöön. Todennäköisellä luovutushinnalla tarkoitetaan myös tässä kohdassa käypää arvoa. Se voi olla perintöverotuksessa vahvistettu arvo, jos käyvän arvon ei voida katsoa muuttuneen saannon ja elinkeinotoiminnan käyttöön ottamisen välisenä aikana. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 48; Tikka ym. 2007: 32:3.)

Henkilöyhtiön yhtiöosuuden tai osakeyhtiön osakkeiden siirtyminen perintönä ei vaikuta yhtiön, vainajan tai kuolinpesän verotukseen. Edes verotuksessa vahvistettujen

tappioiden vähennysoikeus ei TVL:n 122.1 §:n mukaan katkea, jos yhtiöosuus tai osakkeet siirtyvät perintönä. (Tikka ym. 2007: 32:3.)

Jos jatkaja ottaa perintönä saamaansa yksityisliikkeeseen, henkilöyhtiön osuuteen tai osakeyhtiön osakkeisiin kohdistuvan perintöveron maksamista varten lainaa, lainan korot ovat vähennettävissä TVL:n 58.1 §:n 3 kohdassa tarkoitettuna tulonhankkimisvelan korkona. Yksityisliikkeenharjoittaja saa vähentää em. lainan korot liiketoiminnasta erillisessä henkilökohtaisten tulojen tulolähteessä pääomatuloista ja sen jälkeen ansiotuloista menevästä verosta alijäämähyvityksenä. Henkilöyhtiön yhtiömiehellä velan korko vähennetään hänen osuudestaan elinkeinoyhtymän elinkeinotuloon ennen pääomatulo-osuuden laskemista. Tällöin korot tulevat yleensä vähennetyiksi progressiivisen asteikon mukaisesti ansiotuloista eivätkä pääomatulojen veroprosentin mukaisesti. Osakeyhtiön osakas vähentää korot pääomatuloistaan. (Tikka ym. 2007: 9:13, 16, 18–19.)

3. SUUNNITELTU SUKUPOLVENVAIHDOS

3.1. Yrityksen myynti jatkajalle ja sen veroseuraamukset

3.1.1. Yleistä

Tavallisesti yrityksen sukupolvenvaihdos toteutetaan kaupalla. Yritystoiminnasta luopuva ei aina kykene luopumaan yrityksestä vastikkeetta, vaikka ehkä haluaisikin. Kauppahinnalla luopuja turvaa oman toimeentulonsa lisäksi esim. muiden perillistensä kuin yrittäjäksi ryhtyvän lapsensa aseman. Jos jatkajalla ei ole sukulaisuus- tai muita sidonnaisuuksia luopujaan, kauppa yleensä tehdään täyttä vastiketta vastaan eli käypään hintaan. Alihintainen kauppahinta saattaa johtaa lahjanluontoisuutensa takia lahjaverotukseen. Lahjanluontoista myyntiä käsitellään luvussa 3.3.

Kun yrittäjä myy yksityisliikkeensä sukupolvenvaihdostarkoituksessa, kyseessä on liiketapahtuma, johon sovelletaan EVL:n säännöksiä. Avoimessa ja kommandiittiyhtiössä eli henkilöyhtiöissä kaupan kohteena ovat yhtiöosuudet ja osakeyhtiössä osakkeet. Viimeksi mainituissa sukupolvenvaihdos tehdään joskus myös niin, että luopuja myy vain yhtiön liiketoiminnan (substanssikauppa). Tällöin verotus vastaa tilannetta, jossa yksityisliikkeenharjoittaja myy yrityksensä. Liiketoiminnan myynti on silloin yrityksen viimeinen liiketoimi, johon sovelletaan EVL:a. (Immonen & Lindgren 2006: 37, 63–64; Tikka ym. 2007: 32:2.)

3.1.2. Yksityisliike

Yksityisliikkeen myynnissä kaupan kohteena ei ole toiminimi vaan elinkeinotoiminnassa käytetty omaisuus. Kaupan jälkeen yritystoimintaa jatketaan uuden omistajan toiminimellä ja uusi omistaja vastaa vain omista sitoumuksistaan.

Yksityisliikkeen myynti on luopujalle veronalaista elinkeinotuloa koko kauppahinnaltaan. Vastike voi olla rahan lisäksi esim. yritystoimintaan liittyvä velka, jonka jatkaja ottaa vastattavakseen tai vaikkapa kiinteistöjä ja arvopapereita. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 43; Immonen & Lindgren 2006: 63.)

Kaupan kohteena voi olla koko elinkeinotoiminnan varallisuus tai vain osa siitä. Jos kauppa tehdään vain osasta, eikä myyjä jatka elinkeinotoimintaa, myyjälle jäävää

omaisuutta käsitellään verotuksessa EVL:n 51b §:n mukaisena yksityiskäyttöön ottona. Käytännössä se merkitsee sitä, että myyjän elinkeinotoiminnan verotuksessa tuloutetaan myyjälle jäänyt elinkeinotoiminnan käytössä ollut varallisuus alkuperäiseen hankintamenuon tai sitä alempaan käypään arvoon. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 44; Immonen & Lindgren 2006: 64.)

Jos myyjä lopettaa elinkeinotoiminnan, mutta hänelle kertyy myymättä jääneestä elinkeinotoiminnan varallisuudesta jatkossa tuloa, katsotaan omaisuuden siirtyvän toiseen tulolähteeseen: elinkeinotoiminnasta henkilökohtaiseen tulolähteeseen. Usein kaupan ulkopuolelle jätetään yrityksen toimitilat, jotka yritystoiminnasta luopuja sitten vuokraa jatkajalle tai jollekin muulle. Tällöin omaisuuden luovutushinnaksi elinkeinotoiminnan tulolähteessä tuloutetaan EVL:n 51a §:n mukaisesti verotuksessa poistamaton hankintamenu. Vuokratuloa verotetaan TVL:n nojalla, mutta toimitiloja, varsinkin kiinteistöä, luovutettaessa myyntiä saatetaan silti verottaa EVL:n nojalla, jopa kymmenenkin vuoden kuluttua. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 44; Immonen & Lindgren 2006: 64.)

Edellä todettiin, että koko yksityisliikkeen myynti käsitellään verotuksessa elinkeinotoiminnan veronalaisena tulona. Kyseessä on yrityksen viimeinen liiketoimi, jossa myydään varallisuuteen kuuluvat erät, kuten käyttö- ja vaihto-omaisuus. Myyntihinnasta saadaan vähentää verotuksessa poistamattomat hankintamenu. Myös aikaisempina vuosina tehdyt varaukset, esim. EVL:n 46a §:n nojalla tehty toimintavaraus, purkautuvat. Verotettavan tulon määrään vaikuttavat siten omaisuuden rakenne, poistojärjestelmä ja poistamaton hankintamenu. Varsinaisesta liiketoiminnasta ja liikkeen luovutuksesta saatu tulo jaetaan ansio- ja pääomatuloksi edelliseltä verovuodelta vahvistetun nettovarallisuuden perusteella. Nettovarallisuuden suuruudesta riippumatta käyttöomaisuuteen sisältyvien kiinteistöjen ja arvopapereiden luovutusvoitot ovat TVL:n 38 §:n nojalla aina pääomatuloa. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 44; Immonen & Lindgren 2006: 63.)

Yksityisliikkeen varallisuutta myytäessä ei sovelleta mitään TVL:n hankintamenuolettamia, vaikka myyjänä on yhden henkilön yritys. Vähennyskelpoista on vain todellinen hankintamenu verotuksessa poistamattomalta osaltaan. Liikearvon (goodwill) osuus kauppahinnasta tuloutuu suoraan, jos liikearvo on yrityksessä itse kehitettyä, koska verotuksessa sille ei voida kirjata erillistä hankintamenua. Liikearvon tällaiseen hankkimiseen liittyvät menot on kirjattu kuluiksi juoksevasti. (Immonen & Lindgren 2006: 63.)

Yksityisliikkeen luovutuksesta syntyvää kertatuloa verotettaessa voidaan verovelvollisen vaatimuksesta soveltaa TVL:n 128 §:ssä olevia tulontasausperiaatteita. Tulontasaus ei koske normaalin liiketulon verottamista vaan nimenomaisesti elinkeinotoiminnasta luopumisen yhteydessä syntyvää kertaluontoista valtionverotuksessa verotettavaa ansiotuloa. Tulontasaus tehdään enintään viidelle vuodelle. Tasausta ei tehdä, jos elinkeinotoiminnasta ei luovuta kokonaan, ja koko liikettä ei luovuteta ostajalle. Vähäiset myynnit jollekin muulle taholle eivät estä tasausta. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 44–46.)

Jos elinkeinotoiminnan lopettamisen jälkeen on jäljellä verotuksessa vahvistettuja vähentämättömiä tappioita, voidaan ne seuraavien 10 vuoden aikana vähentää pääomatuloista. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 47.)

Yritystoiminnan jatkaja saa omassa verotuksessaan vähentää ostamansa varallisuuserät kauppahintaan perustuen. Omaisuuserät kannattaa eritellä kauppakirjassa, sillä muutoin jako tehdään verottajan toimesta. Muun selvityksen puuttuessa kauppahinta jaetaan hyödykkeille niiden verotuksessa vahvistettujen vertailuarvojen (aikaisempi nimitys varallisuusverotusarvo) suhteessa. Omaisuuserien jaottelulla on merkitystä erityisesti sen vuoksi, että eri erille on EVL:ssä erilaiset poistojärjestelmät. Verottaja voi VML:n 28 §:n nojalla poiketa kauppakirjan erittelyistä, jos käyvistä arvoista on olennaisesti poikettu niin, että jaossa on esimerkiksi ohjattu hankintamenoa keinotekoisesti poistokelpoiseen omaisuuteen. Jos maksettu kauppahinta ylittää omaisuuden käyvän arvon ja vastattavaksi otettujen velkojen erotuksen, on ylitys liikearvoa, joka vähennetään EVL:n 24 §:n mukaisesti todennäköisenä vaikutusaikanaan (enintään 10 vuotta). Sukupolvenvaihdoksessa syntyvän liikearvon katsotaan yleensä kerryttävän tuloa vähintään kolme vuotta, joten sitä ei voi vähentää vuosikuluna. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 47; Immonen & Lindgren 2006: 64–65.)

Yksityisliikkeen lahjanluontoisen kaupan (vastike käyvästä arvosta $\frac{3}{4}$ tai alle) tuloveroseuraamuksia luopujan ja jatkajan verotuksessa käsitellään luvussa 3.3. (ks. myös Immonen & Lindgren 2006: 154–156.)

3.1.3. Avoin- ja kommandiittiyhtiö

Avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön eli henkilöyhtiöiden yhtiömiehet voivat luovuttaa yhtiöosuutensa muiden yhtiömiesten suostumuksella. Avoimen yhtiön

osuuksia myytäessä myyjinä ovat tavallisesti kaikki yhtiömiehet. Kommandiittiyhtiön osalta kaupan kohteena ovat yleensä ainakin vastuunalaisten yhtiömiesten osuudet. Sukupolvenvaihdostilanteessa kaupan kohteena ovat yleensä kaikki vastuunalaisten yhtiömiesten osuudet, koska jatkaja ei muutoin saa yritykseen riittävää kontrollia. (Immonen & Lindgren 2006: 35.)

Sukupolvenvaihdos voidaan tehdä vastikkeellisenä myös niin, että jatkaja ostaa luopujan yrityksen liiketoiminnan ja siihen sitoutuneen varallisuuden. Myyjänä on silloin henkilöyhtiö, ei sen yhtiömiehet. (Immonen & Lindgren 2006: 37.)

Valittaessa toteutetaanko sukupolvenvaihdos myymällä henkilöyhtiön osuudet vai sen liiketoiminta varoineen, tehdään ratkaisu usein verotusseuraamusten perusteella. Myyjällä ja ostajalla voi olla eri tavoitteet, jotka kaupanteossa sovitetaan yhteen. Verotus riippuu monesta tapauskohtaisesta tekijästä. (Immonen & Lindgren 2006: 48.)

Lähtökohtaisesti myyjää verotetaan yhtiöosuuden luovutuksesta TVL:n säännösten mukaisesti. EVL:n säännöksiä sovelletaan vain tilanteessa, jossa osuus on kuulunut myyjän elinkeino-omaisuuteen. Esim. liiketoimintaa harjoittavan osakeyhtiön myydessä omistamansa henkilöyhtiön osuuden sovelletaan EVL:n säännöksiä myyntivoitosta (4 § ja 5.1 §:n 1 kohta) tai –tappiosta (EVL 6b §). Perheyrityksissä yhtiöosuuden luovutus tulee yleensä TVL:n mukaan verotetuksi. Voitto verotetaan TVL:n 45 §:n mukaisesti pääomatulona, josta peritään vero 28 % verokannan mukaan. TVL:n mukaan toimitettavassa verotuksessa sovelletaan TVL:n 46 §:n mukaisia hankintameno-olettamia, jos myyjänä on luonnollinen henkilö tai kotimainen kuolinpesä. Hankintamenona saa tällöin vähentää 20 % luovutushinnasta tai, jos omaisuus on ollut myyjällä vähintään 10 vuotta, vähennys on 40 %. Hankintameno-olettamaa käytetään, jos todellinen hankintameno myyntikuluilla lisättynä on alle käytettävän olettaman. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 35–36; Immonen & Lindgren 2006: 48–49.)

Luovutusvoiton veronalaisuuteen ei vaikuta, millä tavoin myyjä on aikanaan omaisuuden saanut omistukseensa. Vastikkeetta saadun omaisuuden hankintamenona käytetään perintö- tai lahjaverotuksessa vahvistettua arvoa. Lahjaksi saadun omaisuuden hankintameno lasketaan kuitenkin lahjoittajan hankintamenosta, jos lahjansaaja luovuttaa saamansa omaisuuden, ennen kuin lahjoituksesta on kulunut yksi vuosi. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 6, 35; Immonen & Lindgren 2006:49.)

Myyjän verotettava luovutusvoitto voi ylittää kauppahinnan aikaisemmin tehtyjen yksityisnostojen takia. TVL:n 46.4 §:n mukaan luovutusvoittoon lisätään osakaskohtaisesti määrä, jolla yhtiömiehen yksityisnostot ovat yhteensä ylittäneet hänen vuotuisten voitto-osuuksiensa ja yhtiöön tekemiensä sijoitusten määrän. Lisäys tehdään mahdollisen hankintameno-olettaman jälkeen. Lisäys tehdään, vaikka kauppa tehtäisiin vain osasta yhtiöosuutta. Vastaavaksi lisäyksellä voidaan oikaista myös luovutustappiota. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 36–37; Immonen & Lindgren 2006: 49–51.)

Luovutusvoitto on sen verovuoden tuloa, jona luovutus on tapahtunut, vaikka kauppahintaa ei olisi vielä maksettukaan. Jos osa kauppahinnasta määräytyy vasta esim. tulevien vuosien tulosten perusteella, luovutusvoittoverotusta oikaistaan lisäkauppahintaan perustuen. Lisäkauppahinta verotetaan kaupantekovuoden tulona, jos verotus ei ole vielä valmistunut. Jos kauppahintaa alennetaan, verovelvollisen on vaadittava verotusta oikaistavaksi. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 7, 35; Immonen & Lindgren 2006: 52–53.)

Jos yhtiöosuuden luovutuksessa syntyy tappiota, voidaan se TVL:n mukaisessa verotuksessa vähentää vain muista omaisuuden luovutusvoitoista verovuonna ja kolmena sitä seuraavana vuonna (TVL 50 §).

Ostaja ei voi tehdä henkilöyhtiön osuuden hankintamenosta poistoja. Yhtiö menettää tappioiden vähentämisoikeuden verotuksessa, jos tappiovuoden aikana tai sen jälkeen yli puolet yhtiön omistuksesta on myyty. Säännös koskee myös yhtiömiesten välisiä kauppia. Myös välillinen omistajanmuutos johtaa tappioiden vähentämisoikeuden menettämiseen, jos vastaava yli 50 % omistajanmuutos tapahtuu yhteisössä tai yhtymässä, joka omistaa vähintään 20 % tappioyhtiöstä. Tappioiden vähennysoikeus voidaan säilyttää hakemalla verovirastolta poikkeuslupa. Lupa myönnetään harkinnanvaraisesti erityisistä syistä, jos se on tarpeen toiminnan jatkamiseksi esim. sukupolvenvaihdostilanteessa. Lupa voidaan hakea ennen kaupantekoa. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 38–39; Immonen & Lindgren 2006: 62, 72–73.)

Yhtiöosuuden luovutusvoiton verotuksen huojentamista lähisukulaisten välisessä kaupassa käsitellään luvussa 4.5. Lahjanluontoisen kaupan (vastike $\frac{3}{4}$ tai alle käyvästä arvosta) veroseuraamuksia käsitellään luvussa 3.3.

Edellä on jo todettu, että sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa myös niin, että henkilöyhtiö myy liiketoimintaan kuuluvan omaisuuden yritystoiminnan jatkajalle. Tällöin luovutus on elinkeinotuloa koko määrältään ja vastaa tilannetta, jossa yksityisliikkeenharjoittaja myy yrityksensä. Kyseessä on normaali liiketapahtuma. Vaikka yhtiö ei enää kaupan jälkeen harjoita liiketoimintaa, jää se edelleen olemaan. Koska liikeomaisuuden kauppahinta tuloutuu EVL:n mukaan yhtiön verotuksessa, voi yhtiö vähentää mahdolliset vahvistetut elinkeinotulolähteen tappiot myyntivoitosta. Yhtiömiehellä ei ole oikeutta vähentää omassa verotuksessaan henkilöyhtiölle vahvistettuja tappioita, jotka liiketoiminnan lopettamisen takia mahdollisesti jäävät käyttämättä. Ostajan verotuksessa liikeomaisuuden kauppahinta käsitellään samalla tavoin kuin edellä on selostettu yksityisliikkeen kaupan osalta. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 40; Immonen & Lindgren 2006: 64.)

3.1.4. Osakeyhtiö

Jos osakeyhtiön sukupolvenvaihdos toteutetaan myymällä osakkeet yritystoiminnan jatkajalle, myyjää verotetaan pääsääntöisesti TVL:n 45 §:n mukaisesti omaisuuden luovutusvoitosta pääomatuloverokannan 28 % mukaan. EVL:n säännöksiä käytetään verottamisessa vain, jos osakkeet ovat kuuluneet myyjän elinkeino-omaisuuteen: esim. liiketoimintaa harjoittavan osakeyhtiön myydessä omistamansa toisen osakeyhtiön osakkeet. Perheyrityksissä osakkeiden myynti tulee yleensä TVL:n säännösten mukaan verotetuksi. Myyjän verotus toimitetaan pääpiirteiltään samalla tavoin kuin henkilöyhtiön osuuksien kaupassa.

Vuonna 2005 voimaan tulleen lakimuutoksen jälkeen verovelvollisen aikaisemmin omistaman osakkeen hankintameno sekä sen perusteella merkityn osakkeen hankintameno jaetaan sekä aikaisemmin omistetun että sen perusteella merkityn osakkeen hankintamenoksi (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 6–7).

Osakkeiden luovutusvoiton verotuksen huojentamista lähisukulaisten välisessä kaupassa käsitellään luvussa 4.5. Lahjanluontoisen kaupan (vastike $\frac{3}{4}$ tai alle käyvästä arvosta) veroseuraamuksia käsitellään luvussa 3.3.

Jos osakkeiden myynti verotetaan EVL:n mukaan, ja osakkeet ovat myyjän käyttöomaisuutta, voidaan ne luovuttaa verovapaasti EVL:n 6.1 §:n 1 kohdan ja 6b §:n 1–2 momenttien mukaan, kun luovutus täyttää tietyt ehdot. Vastaavasti luovutustappio on silloin vähennyskelvoton. Keskeisin ehto verovapaudelle on, että osakkeet

luovuttava yhtiö on omistanut yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan ajanjaksona, joka on päättynyt enintään vuotta ennen luovutusta, vähintään 10 % osuuden luovutettavan yhtiön osakepääomasta ja että luovutettavat osakkeet kuuluvat näin omistettuihin osakkeisiin. Luovutusvoitto ei välttämättä ole kokonaan verovapaa, sillä esim. EVL:n 42 §:n mukainen aikaisemmin tehty verotuksessa vähennetty arvonalennuspoisto palautuu veronalaiseksi tuloksi. (Immonen & Lindgren 2006: 54–60.)

Ostajan verotuksessa osakkeiden hankintamenolla on merkitystä aikanaan osakkeita edelleen luovutettaessa. Hankintamenoa on kauppahinta lisättynä maksetulla 1,6 %:n suuruisella varainsiirtoverolla. Jos osakkeiden kauppahinta suoritetaan rahan sijasta varainsiirtoverolain alaisella omaisuudella, esim. antamalla vaihdossa omakotitalo, varainsiirtoveroa on suoritettava kummastakin luovutuksesta. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 10, 12.)

Osakkeiden luovutus ei aiheuta yhtiölle verotuksellisia seuraamuksia tappioiden mahdollista vähentämisoikeuden menetystä lukuun ottamatta. Vähentämisoikeuden menettäminen tapahtuu samoilla perusteilla kuin henkilöyhtiöissä. Asiaa on käsitelty luvussa 3.1.3.

Edellä on jo todettu, että osakeyhtiössä sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa myös niin, että kaupan kohteena on yhtiön liiketoimintaan sitoutunut omaisuus. Kyseessä on silloin normaali EVL:n mukaan verotettava liiketoimi. Myyjänä on osakeyhtiö, joka jää kaupan jälkeen yhä olemaan. Verotusseuraamukset ovat samanlaiset kuin tilanteessa, jossa yksityisliike myydään tai henkilöyhtiö myy liikeomaisuutensa (ks. luvut 3.1.2 ja 3.1.3.).

3.2. Yrityksen lahjoittaminen jatkajalle ja sen veroseuraamukset

3.2.1. Yleistä

Edellä on luvuissa 2.3. ja 2.4. käsitelty niitä veroseuraamuksia, jotka yrittäjän kuolemasta seuraavat. Mitä em. luvuissa on kerrottu, on soveltuvin osin vastaavasti voimassa, kun sukupolvenvaihdos toteutetaan lahjoittamalla. Omaisuus arvostetaan samalla tavoin kuin perintöverotuksessa, ja vero määrätään samojen periaatteiden mukaan (samat kolme veroluokkaa ja sama verotaulukko). Ennen lahjoituksen toteuttamista verovirastolta voidaan hakea maksullinen ennakkotieto

veroseuraamuksista. Jos lahjoitus toteutetaan hakemuksessa annettujen tietojen mukaisena, ennakkotieto sitoo verottajaa lopullisessa lahjaverotuksessa.

Jos sekä lahjanantajia että lahjansaajia on useampia, katsotaan lahjansaajan saaman omaisuuden kokonaismäärästä tulleen kultakin antajalta tämän luovuttamaa määrää vastaava osuus luovutetun omaisuuden kokonaismäärästä. Lahjan katsotaan kuitenkin tulevan ensisijaisesti läheisempää sukua olevalta luovuttajalta. Vero määrätään siten ensisijaisesti alhaisemman veroluokan mukaan. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 15, 18, 27.)

Kiinteän omaisuuden vastikkeeton luovutus voidaan tehdä pätevästi vain julkisen kaupanvahvistajan avustuksella. Luovutusta koskevat maakaaren säännökset. Irtaimen omaisuuden, esim. henkilöyhtiön osuuden tai osakeyhtiön osakkeiden, lahjoittaminen tapahtuu vapaamuotoisella lahjakirjalla, jossa on syytä yksilöidä lahjan antaja ja saaja, lahjoituksen kohde sekä omistusoikeuden siirtyminen ja sen ajankohta. Lahjoittaja voi pidättää lahjakirjassa itselleen hallintaoikeuden lahjoituksen kohteeseen. Tällä on vaikutusta lahjan saajan maksettavaksi määrättävään lahjaveroon, sillä pidätetty oikeus pääomitetaan lahjoittajan ikään perustuen. Asiaa on käsitelty tarkemmin luvussa 4.6. (Immonen & Lindgren 2006: 92.)

Sukupolvenvaihdostilanteissa lahjakirjaan merkitään yleensä, ettei lahja ole ennakkoperintöä (ks. luku 2.1.3.). Lisäksi lahjakirjalla voidaan pätevästi määrätä esim. siitä, ettei lahjansaajan aviopuolisolla ole avio-oikeutta lahjoitettuun omaisuuteen eikä sen tuottoon eikä sen sijaan tulleeseen varallisuuteen (ks. luku 2.1.4.).

Lahjaverotuksen huojennussäännöksiä käsitellään luvussa 4.4.

3.2.2. Yksityisliikkeen lahjoittaminen jatkajalle

Yksityisliikkeen lahjoittaminen yritystoiminnan jatkajalle merkitsee yritystoimintaan sisältyvän varallisuuden lahjoittamista lahjakirjalla. Lahjoitettava varallisuus on syytä yksilöidä lahjakirjassa, sillä muussa tapauksessa lahjaveronalainen omaisuus määritetään taseen ja tase-erittelyn mukaisena. Jos yrityksen varallisuustilanne on muuttunut taseen laatimisen jälkeen muusta syystä kuin normaalista yritystoiminnasta, oikaistaan tasetta poistamalla muutoksien vaikutukset. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 49).

Yksityisliike voidaan lahjoittaa myös jatkajan omistamalle henkilö- tai osakeyhtiölle. Vaikka omaisuuden vastaanottajana on yhtiö, lahjavero määrätään osakkaalle, jonka hyväksi varallisuuden katsotaan siirtyvän. Osakeyhtiössä tämä tapahtuu osakkaiden osakeomistusta vastaavassa suhteessa ja henkilöyhtiössä vastuunalaisten yhtiömiesten niiden osuuksien suhteessa, jotka yhtiömiehillä on yhtiön varoihin. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 51–52.)

Koko yritystoiminnan tai yritystoimintakokonaisuuden lahjoittaminen ei aiheuta välittömiä tuloveroseuraamuksia lahjoittajalle. Jos lahjoituksen kohteena ei ole koko yritystoiminta, ja lahjoittaja lopettaa liiketoiminnan, hänelle jäävä omaisuus tuloutetaan elinkeinoverotuksessa yksityiskäyttöön ottoa koskevan EVL:n 51 b:n mukaisesti. Käytännössä tämä merkitsee tehtyjen poistojen palautumista alkuperäiseen hankintamenuon (poistot palautuvat tuloksi kokonaan) tai sitä alhaisempaan käypään arvoon saakka (poistot palautuvat osittain). (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 51.)

Kun jatkaja saa koko yksityisliikkeen lahjana, saadun liikeomaisuuden hankintamenu vähennetään EVL:n 15 §:n mukaan samalla tavoin kuin lahjoittajan verotuksessa olisi tapahtunut. Yritystoimintaa jatketaan siten lahjoittajan kirjanpitoarvoista. Säännöksen soveltaminen ei edellytä aivan kaikkien varojen ja velkojen siirtymistä jatkajalle, mutta siirtyvän varallisuuden on oltava sellainen organisatorinen ja aineellinen kokonaisuus, että sitä voidaan pitää liikkeenä. Jos lahjoitettua omaisuutta ei voida pitää koko liikkeenä, lahjan saajan vähennyskelpoiseksi hankintamenuksi katsotaan hyödykkeen todennäköinen luovutushinta sinä ajankohtana, jona hyödyke otetaan elinkeinotoiminnan käyttöön. Todennäköisellä luovutushinnalla tarkoitetaan käypää arvoa. Se voi olla myös lahjaverotuksessa vahvistettu arvo, jos käyvän arvon ei voida katsoa muuttuneen saannon ja elinkeinotoiminnan käyttöön ottamisen välisenä aikana. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 48; Tikka ym. 2007: 32:3.)

3.2.3. Yhtiöosuuden ja osakkeiden lahjoittaminen jatkajalle

Henkilöyhtiön tai osakeyhtiön sukupolvenvaihdos lahjoituksella tapahtuu lahjoittamalla vastuunalaisen yhtiömiehen osuus tai yhtiön omistukseen oikeuttavat osakkeet yritystoiminnan jatkajalle. Koska kyse on irtaimen omaisuuden lahjoittamisesta, ei lahjakirjalle ole mitään määrämuotoa. Vapaamuotoinen itse laadittu lahjakirja on pätevä oikeustoimi. Lahjan saaja joutuu maksamaan lahjaveron, mutta lahjoittajalle ja yhtiölle ei koidu veroseuraamuksia lukuun ottamatta mahdollista yhtiön verotuksessa

vahvistetun tappion vähentämisoikeuden menettämistä. Tappioita ei TVL:n 122.1 §:n mukaan voi vähentää, jos yli puolet omistuksesta vaihtuu. (Tikka ym. 2007: 32:4.)

Edellä luvussa 2.3.3. todettiin, että testamenttiin voidaan sisällyttää ehto, jolla tuotto-oikeus osakkeeseen pidätetään jollekin muulle kuin sille, joka saa omistusoikeuden. Samalla tavoin voidaan toimia lahjoitustilanteessa. Pidätetty oikeus alentaa lahjaveroa samalla tavoin kuin perintöveroakin. Asiaa käsitellään tarkemmin luvussa 4.6.

Koska lahjasta perittävä vero on progressiivinen, saattaa lahjan pilkkominen useampiin osiin tuntua houkuttelevalta vaihtoehdolta verorasituksen rajoittamiseksi. Luovutukset voidaan kuitenkin katsoa yhdeksi saannoksi, jos ne ovat tapahtuneet ajallisesti lähellä toisiaan. Yhdistäminen voi koskea myös sellaisia sekaluovutuksia, joissa käytetään lahjaa, lahjanluontoista kauppaa tai muuta luovutusta peräkkäisinä toimina. PerVL:n 20.2 §:n mukaan viimeksi saadun lahjan arvoon lisätään lahja, jos se on saatu samalta antajalta kolmen viimeisen vuoden aikana. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 15, 18.)

Edellä käsiteltäessä sukupolvenvaihdoksen toteuttamista kaupalla todettiin, että lahjana saadun omaisuuden hankintamenona luovutusvoittoverotuksessa käytetään lahjoittajan hankintamenoa, jos lahjansaaja myy omaisuuden, ennen kuin on kulunut vuosi lahjoitushetkestä. Jos omaisuus on ollut lahjoittajan omistuksessa pitkään, on sen alkuperäinen hankintameno yleensä käypää arvoa huomattavasti alempi. Maksettavaksi tuleva luovutusvoittovero on siten korkeampi kuin käytettäessä hankintamenoa lahjaverotuksessa käytettyä käypään arvoon perustuvaa verotusarvoa. Viimeksi mainittua käytetään, jos lahjoitushetkestä on kulunut vähintään vuosi. Korkeampaa luovutusvoiton veroa tasoitetaan oikaisemalla lahjaverotusta. Tulovero vähennetään PerVL:n 21a §:n mukaan lahjan arvosta. Vähennys on kuitenkin enintään veron määrä, joka olisi tullut maksettavaksi, jos myyntihintana olisi ollut lahjaverotuksessa käytetty verotusarvo. Säännös on melko tuore, sillä se tuli voimaan v:sta 2005 alkaen. Lisäksi kauppa voi johtaa lahjaverotuksessa saatujen huojennusten (ks. luku 4.4.) menetykseen. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 18.)

Henkilöyhtiön osuuden käypä arvo määritetään lahjaverotuksessa samalla tavoin kuin perintöverotuksessa ja soveltuvin osin samalla tavoin kuin osakeyhtiön osakkeiden arvo (ks. luvut 2.3.2 ja 2.3.3.). Lähtökohtana on yhtiön nettovarallisuus eli yhtiön kirjanpitoon merkittyjen varojen ja velkojen erotus. Rakennukset, maa-alueet, osakkeet ja osuudet arvostetaan kuitenkin tasearvoa korkeampaan käypään arvoon. Käypä arvo määritetään vertailukauppojen perusteella taikka käyttäen tuotto- tai

kustannusarvomenetelmää. Yhtiöosuuden arvo saadaan, kun yhtiön käyvästä arvosta vähennetään ensin äänettömien yhtiömiesten pääomapanokset. Vastuunalaisten yhtiömiesten osuus koko yhtiön arvosta perustuu normaalisti yhtiösopimuksessa määriteltyihin oikeuksiin. Käyvästä arvosta vähennetään ennen lahjaverotuksen toimittamista sen omaisuuden arvo, jonka yhtiömies nostaa yksityisottona itselleen yhtiöstä. Siltä osin kuin yhtiömies jättää nostamatta voitto-osuuksiaan, sisällytetään ne lahjaverotettavaan arvoon. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 15–17, 39.)

3.3. Yrityksen lahjanluontoinen myynti jatkajalle ja sen veroseuraamukset

Yrityksen lahjanluontoinen kauppa on tyypillinen perheyritysten sukupolvenvaihdosten toteuttamistapa. Jos myyjän ja ostajan välillä on sukulaisuus- tai muu sidonnaisuus, jää kauppahinta yleensä alemmaksi kuin tilanteessa, jossa tällaisia siteitä ei ole. Vieraalle myytäessä on yritystoiminnasta luopujan ja hänen lähipiirinsä intressinä saada mahdollisimman korkea kauppahinta omien etujen turvaamiseksi, mutta sukulaiskaupoissa yms. vastaavissa tilanteissa myyjän intressinä on normaalisti turvata jatkajan menestyminen. Jos luovutuksesta suoritettava vastike on alle käyvän arvon, puhutaan alihintaisesta luovutuksesta. Alihintaiselle luovutukselle on verotuksessa asetettu raja: PerVL:n 18.3 §:n mukaan, jos vastike on enintään kolme neljäsosaa käyvästä hinnasta, katsotaan käyvän hinnan ja vastikkeen ero lahjaksi. Ostajalle määrätään lahjavero, vaikka myyjällä ei olisi ollutkaan lahjoitustahtoa esim. lähipiirin ulkopuolelle myytäessä. Raja on ehdoton, eikä lahjalle aseteta muita tunnusmerkkejä. Lahjanluontoinen kauppa on siis sekamuotoinen: kaupasta verotetaan luovuttajaa luovutusvoittoverosäännösten mukaan, ja käyvän arvon alittavasta osasta määrätään lahjavero ostajalle. (Immonen & Lindgren 2006: 153–154.)

Alihintainen kauppa ei siis välttämättä johda ylimääräisiin veroseuraamuksiin. Myyjä maksaa kauppahintaan perustuen luovutusvoittoveron aivan samoin perustein kuin käypään arvoon perustuvasta kaupasta. Yksityisliikkeen myyjää verotetaan EVL:n mukaan. Henkilöyhtiön osuuden ja osakeyhtiön osakkeiden myyjän verotus toimitetaan TVL:n mukaan. Viimeksi mainittujen myyjää verotetaan EVL:n mukaan, jos omaisuus on kuulunut elinkeinotulolähteeseen: esim. liiketoimintaa harjoittava osakeyhtiö myy omistamansa henkilöyhtiön osuuden.

Sukupolvenvaihdostilanteessa pyritään yleensä asettamaan kauppahinta lähelle rajaa niin, ettei lahjaveroa kuitenkaan jouduta maksamaan. PerVL:n 39a §:n mukaan voidaan

verovirastolta hakea ennakkoratkaisua siitä, meneekö luovutuksesta lahjaveroa. Verovirasto ei kuitenkaan ota kantaa siihen, mikä olisi alin mahdollinen kauppahinta, jolla lahjaveron välttää. (Tikka ym. 2007: 32:5.)

Lahjanluontoisen kaupan lahjaveroa voidaan kuitenkin huoventaa PerVL:iin sisältyvien sukupolvenvaihdoksen suojaäännösten perusteella. Asiaa on käsitelty tarkemmin luvussa 4.4.

Luovuttaja siis maksaa alihintaisesta kaupasta tuloveroa luovutusvoittoverosäännösten mukaan. Kauppahinnasta vähennetään omaisuuden todellinen hankintameno tai sitä korkeampi hankintameno-olettama. Lahjanluontoisen kaupan tapauksissa on jouduttu ottamaan kantaa siihen, miten hankintamenon vähentämisessä huomioidaan kaupan osittainen vastikkeettomuus. Vuoden 2005 alussa tuli voimaan asiaa selkeyttävä TVL:n 47.5 §. Jo aikaisemmin vakiintuneessa verotuskäytännössä hankintamenosta oli saanut vähentää vain luovutuksen vastikkeellista osaa vastaava osuus. Lakiin kirjattiin aiempi käytäntö. Jos kaupassa on kyse PerVL:n 18.3 §:n mukaisesta lahjanluontoisesta kaupasta, eli vastike on enintään 75 % käyvästä arvosta, luovutus jaetaan maksetun hinnan ja käyvän arvon suhteen perusteella vastikkeelliseen ja vastikkeettomaan osaan. Vastikkeellisesti luovutetun osuuden hankintamenoksi katsotaan siihen kohdistuva osa hankintamenosta. Jos vastike on yli 75 % käyvästä arvosta, ei uudenkaan lain mukaan jakoa tehdä, ja hankintamenon voi vähentää kokonaan. (Immonen & Lindgren 2006: 154; Tikka ym. 2007: 32:6.)

Esimerkki PerVL:n 18.3 §:n soveltamisesta: Jos kaupan kohteena on 100.000 euron arvoinen henkilökohtaiseen tulolähteeseen (TVL:n mukainen verotus) kuulunut kiinteistö, ja kauppahinta on 20.000 euroa, saa ostaja niiden erotuksen suuruisen 80.000 euron lahjan. Myyjä maksaa luovutusvoittoveroa 28 %:n pääomaverokannan mukaan luovutusvoitosta, joka lasketaan vähentämällä kauppahinnasta 20.000 euroa kauppahinnan ja käyvän arvon suhteen perusteella koko omaisuuden hankintamenosta 50.000 eurosta laskettu vastikkeellisen osan hankintameno 10.000 euroa (= $20000 : 100000 \times 50000$). Veroa maksetaan siis 10.000 euron luovutusvoitosta 2.800 euroa.

Lähisukulaisten välinen lahjanluontoinen kauppa voi olla myyjälle verovapaa TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan perusteella (ks. tarkemmin luku 4.5.).

Yritystoimintaa jatkavan ostajan tuloverotuksen kannalta keskeinen kysymys on, millaiseksi hänen hankintamensa muodostuu alihintaisessa kaupassa, jossa hän esim. hankkii perheyhtiön osakkeet. Pääsäännön mukaan hänen hankintamenoonsa katsotaan maksetun vastikkeen ja lahjaksi katsotun erotuksen yhteismäärä, eli hankintameno on yhteensä lahjaverotuksen toimittamisen yhteydessä määritetty omaisuuden käypä arvo

kaupantekohetkellä. Käypä arvo tulee siis hankintamenoksi vain, jos kauppa tulee lahjaverotetuksi. Jos vastike on esim. 80 % käyvästä arvosta, ostajan hankintamenoksi ei katsota muuta kuin maksettu vastike. Kaupan katsotaan tulleen lahjaverotetuksi, vaikka sitä olisi huojennettu sukupolvenvaihdoksen suojasäännösten nojalla (ks. luku 4.4.). Lahjanluontoista kauppaa koskee kuitenkin aivan sama TVL:n 47.1. §:ssä säädetty poikkeus kuin täysin vastikkeetonta lahjaakin. Jos lahjanluontoisen kaupan ostaja luovuttaa omaisuuden edelleen, ennen kuin saannosta on kulunut vuosi, hänen hankintamenokseen katsotaan myyjän alkuperäinen hankintameno. Tällöin menetetään myös niitä huojennusetuja, jotka ostaja on mahdollisesti saanut lahjaverotukseensa sukupolvenvaihdoksen suojasäännösten (PerVL 55 ja 56 §) nojalla. (Immonen & Lindgren 2006: 155.)

Yksityisliikkeen alihintaiseen kauppaan sovelletaan EVL:a aivan vastaavasti kuin normaalissa täydestä hinnasta tehdyssä kaupassakin. Tilanteessa sovelletaan EVL:n 15 §:n säännöksiä, jos ostaja hankkii omaisuuden jatkaakseen yritystoimintaa, eli omaisuus kuuluu hänen verotuksessaan elinkeinotulolähteeseen. Jos eri omaisuuserille kauppakirjassa kohdistetut kauppahinnat alittavat myyjän kirjanpitoarvot, ei tälle tule maksettavaksi veroa. Jos kaupan kohteena on koko liike tai ainakin sellainen osa sen varallisuutta, että sitä voidaan organisatorisesti ja aineellisesti pitää liikkeenä, ostaja saa jatkaa poistojen tekemistä samoista kirjanpitoarvoista kuin myyjällä oli. Ostajan on sen lisäksi suoritettava lahjavero käyvän arvon ja maksetun vastikkeen erotuksesta. Jos kauppahinnan mukaan lasketut vaihto- ja käyttöomaisuuden hankintamenot ylittävät myyjän kirjanpitoarvot, saa ostaja vähentää ostamansa omaisuuden hankintamenot maksamansa kauppahinnan perusteella aivan samalla tavoin kuin normaalissa käyvästä hinnasta tehdyssä kaupassakin. Jos yksityisliikkeestä myydään lahjanluontoisella kaupalla yksittäisiä hyödykkeitä niin, ettei niiden katsota muodostavan liikettä, saa yritystoimintaa jatkava ostaja elinkeinoverotuksessaan vähentää hankintamenoa hyödykkeen todennäköisen luovutushinnan saantohetkellä tai sitä alemman todennäköisen luovutushinnan silloin, kun hyödyke otetaan elinkeinotoiminnan käyttöön. Todennäköisellä luovutushinnalla tarkoitetaan käypää arvoa. Käypänä arvona voidaan pitää lahjanluontoisen kaupan lahjaverotuksessa vahvistettua arvoa, jos sen ei voida katsoa alentuneen siinä vaiheessa, kun omaisuus otetaan ostajan elinkeinotoiminnan käyttöön. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 48; Immonen & Lindgren 2006: 155–156; Tikka ym. 2007: 32:6.)

Esimerkiksi KHO 1983 II 521: Lahjanluontoisella kaupalla saadun käyttöomaisuuden vähennyskelpoiseksi hankintamenoksi hyväksyttiin saajan lahjaverotuksessa omaisuudelle vahvistettu käypä arvo.

Edellä olevassa esimerkissä kaupan kohteena ei ollut koko liike. Sen vuoksi ostajan vähennyskelpoiseksi hankintamenoksi hyväksyttiin omaisuuden lahjaverotuksessa käytetty käypä arvo.

Henkilöyhtiön yhtiöosuuksien ja osakeyhtiön osakkeiden alihintaisissa kaupoissa ei yhtiölle tule muita veroseuraamuksia kuin mahdollinen tappioiden vähentämisoikeuden menetys (ks. luku 3.1.3.).

Arvioitaessa kaupan lahjanluontoisuutta katsotaan vastikkeeksi rahan lisäksi myös muu omaisuutena maksettava kauppahinta tai ostajan aktiivista suoritusvelvollisuutta tarkoittava velvoite. Vastiketta ovat esim. yrityksen velat, jotka ostaja ottaa vastattavakseen tai rahanarvoiset toistuvaissuoritukset, kuten syytinki ja eläke-etu. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 15.)

Jos yrityksen lahjanluontoisen kaupan ehtoissa sovitaan, että vastike maksetaan ostajan sisaruksille (ns. sisarusuuskorvaukset), katsotaan vastikkeen tulevan sisaruksille erillisinä lahjoina yritystoiminnasta luopuvalta myyjältä. Ostaja maksaa lahjaveroa käyvän arvon ja vastikkeen erotuksesta. Sisaruksille määrätään lahjavero heille maksetun vastikkeen mukaan. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 15.)

Jos lahjanluontoisessa kaupassa jätetään kauppahinta kokonaan tai osittain velaksi, seuraa verottaja sitä, että sovittu kauppahinta tulee lopulta maksetuksi. Jos myyjä luopuu myöhemmin saatavastaan vastikkeetta, ostajan katsotaan saaneen veronalaisen lahjan. Sen sijaan maksamattoman kauppahinnan korottomuus ei aiheuta veroseuraamuksia. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 15.)

Ostaja joutuu maksamaan lahjanluontoisessa kaupassa varainsiirtoveron aivan samalla tavoin kuin normaalissa täydestä hinnasta tehdyssä kaupassa. Vero määräytyy vastikkeen suuruuden mukaan, eikä lahjaverotettavaa osaa huomioida.

3.4. Yhtiökumppanuusjärjestelyt

Jos sukupolvenvaihdoksen suunnittelu aloitetaan ajoissa, voi mielekkäimmäksi osoittautua sen toteuttaminen asteittain niin, että yritystoiminnan jatkaja otetaan aluksi kumppaniksi. Jos vaihdoksella on kiire, ei tällaiseen tietystikään ole aina aikaa ja

mahdollisuuksia. Kumppanuuden kautta etenevä sukupolvenvaihdos sisältää monia etuja verrattuna tilanteeseen, jossa yrittäjäpolvi vaihtuu kerralla kokonaan. Yritystoiminnan jatkaja voidaan tutustuttaa yrityksen toimintaan rauhassa kokeneemman yrittäjän opastuksella. Suhde asiakkaisiin, tavarantoimittajiin, rahoittajiin ym. sidosryhmiin säilyy todennäköisemmin häiriöttömänä. Myös rahoituksellisesti jatkajan asema on kevyempi. Kumppanuuden kautta asteittain tapahtuva sukupolvenvaihdos sopii myös tilanteisiin, joissa yrittäjällä ei ole vielä halua ja mahdollisuuksia, esim. ikänsä ja taloudellisen tilanteensa puolesta, luopua kokonaan yritystoiminnasta, mutta tiedossa on toiminnalle halukas jatkaja, joka mm. ikänsä ja koulutuksensa vuoksi sopii kumppaniksi, ja tuo mahdollisesti lisäarvoa yrityksen toiminnalle.

3.4.1. Suunnattu osakeanti

Osakeyhtiössä yritystoiminnan jatkaja voidaan ottaa yrittäjäkumppaniksi joustavasti asteittain suuntaamalla tämän merkittäväksi osakkeita vaikkapa useammassa erässä. Suunnatussa osakeannissa poiketaan aikaisempien omistajien merkintäetuoikeudesta. Osakkeita annetaan uuden omistajan merkittäväksi tai aikaisemmille omistajille muussa suhteessa kuin aikaisempi omistus oikeuttaisi. Suunnattu anti on OYL:n 9:4 §:n 1–2 momenttien mukaan mahdollinen vain, jos siihen on yhtiön kannalta painava taloudellinen syy. Yhtiökokouksessa asialle täytyy saada OYL:n 5:27 §:n mukainen 2/3 määräenemmistön tuki sekä annetuista äänistä, että kokouksessa edustetuista osakkeista. Jos yhtiössä annetaan optio- tai muita erityisiä oikeuksia, joiden perusteella voidaan merkitä maksua vastaan osakkeita, tapahtuu myös se suunnatulla annilla noudattaen samoja em. säännöksiä. Tästä on säädetty OYL:n 10:1–2 §:ssä. (Koski & Sillanpää 2007: 10:6.)

Yhtiökokous voi myös valtuuttaa yhtiön hallituksen päättämään suunnatusta annista. Suunnatussa annissa merkitsijälle luovutettavat osakkeet voivat olla aivan uusia osakkeita tai sitten yhtiön hallussa olleita omia osakkeita. Normaalisti osakkeet merkitään maksua vastaan. Rahan lisäksi vastikkeeksi voidaan hyväksyä muuta omaisuutta. Tällaisen apportiomaisuudeksi kutsutun vastikkeen on oltava sellaista, että sen taloudellinen arvo vastaa vähintään merkintähintaa. Suunnattu anti voi olla myös maksuton, mutta silloin siihen on oltava yhtiön lisäksi myös kaikkien muiden osakkeenomistajien kannalta erityisen painava taloudellinen syy. Lisäksi tilintarkastajan on annettava puoltava lausunto (ks. OYL 9:4.1 §). (Immonen & Lindgren 2006: 163; Koski & Sillanpää 2007: 10:6.)

Osakeannilla pyritään yleensä yhtiön riskinsietokyvyn kasvattamiseen oman pääoman määrää nostamalla. Normaalisti osakkeita tarjotaan maksua vastaan merkittäväksi aikaisemmille omistajille samassa suhteessa kuin he ennestään omistavat yhtiön osakkeita (ks. OYL 9:3.1 §). Osakeantipäätöksessä voidaan määrätä, että osakkeenomistajien merkitsemättä jättämät osakkeet voidaan tarjota toissijaisesti toisten osakkeenomistajien tai jonkun muun tahon merkittäväksi. Tällaiseen päätökseen ei sovelleta suunnattua antia koskevia säännöksiä. Jos asiasta ei ole päätetty, merkitsemättä jääneitä osakkeita ei voida tarjota enää 1.9.2006 voimaan tulleen lain mukaan suoraan muiden omistajien merkittäväksi. Anti siis raukeaa siltä osin. Yhtiökokous voi kuitenkin osakeannista päättäessään antaa yhtiön hallitukselle oikeuden päättää, kenelle merkitsemättä jääneitä osakkeita tarjotaan. Merkitsemättä jääneitä osakkeita tarjottaessa on kuitenkin huomioitava osakkeenomistajien yhdenvertaisen kohtelun periaate ja myös yhtiön etu. Suunnattu anti soveltuu erityisesti sellaisiin tilanteisiin, joissa yhtiö tarvitsee merkittävästi uutta riskipääomaa, esim. investointeja tai yritysostoa varten, eikä aikaisemmillä omistajilla ole mahdollisuuksia tarvittaviin lisäpanostuksiin. Suunnatun annin ehtoja joudutaan mittaamaan tapauskohtaisesti. Yhtiön ja sen kaikkien omistajien edun mukainen suuntaaminen voi tapahtua myös muusta syystä kuin riskipääoman kartuttamiseksi. Myönteiset vaikutukset yhtiön taloudelliseen asemaan voivat olla suoria tai välillisiä. Myös sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen on tällainen peruste. Yhtiön osakaspuhjan vahvistaminen yritystoiminnan jatkamiseen ja kehittämiseen kykenevällä henkilöllä, on myös yritystoiminnasta asteittain luopumassa olevien omistajien etu. Se eroaa olennaisesti tilanteesta, jossa perusteettomalla suunnatulla annilla pyritään yhtiön kannalta neutraalien uusien omistajien omistusosuuden heikentämiseen vain vanhojen omistajien etua ajatellen. (Immonen & Lindgren 2006: 164; Koski & Sillanpää 2007: 10: 4–8.)

Suunnatun annin vaikutukset yhtiön omistussuhteisiin ja osakkaiden yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen huomioiminen on esitettävä päätösehdotuksessa riittävän selkeästi, jotta osakkeenomistajat voivat ennen päätöksentekoa punnita niiden ja suunnatulla annilla saavutettavan painavan taloudellisen edun välistä suhdetta. Suunnattu anti ei saa loukata osakkaiden yhdenvertaisuutta, eli se ei saa tuottaa epäoikeutettua etua jollekin osakkaalle tai muulle taholle muiden osakkaiden tai yhtiön kustannuksella. Suunnatulla annilla ei myöskään saa ratkaisevasti vaikuttaa yhtiön omistussuhteisiin määräysvallan tai vähemmistönsuojasäännösten käytön kannalta. (Koski & Sillanpää 2007: 10:8.)

Osakkaiden yhdenvertaisen kohtelun periaate korostuu arvioitaessa suunnatulla annilla yhtiölle tulevan vastikkeen määrää. Suunnatun annin hyväksyttävyyttä arvioitaessa on OYL:n 9:4.1 §:n mukaan kiinnitettävä erityisesti huomiota merkintähinnan ja osakkeen käyvän hinnan suhteeseen. Merkintähinta toki saa alittaa käyvän hinnan, mutta mitä suuremmasta alihintaisesta annista on kyse, sitä enemmän korostuu taloudellisen syyn vaatimus. Alihintaisuuteen kiinnitetään yhtiöoikeuden lisäksi huomiota myös verotuksessa, mikä on sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi tehdyssä suunnatussa annissa olennaisempi asia. Selvä alihintainen suunnattu anti voi johtaa lahjaverotukseen. Samoin voi käydä myös normaalissa annissa, jossa merkintäoikeuksia jätetään käyttämättä muiden hyväksi (ks. esim. KHO 1984 T 5470 ja 1987 T 2859). Osake tuottaa omistajalleen yhtiöosuuden yhtiön kaikkiin varoihin. Saadun yhtiöosuuden arvo voi ylittää moninkertaisesti osakkeesta maksetun hinnan. Lahjan arvo on tällöin saadun yhtiöosuuden käyvän arvon ja osakkeesta maksetun merkintähinnan erotus. Käytännössä lahjaverotuksen kohteeksi tulevat vain selvät tapaukset, koska käyvän arvon määrittäminen on usein vaikeaa, kuten edellä on jo todettu perintö- ja lahjaverotuksen arvostamisproblematiikkaa käsiteltäessä (ks. luvut 2.3. ja 3.2.). Arvioinnin kohteena on myös lahjoitustarkoituksen riittävä näyttö. Perhe- ja lähipiirissä tapahtuvissa järjestelyissä näin yleensä on asianlaita. Lahjanantajiksi katsotaan ne osakkaat, jotka ovat luopuneet merkintäoikeudestaan. Jos merkitsijä on työsuhteessa yhtiöön, ja alihintainen anti toteutetaan työsuhteeseen perustuen eli ns. henkilöstöantina, merkintähinnasta saatu yli 10 % alennus käypään arvoon verrattuna voidaan TVL:n 66 §:n nojalla verottaa merkitsijän ansiotulona. Jos suunnattu anti tehdään sukupolvenvaihdostarkoituksessa yhtiössä jo töissä olevalle jatkajalle, ei selvän oikeuskäytännön puuttuessa voida yksiselitteisesti sulkea ansiotulona verottamista pois. Edun verottaminen lahjana ansiotulon sijasta on todennäköisempää, jos jatkaja on yritystoiminnasta asteittain tai kokonaan luopuvalle sukua tai muusta syystä samaa etupiiriä. Tällöin alihintaisella merkintähinnalla on selvempi lahjoitustarkoitusta osoittava luonne. (Immonen & Lindgren 2006: 166–168; Tikka ym. 2007: 32:10; Koski & Sillanpää 2007: 10:8.)

Myös osakeantiin, normaaliin tai suunnattuun, voivat tulla sovellettaviksi lahjanluontoista kauppaa koskevat PerVL:n 18.3 §:n ja sitä huojentavat luvussa 4.4. esiteltävät säännökset. Jos merkintähinta on yli $\frac{3}{4}$ osakkeen käyvästä arvosta, vältytään lahjaverotukselta. Samat säännökset koskevat myös merkintäoikeuksien kauppaa, jossa aikaisempi omistaja myy merkintäoikeutensa uudelle merkitsijälle. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 27; Immonen & Lindgren 2006: 171–172.)

Osakkeiden merkitsemisestä yhtiölle kertyvät varat ei ole sen veronalaista tuloa (ks. EVL 6 §). Mikäli osakeannin seurauksena yhtiön omistus muuttuu yli 50 prosenttisesti, oikeus yhtiön verotuksessa vahvistettujen tappioiden vähentämiseen menetetään, ellei poikkeuslupaa erillisestä hakemuksesta hyväksytä. Osakkeiden merkintä osakeannissa ei aiheuta arvopaperin luovutuksen varainsiirtoveroseuraamuksia. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 26–27.)

Yksityisen osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä voidaan OYL:n 9:3.3 §:n nojalla poiketa sekä merkintäetuoikeutta että osakkeenomistajien suhteellista asemaa koskevista perussäännöistä. Voidaan esim. määrätä, että osakkailla ei ole lainkaan etuoikeutta osakeannissa tai että merkintäoikeudet määräytyvät jollakin muulla tavalla kuin aikaisemmin omistettujen osakkeiden suhteessa. Ennen OYL:n uudistamista tällaiset määräykset laitettiin osakassopimuksiin. Kun määräykset ovat yhtiöjärjestyksessä, ne ovat myös yhtiötä sitovia. Yhtiöjärjestyksessä ei voida loukata edellä selostettua osakkaiden yhdenvertaisuusperiaatetta, eli senkään kautta ei voida järjestellä yhtiön omistusta alihintaisin osakemerkinnöin ilman yhteistä etua ajavaa perustetta. (Ervasti 2006: 13; Koski & Sillanpää 2007: 10:5.)

Suunnatulla annilla voidaan myös välttää yhtiöjärjestyksessä olevan lunastuslausekkeen soveltaminen, koska lunastaminen on OYL:n 3:7.1 §:n mukaan mahdollista vain tilanteessa, jossa osakkeiden luovuttajana on joku muu kuin yhtiö itse (Koski & Sillanpää 2007: 10:8).

Muodollisesti oikein toteutettu suunnattu anti voi joutua silti moitekanteen kohteeksi osakkeenomistajien yhdenvertaisuusperiaatteen rikkomisen perusteella (OYL 1:7 § ja 21: 1–3 §). Tämän vuoksi edellä on korostettu yhtiön hallituksen huolellisuutta annin tarpeellisuuden ja syiden perustelujen kirjaamisessa päätösesitykseen. Perheyriyksen sukupolvenvaihdoksessa vallitsee yleensä sellainen yhteisymmärrys, ettei suunnatussa annissa tarvitse laittaa niin suurta painoa osakkaiden yhdenvertaisen kohtelun periaatteelle, koska kaikki omistajat sopivat annista yksimielisesti, yhteisen intressin pohjalta. Verottajaa omistajien sopimus ei sido, vaan alihintaisuuden veroseuraamukset arvioidaan riippumattomasti. Perheyhtiöissä on usein vain yksi omistaja, jolloin huomioitavaksi jää vain veroseuraamukset. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 26; Immonen & Lindgren 2006: 166–167.)

Uudistetun, 1.9.2006 voimaan tulleen, osakeyhtiölain mukaan yhtiö voi antaa osakkeita merkittäväksi myös ilman, että osakepääomaa korotetaan. Näin voidaan toimia, jos yhtiön osakkeiden nimellisarvosta on luovuttu. Sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseen uusia vaihtoehtoja tuo myös osakkeiden äänivaltaerosäännösten muutos: osakkeiden äänivaltaero voi olla rajaton, kun aikaisemmin äänivaltaero saattoi enimmillään olla 1:20. Uuden lain mukaan voi olla jopa kokonaan äänivallattomia osakkeita, jotka antavat tuottoa, mutta eivät tuota hallintaoikeuksia (päättävävaltaa yhtiössä). Yritystoiminnasta luopumassa oleva sukupolvi voi esim. suunnata aluksi jatkajalle äänivallattomia osakkeita, jotka varmistavat tämän toimeentulon, mutta jättävät päättäjävallan vielä yritystä kokemuksen luomalla varmuudella johtavalle aikaisemmalle omistajalle. Koska sukupolvenvaihdostilanteet ovat yksilöllisiä, voidaan erilaisessa tilanteessa toimia myös toisinpäin. Luopujan toimeentulo turvataan tuottoa tuovilla osakkeilla, joilla ei kuitenkaan ole samaa päättäjävaltaa yrityksen operatiiviseen johtoon astuvalla jatkajalla. Uusi laki sallii tuotto- ja hallintaoikeuksien räätälöinnin joustavasti. Yhtiöllä voi olla jopa sellaisia osakkeita, jotka eivät oikeuta osallistumaan yhtiökokoukseen. Tai sitten äänivaltaa on vain määrättyissä yhtiökokouksen käsiteltäväksi tulevissa asioissa. Osakkeelta voidaan poistaa myös vähimmäisosinko-oikeus. Osakkeen tuotto voidaan määrätä koronluonteiseksi tuotoksi sijoitetulle omalle pääomalle, tai sille voidaan asettaa kerrannainen osinko-oikeus muihin osakkeisiin verrattuna. Kaikki edellä kerrotut vaihtoehdot tuovat uusia työkaluja myös sellaisiin sukupolvenvaihdoksiin, joissa jatkaja ei olekaan omasta lähipiiristä. Päätöksenteko voidaan säilyttää omistuspohjan laajennuttuakin perhepiirissä vanhoilla osakkailla. Tällä saattaa olla merkitystä esim. tilanteessa, jossa uuden yrittäjän palvelukseen jää luopujan lähipiiriä, tai muutoin halutaan turvata vanhojen työntekijöiden asemaa. Luopujalle voidaan turvata osakkeiden parempi tuotto-oikeus kuin jatkajalle, jonka työpanos alkuvaiheessa voi olla vähemmän tuottava kuin aikaisemmalla omistajalla. Koska yritystoiminnan jatkaja yleensä haluaa lopulta riittävän tuotto-oikeuden ja päättäjävallan itselleen, todennäköisimpiä tulevat olemaan väliaikaiset, siirtymäkauden ratkaisut. Vain tällöin sukupolvenvaihdos toteutuu aidosti. (Ervasti 2006: 12–14; Immonen & Lindgren 2006: 160–161.)

3.4.2. Omien osakkeiden hankinta

Osakeyhtiön sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa myös omien osakkeiden hankinnalla, eli yhtiö ostaa vanhojen osakkaiden osakkeet joko kokonaan tai osittain itselleen, jolloin uusien omistajien omistusosuus yhtiöstä kasvaa. Jatkajalla on yleensä rajalliset

mahdollisuudet rahoittaa osakkeiden hankinta normaalina kauppana aikaisemman omistajan kanssa. Toisaalta yritystoiminnasta luopuva tavallisesti tarvitsee vähintään kohtuullisen korvauksen osakkeiden myynnistä mm. oman toimeentulonsa varmistamiseksi ja muiden perillistensä tasapuolisen kohtelun takia. Kauppahintaa ja siten ostajan rahoitustarvetta saattaa nostaa yhtiöön pitkän ajan kuluessa kertynyt omaisuus. Perheyriyksissä on usein niin, että omistajaperheen varallisuus on pääosin sidottuna yritykseen sen käyttöpääomaksi ja investointeihin. Vuosien mittaan yrityksen tuloksesta on otettu omistajille vain sen verran kuin normaaliin elantoon on tarvittu. Toki myyjä voi rahoittaa ostajaa antamalla kauppahinnalle maksuaikaa, mutta koska siihen ei välttämättä ole mahdollisuuksia, katseet kohdistuvat perheyriyksessä luonnollisesti siihen tahoon, jossa varallisuutta on, eli itse kohdeyhtiöön. OYL:n 13:10 § kuitenkin rajoittaa vaihtoehtoja. Sen mukaan yhtiö, jonka osakkeita ollaan hankkimassa, ei saa antaa rahalainaa, varoja tai vakuutta ulkopuoliselle yhtiön osakkeiden hankkimista varten. Käytännössä jatkaja ei voi saada yhtiöstä varoja osakekaupan rahoitukseen. Em. säännös koskee vain ulkopuoliselle annettavaa rahoitusapua, mutta se ei estä tai rajoita yhtiötä ostamasta omia osakkeitaan. (Immonen & Lindgren 2006. 173.)

Yhtiön omien osakkeiden hankintaan liittyy sekä yhtiö- että vero-oikeudellisia kysymyksiä. Verotuksen kannalta oleellista on peitelty osingon riski. Julkisissa yhtiöissä ei tätä vaaraa yleensä ole, vaan kyseeseen tulevat lähinnä harvaomisteiset yhtiöt. Osakkeiden myynti yhtiölle verotetaan pääsääntöisesti normaalien luovutusvoittoverosäännösten mukaan. Kauppa saatetaan kuitenkin myös katsoa tehdyksi osinkoverotuksen välttämiseksi, jolloin sitä voidaan verottaa VML:n 29.2 §:n mukaisesti peiteltyä osinkona. Näin voi käydä, vaikka osakkeesta maksettaisiin käypä hinta. Yhtiö maksaa tavallisesti kauppahinnan voitonjakokelpoisilla varoillaan. Jos nämä varat jaettaisiin osinkona, jouduttaisiin maksamaan normaalisti enemmän veroja kuin luovutusvoitosta. Aina näin ei ole, koska osinkoverotuksen taso vaihtelee yhtiön nettovarallisuuden (osakkeen matemaattisen arvon) ja osingon määrän mukaan. Toisaalta luovutusvoiton verotukseen vaikuttaa se, käytetäänkö alkuperäistä hankintamenoa, vai joko 20 % tai 40 % hankintameno-olettaa. Noteeraamattoman osakeyhtiön jakama osinko on saajalleen verovapaata määrään, joka vastaa 9 %:n tuottoa nettovarallisuudelle ja joka on enintään 90.000 euroa / saaja / verovuosi. Jos osinko pysyy em. 9 % tuoton rajoissa, mutta ylittää 90.000 euron saajakohtaisen rajan, verotetaan ylitystä 70 % osalta pääomatulona lopun ollessa verovapaata. 9 % tuoton ylittävä osinko on 70 % osalta veronalaista ansiotuloa ja loppu 30 % verovapaata. Peitellystä osingosta on 30 % verovapaata, mutta loppu 70 % verotetaan aina

ansiotulona. Silloin, kun peitelty osinko verotetaan VML 29.2 §:n nojalla, eli kauppahinta on ollut käypä, mutta kauppa silti katsotaan tehdyn osinkoveron välttämiseksi, joudutaan ottamaan kantaa veronalaisen tulon määrään. Laissa ei ole selvää säännöstä, verotetaanko myyjää koko kauppahinnasta vai kauppahinnan ja osakkeiden hankintahinnan erotuksesta. Oikeuskirjallisuudessa on sangen yksiselitteisesti pidetty jälkimmäistä vaihtoehtoa oikeana, mutta selvää oikeuskäytäntöä ei asiasta ole. Koska yhtiön omien osakkeiden hankinnan verotukseen liittyy paljon arviointia ja tulkinnanvaraisuutta, on syytä hakea ennen sen toteuttamista verovirastolta ennakkotieto verokohtelusta. Jotta peitelystä osingosta verottaminen voidaan välttää, tulee toimia perustella verotuksesta riippumattomilla syillä. Tällaisia syitä on mm. yhtiön sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen. (Immonen & Lindgren 2006: 174–175, 182–183, 186–187, 198; Tikka ym. 2007: 26:30, 32.)

OYL:n yleinen periaate on, että omistajia on kohdeltava yhdenvertaisesti. Tästä seuraa, että omien osakkeiden hankintakin pitäisi olla mahdollista kaikille osakkaille yhdenvertaisesti eli aikaisemman omistuksen suhteessa ja samaan hintaan. Verotuksellisesti kaikille osakkaille avoin myyntimahdollisuus on ongelmallista. Osakkaat saavat siinä suhteellisesti saman verran yhtiön varoja, eikä heidän omistusosuutensa yhtiöstä muutu. Jos omien osakkeiden hankinnalle ei kyetä esittämään verotuksesta riippumattomia syitä, katsotaan järjestelyn toteuttamisen motiivina olleen osinkoverotuksen välttäminen, ja osakkaita verotetaan peitelystä osingosta edellä kerrotulla tavalla. Sama koskee tilanteita, joissa osakkaan äänivalta yhtiöstä pienenee vain vähän. Osakkeiden hankkimisella tulisi olla vaikutusta myyjän osakasasemaan niin, että hän menettää siinä joko enemmistöasemansa tai OYL:n suojaaman vähemmistöasemansa. Tällöin ei yleensä veroteta peitelystä osingosta. (Immonen & Lindgren 2006:187–188.)

Verohallituksen ohjeessa sukupolvenvaihdoksesta (24.6.2004: 24) todetaan, ettei omien osakkeiden hankintaa katsota peitellyksi osingoksi, jos se tapahtuu ohjeessa mainitut ehdot täyttäen:

- yritystoiminnan jatkajan omistusosuus sukupolvenvaihdoksen kohteena olevassa yhtiössä kasvaa omien osakkaiden hankkimisen myötä merkittävästi,
- luopuva osakas menettää hankkimisen myötä enemmistöosakkuutensa, eikä jäljelle jäävää omistusosuutta ole pidettävä merkittävänä (enintään n. 20 %),
- käytetty hankintahinta on enintään osakkeiden käypä arvo ja

- sukupolvenvaihdoksen jälkeiset uudet osakkaat ovat kykeneviä hoitamaan yhtiötä aktiivisesti toimivina yrittäjinä, ja että nämä tosiasiallisesti myös käyttävät valtaansa yhtiössä.

Useimmissa tapauksissa omia osakkeita hankittaessa on verottajalle esitettävä toteuttamiskelpoinen suunnitelma sukupolvenvaihdoksen jälkitoimista, jotta tilanteesta voidaan tehdä kokonaisarvio (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 24). Jos sukupolvenvaihdos aiotaan toteuttaa vaiheittain, on se syytä selvittää verottajalle, jotta prosessia voidaan arvioida kokonaisuutena (Immonen & Lindgren 2006: 191).

Peitellyn osingon verottamiselta on voitu välttyä myös tilanteissa, joissa omia osakkeita hankitaan yhtiön supistettua toimintaansa, tai käyttäessä kertyneitä varojaan esim. tarpeettomaksi käyneen omaisuuden myynnistä. Tarpeettoman omaisuuden myynti liittyy usein sukupolvenvaihdoksen valmistautumisprosessiin. Osakkeiden hankinta yhtiölle ei ole yleensä ollut peiteltyä osinkoa, kun osakkeet on mitätöity, ja ylimääräiseksi käynyt pääoma on palautettu omistajille lähes kokonaan, eikä esim. omaisuuden myynnistä saatua kauppahintaa ole ylitetty. Myös yhtiön voitonjakopolitiikkaan on kiinnitetty huomiota: jos voitonjaosta on selvästi pidättäydytty, katsotaan se raskauttavaksi tekijäksi arvioitaessa, onko omien osakkeiden hankinnalla pyritty välttämään osinkoverotusta. (Immonen & Lindgren 2006: 192–194.)

Vaikka yhtiö hankkisi omia osakkeitaan OYL:n säännösten vastaisesti, ei siitä automaattisesti seuraa peitellyn osingon verotusta. Omien osakkeiden hankintaa säätelevät yhtiön varojenjako koskevat OYL:n 13 luvun säännökset. Laitonta varojenjako on jako ilman jakokelpoisia varoja, jako noudattamatta lain vaatimaa menettelyä, jako huolimatta maksukyvyttömyydestä joko ennen jakoa tai sen aiheuttamana ja jako toteuttamalla liiketapahtuma ilman liiketaloudellista syytä. Saadut varat on palautettava yhtiölle, jos on ollut tietoinen laittomuudesta, tai olisi pitänyt siitä tietää. Yhtiön hallitus on vahingonkorvausvastuussa OYL:n 22 luvun säännösten mukaisesti, ja teko on myös sanktioitu osakeyhtiörikoksena. (Immonen & Lindgren 2006: 184–185.)

Selvästi ylihintainen omien osakkeiden hankinta saattaa johtaa peitellyn osingon verottamiseen, vaikka kauppaa ei sinällään tulkittaisi tehdyn osinkoverotuksen välttämistarkoituksessa. Ylihintaisuus on yleensä myös OYL:n laitonta varojenjako. (ks. VML 29.1 §, Immonen & Lindgren 2006: 183, 185–186.)

Jos yhtiö maksaa omista osakkeistaan alihintaa, voidaan joissakin tilanteissa verottaa lahjasta. Lahjaveroa ei kohdisteta yhtiölle vaan sen osakkeenomistajille. Käytännössä lahjaverotus voi tulla kysymykseen vain silloin, kun järjestely tehdään sellaisessa etupiirissä, jossa voidaan olettaa olevan lahjoitustarkoitus. Näin on tyypillisesti perheyhtiöissä, joissa saman perheen edustajat ovat tekemässä päätöksiä sekä omia osakkeita ostavassa yhtiössä että osakkeita myyvän tahon puolella. Lahjanantajiksi katsotaan yhtiön vanhat osakkaat niin, että vero määrätään ensisijaisesti läheisimmän sukulaisuussuhteen mukaan. Lahjaverotukseen voidaan soveltaa tässäkin tapauksessa luvussa 4.4. esiteltyjä PerVL:n huojennussäännöksiä. Sen sijaan lahjanluontoisen kaupan säännösten soveltaminen on pulmallista, koska lahjansaaaja ei ole kaupan osapuolena. Asiasta ei ole oikeuskäytäntöä. Verohallituksen mukaan lahjanluontoisen kaupan säännöksiä voitaisiin soveltaa. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 25; Immonen & Lindgren 2006: 186, 201–202.)

Omien osakkeiden hankinnan hinnoittelun mahdollisia veroseuraamuksia arvioitaessa käytetään niitä samoja periaatteita, joiden mukaan omaisuus arvostetaan perintö- ja lahjaverotuksessa. Käypää arvoa verrataan käytettyyn hintaan. Näinhän on myös suunnatun annin osalta. Jos noteeraamattoman yhtiön osakkeella ei ole tehty vertailukelpoisia luovutuksia, käypä arvo määritetään substanssi- ja tuottoarvomenetelmien avulla. (Immonen & Lindgren 2006: 169–171; 186–187, 197.)

Yksityinen osakeyhtiö ei voi hankkia kaikkia osakkeitaan (ks. OYL 15:11 §). Omien osakkeiden hankinnassa on kyse vapaaehtoisesta järjestelystä osakkaan ja yhtiön välillä. Yhtiö voi myös pakkolunastaa osakkeitaan, mutta vain rajoitetusti esim. yhtiöjärjestyksen määräysten mukaan. Yhtiö maksaa ostamansa osakkeet pääsääntöisesti voitonjakokelpoisilla varoillaan (vapaalla omalla pääomalla). Kauppa voidaan kattaa myös alentamalla osakepääomaa OYL:n 14 luvun säännöksiä noudattaen. Omien osakkeiden hankkiminen sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi on yleensä suunnattua osakkeiden hankintaa, eli osakkeet hankitaan tietyltä omistajataholta. Toimien hyväksyttävyyttä arvioidaan yhtiöoikeudellisesti samojen kriteerien perusteella kuin suunnatussa annissa (ks. luku 3.4.1.). Hankinnalle on oltava yhtiön kannalta painava taloudellinen syy, ja osakkeesta maksettavaa vastiketta verrataan sen käypään arvoon. (Immonen & Lindgren 2006: 175–176.)

Osakkeiden hankkimisesta päättää yhtiökokous tai sen valtuuttamana hallitus. Jos hallitus toteuttaa hankinnan, se voi tapahtua vain vapaan oman pääoman rajoissa. Osakkeita ei ole pakko mitätöidä, vaan yhtiö voi käyttää niitä esim. maksuvälineenä

kauppajärjestelyissä tai luovuttaa johdolle ja muulle henkilöstölle osana kannustinjärjestelmiä. Yhtiö voi luovuttaa osakkeita osakeannilla vanhoille omistajille aiemman omistuksen suhteessa tai suunnatusti, kuten edellä luvussa 3.4.1. on esitetty. Yksityisen yhtiön omien osakkeiden omistusajalle ei ole rajoitteita. Yhtiön hallussa olevilla osakkeilla ei ole minkäänlaisia osakasoikeuksia. Yhtiö ei voi maksaa itselleen osinkoa, eikä käyttää päätösvaltaa. (Immonen & Lindgren 2006: 176–180.)

Omien osakkaiden hankinta voi johtaa yhtiön verotuksessa vahvistettujen tappioiden vähentämisoikeuden menettämiseen aivan samalla tavoin kuin muissakin omistajanvaihdoksissa, joissa yhtiön omistus muuttuu yli 50 prosenttisesti. Yhtiön hallussa olevia osakkeita ei huomioida, kun yhtiön osakkeelle määrätään nettovarallisuuslaskennassa matemaattista arvoa. Matemaattinen arvo määrää mm. yhtiön maksamien verovapaisten osinkojen määrän (9 % mat. arvosta). Jos yhtiö myy omia osakkeitaan, on se sille veronalaista tuloa, vaikka OYL:n mukaan kyse on osakeannista. Omien osakkeiden hankinnasta on maksettava varainsiirtovero, niin kuin muustakin pörssin ulkopuolella tapahtuvasta osakekaupasta. Osakkeiden edelleen myynnistä on myös maksettava varainsiirtovero. Verolakeja ei ole tältä osin vielä muutettu, vaikka uudessa OYL:ssa omien osakkeiden luovutus rinnastetaan osakeantiin. (Immonen & Lindgren 2006: 200–201.)

Jos yhtiö luovuttaa omia osakkeitaan alihintaan, voidaan vastaanottajaa verottaa lahjasta, aivan kuten suunnatussa annissa (ks. luku 3.4.1.).

Kaiken kaikkiaan omien osakkeiden hankinnassa on syytä noudattaa varovaisuutta. Aivan selviä, kaikkiin tilanteisiin soveltuvia sääntöjä ei ole. Erityisesti kysymys peitelystä osingosta on hyvin tapauskohtainen. Tilanteeseen voi liittyä sekä raskauttavia että lieventäviä piirteitä, minkä vuoksi oikeuskäytännöstä on vaikea tehdä yleistäviä johtopäätöksiä. Verottajalta kannattaisikin kaikissa omien osakkeiden hankintatilanteissa hakea ennakkotieto, koska se on sitova, jos toteutus vastaa ennakkotietohakemuksessa annettuja tietoja. (Immonen & Lindgren 2006:195, 203–204; Tikka ym. 2007: 26:30.)

3.4.3. Jatkajan ottaminen henkilöyhtiön yhtiömieheksi

Kahden toisiaan seuraavan yrittäjäsukupolven rinnakkainen yrittäjäyys eli kumppanuus toteutetaan henkilöyhtiössä ottamalla jatkaja vastuunalaiseksi yhtiömieheksi. Kommandiittiyhtiössä jatkaja voi olla aluksi myös äänettömänä yhtiömiehenä.

Yksityisliikkeessä jatkaja pääsee mukaan muuttamalla liike henkilöyhtiöksi. Jatkaja voidaan ottaa mukaan joko niin, että hän sijoittaa yhtiöön uutta pääomapanosta tai luovuttamalla hänelle aiempia yhtiöosuuksia. Yritysmuodon muutoksista ja muista yhtiökumppanuusjärjestelyistä ei yleensä aiheudu yhtiölle tuloveroseuraamuksia. Verotuksessa vahvistettujen tappioiden vähentämisoikeus tuloverotuksessa kuitenkin menetetään, jos yhtiön omistuksesta vaihtuu yli puolet. Tämä voidaan välttää, jos verovirasto myöntää poikkeusluvan. (Immonen & Lindgren 2006: 212–213; Tikka ym. 2007: 32:7.)

Uuden yhtiömiehen liittyminen yhtiöön vaikuttaa aiempien yhtiömiesten yhtiöosuuksien hankintamenon laskentaan verotuksessa. TVL:n 46.4 §:n mukaan hankintamenoon luetaan yhtiöpanoksen lisäksi nostamatta jääneet voitto-osuudet, ja siitä vähennetään yksityisotot siltä osin, kuin ne ovat ylittäneet vuotuiset voitto-osuudet. Em. laskenta tehdään, vaikka vanha yhtiö mies ei luopuisikaan yhtiöosuudestaan. (Immonen & Lindgren 2006: 50.)

Sen jälkeen, kun jatkaja on tullut yhtiökumppaniksi, voidaan luopujan osuutta yhtiöstä ryhtyä pienentämään. Kun yhtiöosuus pienenee, loppuosan siirrosta jatkajalle joko kauppana, perintönä tai lahjana koituvat veroseuraamukset luonnollisesti pienenevät. Luopujan osuuden pienentäminen voi tapahtua esim. siten, että luopujan nostaessa yhtiöstä voitto-osuutensa, jatkaja jättää oman osuutensa nostamatta kasvattaakseen yhtiöosuuttaan. Vastuunalaisen yhtiömiehen panos voi olla myös pelkkä työpanos. Yhtiön voitto-osuudet voidaan sopia yhtiösopimuksessa myös erisuuruisiksi. Yhtiösopimuksen määräykset ovat aina ensisijaisia, ja yhtiömiehet voivat sopia niistä harvoja AKYL:n pakottavia säännöksiä lukuun ottamatta vapaasti. Yhtiöosuuksista voidaan sopia aina vapaasti. Yhtiösopimuksen muuttaminen on AKYL:n 4.1 §:n mukaan kuitenkin mahdollista vain yksimielisellä päätöksellä. Vaikka yhtiöpanos perustuisi kokonaan työpanokseen, yhtiömiehellä on silti yhtenevät oikeudet yhtiön voittoon ja omaisuuteen kuin sellaisella yhtiömiehellä, jonka panos on rahaa. Eli sinällään työpanos ei ole rahapanosta arvottomampi. (Immonen & Lindgren 2006: 209; Tikka ym. 2007: 32:7.)

Jos yhtiöosuuden määräytymisperusteista ei ole määrätty yhtiösopimuksessa, osuuksien katsotaan määräytyvän joko panosten arvon mukaisessa suhteessa tai yhtiömiesten pääluvun mukaan. Uudelle yhtiömiehelle, jonka yhtiöön sijoittama panos on ilmeisessä epäsuhteessa hänen yhtiöosuutensa arvoon, voidaan erotuksesta määrätä maksettavaksi lahjavero. Lahjavero saatetaan määrätä myös, jos voitto jaetaan yhtiösopimuksen

vastaisesti esim. niin, että yhtiömies luopuu huomattavassa määrin voitto-osuudestaan muiden yhtiömiesten hyväksi (ks. KHO 1988 T 5109, jossa luopuminen tapahtui kommandiittiyhtiön äänettömien yhtiömiesten voitto-osuuksien kasvattamiseksi). Tällainen on todennäköisintä perheyriyksissä. Luopuja usein suosii yritystoiminnan jatkajaksi ryhtyvää. Lahjaverotusseuraamuksia saattaa tulla myös, jos yhtiösopimuksen muutoksella voitto-osuuksia muutetaan jonkun hyväksi selvästi toisten ”kustannuksella”. Oikeuskäytännössä on annettu painoa yhtiösopimukselle. Vaikka voitto-osuusprosentit olisivat eri yhtiömiehillä erilaiset, ei siitä seuraa lahjaverotusta, jos noudatetaan yhtiösopimuksen määräyksiä voiton jakamisesta. Verotuskäytännössä ei yleensä puututtane tilanteeseen, jossa yhtiösopimusta muuttamalla yhtiömiehen osuutta yhtiön voittoon kasvatetaan esim. hänen työpanostaan vastaavaksi. Näissä tilanteissa on verottajalla runsaasti tulkinnanvaraa, koska esim. työpanoksen arvostaminen on usein ongelmallista. (Immonen & Lindgren 2006: 210–212; Tikka 2007: 32:7.)

Uuden yhtiömiehen sijoittaman pääoman ja siitä vastineeksi saadun yhtiöosuuden suhdetta arvioidaan samalla tavalla kuin lahjanluontoisen kaupan lahjaverotusperusteita arvioitaessa. Jos yhtiöön sijoitettava pääoma on enintään 75 % käyvästä hinnasta eli saatavasta yhtiöosuudesta, katsotaan erotus PerVL:n 18.3 §:n nojalla lahjaksi. KHO:n ratkaisussa 1988 T 2898 mainittujen seikkojen perusteella voitaisiin myös tällaiseen lahjaverotustilanteeseen soveltaa luvussa 4.4. esiteltäviä sukupolvenvaihdoksen huojennussäännöksiä. (Immonen & Lindgren 2006: 211–212.)

Em. KHO:n päätöksessä 1988 T 2898 todettiin, että lahjaverotuksessa tulisi huomioida myös sen edun pääomitettu arvo, jonka uusi yhtiömies saa, kun vanhat yhtiömiehet olivat suostuneet yhtiösopimuksen muutoksella voitonjakoon, jossa hänen osuutensa oli suhteessa suurempi kuin pääomapanoksensa. Immonen & Lindgren (2006: 212) pitävät kuitenkin perusteltuna olettaa, että lahjoituksen jälkeen kertyvät voitto-osuudet eivät tulisi pääomitettuina lahjaverotetuiksi. He perustelevat kantaansa eriytetyllä tuloverojärjestelmällä. Voitto-osuudet tulisi verottaa vain tuloverotuksessa kultakin vuodelta. Samaan lopputulokseen johtaa PerVL:n 2.2 §:n säännös, jonka mukaan lahjaveroa ei suoriteta lahjana määrävuosiksi annetusta etuudesta tai lahjana saadusta elinikäisestä nautintaoikeudesta. Em. lahjat verotetaan tuloverotuksessa kultakin vuodelta.

Henkilöyhtiön perustamisessa, hallinnossa, voitonjaossa ja päätöksenteossa on huomattavasti enemmän joustavuutta kuin osakeyhtiömuotoisena harjoitettavassa yritystoiminnassa. Huonona puolena voidaan pitää rajoittamatonta henkilökohtaista

vastuuta yrityksen velvoitteista. Vastuunalaiseksi yhtiömieheksi ryhtyvä jatkaja joutuu heti täyteen henkilökohtaiseen vastuuseen yhtiön velvoitteista. Vastuu koskee myös niitä velvoitteita, jotka ovat syntyneet ennen hänen yhtiömieheksi ryhtymistään. Vastuu on kuin omasta velasta. Vastuusta voidaan toki sopia yhtiömiesten kesken, mutta se ei yksin riitä. Velkavastuun siirtäminen tai sen leikkaaminen edellyttää aina velkojien hyväksymistä. Toinen vaihtoehto on muuttaa henkilöyhtiö ennen sukupolvenvaihdoksen toteuttamista osakeyhtiöksi. Vanhat omistajat eivät silloinkaan vapaudu henkilöyhtiön aikana syntyneiden velvoitteiden henkilökohtaisesta vastuusta ilman velkojien suostumusta. Sen sijaan uudeksi omistajaksi tuleva jatkaja ei silloin ole henkilökohtaisessa vastuussa vanhoista veloista. Tosin käytännössä esim. pankit yleensä vaativat osakeyhtiömuotoisen perheyriksen osakkeenomistajilta henkilökohtaisen takauksen yhtiön veloista. Ilman henkilökohtaista takausta tai esim. henkilökohtaisen omaisuuden panttausta velkojen vakuudeksi, ei osakkeenomistaja joudu vastuuseen yhtiön velvoitteista. Näinhän on yleensä esim. ostovelkojen yms. osalta, kun velkoja ei vaadi saatavalleen vakuutta. (Immonen & Lindgren 2006: 209–210.)

4. SUKUPOLVENVAIHDOKSEN YLEISIMMÄT YKSILÖLLISET TEKIJÄT JA NIIDEN KESKEISET VEROVAIKUTUKSET

4.1. Perintöveron minimointitoimet yrittäjän kuoleman yllättäessä

Kuten tämän tutkielman alkupuolella jo todettiin, sukupolvenvaihdoksen suunnittelumahdollisuudet ovat pienet, jos kaikki jätetään tapahtuvaksi vasta yrittäjän kuoleman jälkeen. Yrittäjän elinaikana toteutettavassa sukupolvenvaihdoksessa on normaalisti enemmän vaihtoehtoja niin verotuksen kuin muiden tekijöiden osalta. PerVL:ssa on toki sukupolvenvaihdoksia koskevat huojentavat suojasäännökset, joita käsitellään luvussa 4.4. Jos perittävä ei ole testamentin tai avioehdon avulla turvannut riittävästi jatkajaksi aiotun henkilön asemaa, sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen voi kuoleman jälkeen olla mahdotonta. Ongelmana on omaisuuden pirstoutuminen perinnönjaossa. On muistettava, että ilman avioehtoa leski saa jäämistöstä puolet. Jos yritys pirstoutuu perillisille ja leskelle, verojen määrä jää toki pienemmäksi kuin esim. yhden henkilön periessä kaiken, mutta jatkajaehdokkaalla ei useinkaan ole mahdollisuuksia ostaa muille jaettuja osuuksia yrityksestä itselleen. Kuoleman jälkeen toteutettavista toimenpiteistä sukupolvenvaihdosongelmia helpottavat oikeastaan vain perinnöstä luopumiset ja lesken toiminta perillisiä suosivasti.

Perinnöstä luopuminen oman rintaperillisen hyväksi on järkevää, jos omaisuus siirtyy näin suoraan yritystoiminnan jatkajalle. Silloin selvittää yhdellä perintöverotuksella, kun perinnöstä luopumisella ”hypätään yli” sukupolvi, joka ei ryhdy yritystoimintaa jatkamaan. Perinnöstä luopumisen siviilioikeudellista puolta on käsitelty jo luvussa 2.1.3. Rintaperillinen maksaa peritystä omaisuudesta saman verran perintöveroa kuin perinnöstä luopuja olisi ollut velvollinen maksamaan, jos hän olisi ottanut omaisuuden vastaan. Tärkeää on, että perinnöstä luopuminen tehdään ennen kuin lakitermein ilmaistuna ”perintöön ryhdytään”. Selkeintä on ilmoittaa luopumisesta kirjallisesti perunkirjoitustilaisuudessa. Jos luopuminen tehdään väärin, perintö tulee kahteen kertaan verotetuksi. Verottaja katsoo sen ensin tulleen perinnöksi sille, joka yritti siitä luopua, ja määrää perintöveron hänen maksettavakseen. Sen jälkeen omaisuuden katsotaan siirtyneen edelleen lahjana, jolloin lopullinen saaja joutuu vielä maksamaan lahjaveron. (Helokoski 1994: 24.)

Jos leski osoittautuu osituksessa vainajaa varakkaammaksi, hän voi auttaa yritystoiminnan jatkajaksi suunniteltua perillistä luopumalla osituksessa

tasinkoprivilegistään. Kuten luvussa 2.1.4. todettiin, lesken ei tarvitse luovuttaa tasinkoa vainajan perillisille, vaikka hän olisi varakkaampi. Lesken ei kuitenkaan ole pakko vedota tähän oikeuteensa, jolloin hän maksaa perillisille tasinkoa, aivan kuin hän olisi joutunut maksamaan avioerossa. Luopuminen tapahtuu kaikkien perillisten hyväksi, joten jatkajan saama hyöty on sitä pienempi, mitä enemmän muita perillisiä on. Tasingon vapaaehtoinen suorittaminen pienentää myös perillisille lesken kuoleman jälkeen maksuunpantavaa perintöveroa. Koska leski on varakkaampi kuin vainaja, tasinkoprivilegistä luopumalla voidaan lesken omaisuutta siirtää perillisille jo ensimmäisen puolison kuoltua. Näin tasataan progressiivista perintöverotusta. Ensimmäisen puolison kuoltua maksetaan enemmän perintöveroa kuin tilanteessa, jossa leski vetoaa oikeuteensa olla suorittamatta tasinkoa vainajan perillisille. Toisaalta perintöverojen määrä lesken kuoleman jälkeen on pienempi, ja lopputuloksena on yhteensä pienemmät perintöverot perillisille. (Mäki 1991: 29.)

Jos leski osituksessa osoittautuu vainajaa varattomammaksi, mikään ei estä häntä toimimasta siten, että perillisten jaettavaksi jäävä ensiksi kuolleen puolison jäämistö kasvaa. Leski voi osituksessa luopua avio-oikeudesta vainajan omaisuuteen perillisten hyväksi. Tällaista luopumista ei katsota lesken perillisille antamaksi lahjaksi, vaan se kasvattaa perillisten vainajalta saamaa perintöosuutta. Avioehdosta luopumisen veroseuraamuksista on hyvä esimerkki KHO:n ratkaisu 1993 T 575:

Perinnönjättäjä oli kuollut 18.1.1987. Perunkirjoitus oli toimitettu 21.9.1987. Leski oli 19.1.1988 toimitetussa osituksessa luopunut osittain avio-oikeudestaan perinnönjättäjän omaisuuteen kuolleen puolison perillisten hyväksi.

LO kumosi toimitetut lahjaverotukset ja palautti asian perintöverolautakunnalle käsiteltäväksi perintö- ja lahjaverolain 59 §:n mukaisena verojärjestelynä perinnönjättäjän jälkeen toimitettuihin perintöverotuksiin. KHO ei muuttanut päätöstä.

Tapauksessa perintöverolautakunta oli tulkinut avio-oikeudesta luopumisen lesken perillisille antamaksi lahjaksi ja määrännyt siitä erilliset lahjaverot vainajalta muutoin tulleesta omaisuudesta maksuunpantujen perintöverojen lisäksi. LO ja KHO ottivat sen kannan, että avio-oikeudesta luopuminen kasvatti perillisten vainajalta saamaa perintöä, josta oli yhtenä kokonaisuutena määrättävä perintövero. Perillisten maksamien verojen määrä kasvoi perintöveroasteikon progressiivisuuden takia. Jos osa saadusta varallisuudesta olisi katsottu lesken antamaksi lahjaksi, progressiivisuuden purevuutta olisi leikattu.

Jos yrittäjä tekee omistusoikeustestamentin, mikä yleensä tapahtuu lesken hyväksi, kannattaa tarkoin miettiä sen seurauksia. Omistusoikeustestamentti ei useinkaan ole välttämätön lesken etujen turvaamiseksi, mutta yritystoiminnan jatkajan asemaa se saattaa ratkaisevasti vaikeuttaa. Myös verotuksellisesti omistusoikeustestamentti on epäedullinen. Leski maksaa ensin perinnöstä verot ja hänen kuoltuaan perilliset maksavat taas samasta omaisuudesta uudelleen perintöverot. Sen vuoksi omistusoikeustestamenttiin kannattaa ottaa ns. toissijaismääräys, jossa määrätään kenelle omaisuus menee lesken kuoltua. Tällöin omaisuuden katsotaan tulevan molemmilta puolisoilta, eikä vain leskeltä. Perintöverotuksen progressiivisuuden takia kahdelta perittävältä saatu omaisuus tulee lievemmin verotetuksi kuin yhdeltä saatu. Leski voi vielä perunkirjoituksessa muuttaa saamansa omistusoikeustestamentin hallintaoikeustestamentiksi. Lesken hallintaoikeus pääomitetään hänen ikänsä huomioiden, kuten luvussa 4.6. tarkemmin esitetään. Pääomitetun hallintaoikeuden arvo vähennetään perillisten saamasta perinnöstä. Leski ei joudu maksamaan hallintaoikeudestaan perintöveroa, ja perillistenkin perintövero pienenee lesken hallintaoikeuden takia. Lesken saamaan etuuteen kohdistuu normaali tuloverotus. Hän ei joudu maksamaan kerralla isoa perintöveroa etuuden pääomitetusta arvosta vaan maksaa tuloveroa vähitellen sen mukaan kuin etuudesta pääsee nauttimaan. (Mäki 1991: 27–29.)

4.2. Sukupolvenvaihdoksen ajoittaminen ja valmistelevia toimenpiteitä

Yrityksen sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseen sisältyy paljon tunnetta, asennetta ja paineita. Jos liiketoiminta ei ole tervettä ja kannattavaa, eikä liike-ideakaan toimi edes korjaamalla, ei sukupolvenvaihdos poista ongelmia. Väärillä valinnoilla ja ajoituksella voidaan hyvinkin liike-idea murentaa. Osapuolten välille täytyy rakentua luottamus, ja myös muiden sidosryhmien, esim. rahoittajien, luottamus on saavutettava, jotta sukupolvenvaihdosprosessi voidaan toteuttaa häiriöttä onnistuneesti. Sukupolvenvaihdos on verotuksellisesti ja muutoinkin juridisesti monipuolinen tapahtuma, joka on hyvä suunnitella huolella, aikaa runsaasti varaten. Kuten jo johdannossa todettiin, jokainen sukupolvenvaihdos on erilainen. Yleispäteviä ohjeita on mahdoton antaa. Ei ole olemassa mitään yleistä mallia siitä, milloin on oikea hetki. Kun suunnittelu on aloitettu ajoissa, ja asiantuntijoita on kuultu, on yleensä mahdollista hakea sellainen hetki, jolloin sukupolvenvaihdos eri tekijät huomioiden on kivuttomimmin suoritettavissa. (Mattila 1981: 130–131; Immonen & Lindgren 2006: 5, 15.)

Suunniteltu sukupolvenvaihdos käynnistyy usein jo kauan ennen yritysvarallisuuden luovutusta ja omistajanvaihdosta. Suunnittelun aloittaminen viittä vuotta ennen lopullisia ratkaisuja on aivan normaalia. Pitkä suunnittelu-aika merkitsee usein myös sitä, että olosuhteet ja lainsäädäntö voivat muuttua. Suunnitteluprosessissa on silloin mukauduttava muutoksiin. Sukupolvenvaihdoksen ajoittaminen saattaa muuttua. (Immonen & Lindgren 2006: 17.)

Usein yritystä valmistellaan tulevaan sukupolvenvaihdokseen esim. omaisuutta järjestelemällä tai yritysmuotoa muuttamalla. Omaisuuden järjestämisellä tarkoitetaan esim. sellaisen omaisuuden siirtämistä pois yrityksestä, mikä on jatkajan toiminnalle tarpeellista. Yrityksen tyhjentäminen sellaisesta omaisuudesta voi olla tarpeellista myös esim. luopujan toimentulon varmistamiseksi tai jatkajan sisaruksille tasapuolisuussyistä maksettavien osuuksien hoitamiseksi. Yritysmuodon muuttamista käsitellään luvussa 4.3. Yrityksen valmistelu sukupolvenvaihdosta varten lisää koko prosessiin tarvittavaa aikaa. Samoin tapahtuu, jos vaihdos toteutetaan asteittain yhtiökumppanuuden kautta. Ajoittamiseen vaikuttaa myös vaihdoksesta aiheutuvien verojen maksamisen rahoitusjärjestelyt. Rahoituksen riittävyttä laskettaessa on verojen lisäksi huomioitava muukin vaihdoksesta aiheutuva rahoituksen tarve. (Mattila 1981: 131–132.)

Yritystä on mahdollista muokata ennen sen luovuttamista jatkavalle sukupolvelle esim. voitonjakoilla. Usein jatkajalla ei ole mahdollisuuksia tai halua maksaa korkeampaa kauppahintaa jakamattomien voittovarojen vuoksi. Voitonjako on erityisen perusteltua valmistauduttaessa sellaiseen vastikkeelliseen luovutukseen (kauppa, yhtiökumppanuusjärjestelyt), joihin ei voida soveltaa TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan huojennusta. Em. huojennusta käsitellään luvussa 4.5. (Immonen & Lindgren 2006: 262.)

Omaisuuden ottaminen yrityksestä aiheuttaa omat veroseuraamuksensa, jotka ovat sidoksissa yritysmuotoon.

Osakeyhtiön voitonjaon yhtiöoikeudelliset edellytykset on kirjattu OYL:n 13. lukuun. OYL:n 13:1.1 §:n mukaan varoja voidaan jakaa osakepääoman alentamisen, omien osakkeiden hankkimisen ja lunastamisen sekä yhtiön purkamisen ohella voitonjakona (osinko) sekä jakamalla varoja sijoitetun vapaan oman pääoman rahastosta. Vapaan oman pääoman rahastosta jakamista verotetaan tällä hetkellä luovutusvoiton verotusta koskevien periaatteiden mukaan, mutta lainsäädäntöä tultaneen tältä osin muuttamaan

niin, että sellainen jako rinnastuisi verotuksessa osingonjakoon. Uusi osakeyhtiölaki tuli voimaan 1.9.2006 ja sisälsi runsaasti uutta, tahdonvaltaista joustoa osakeyhtiöiden toimintaan. Verolakeja ei ole vielä kuitenkaan ehditty uudistamaan samassa tahdissa, minkä vuoksi useat uuden OYL:n joustokohdat johtavat merkittäviin veroseuraamuksiin. Vapaan oman pääoman rahaston jakamisen verotus lienee kuitenkin tällä hetkellä tulevia aikoja lievempää, mikä varmasti vaikuttaa varojen jakamisen aikatauluun mm. vireillä olevissa sukupolvenvaihdostilanteissa. (Immonen & Lindgren 2006: 263.)

Osakeyhtiö voi jakaa varoja, jos se läpäisee kaksi testiä: tase- ja maksukykyisyystestit. Taseessa on ensiksikin oltava jakokelpoisia varoja. Maksukykyisyystesti tarkoittaa sitä, ettei varoja saa OYL:n 13:2 §:n mukaan jakaa, jos päätöshetkellä tiedetään yhtiön olevan maksukyvytön tai tulevan jaon takia maksukyvyttömäksi tai että siitä olisi pitänyt tietää. Jos yhtiön maksukykyisyys ei rajoita jakoa, voidaan koko yhtiön vapaa oma pääoma jakaa. Jakoa rajoittaa lisäksi yhtiöjärjestyksen mahdolliset määräykset jakamatta jätettävistä varoista. (Immonen & Lindgren 2006: 263.)

Yhtiöoikeudellisesti uusi OYL tarjoaa mielenkiintoisen varojenjakomahdollisuuden OYL:n 13:6.4 §:n nojalla. Sen mukaan osakeyhtiön vapaa oma pääoma on jaettavissa kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella myös muulla tavoin kuin OYL:n 13:1.1 §:ssä mainituilla tavoilla, ellei yhtiöjärjestyksessä ole merkittynä rajoitteita. Tällaista varojenjakoa kutsutaan usein suosivaksi voitonjaksi, joka erityisesti perheyrityksissä voi tuntua houkuttelevalta vaihtoehdolta. Kuten edellä todettiin, verolakeja ei ole vielä uudistettu niin, että uuden OYL:n tarjoamat vaihtoehdot olisivat tulleet myös verojuridiikassa huomioiduiksi. Uuden lainsäädännön puuttuessa ei löydy myöskään verotuskäytäntöä, joka huomioisi uuden OYL:n sisällön ja hengen. Uusien voitonjakotapojen houkuttelevuus muotoutunee lopullisesti vasta verotusta koskevien oikeustapauksien sisällön myötä. Nykyinen verotuskäytäntö käsittelee tällaista voitonjakoa sen todellisen sisällön mukaisesti. Kysymys voi tällöin olla esim. piilopalkasta, lahjasta tai peitelystä osingosta. (Immonen & Lindgren 2006: 263.)

Jos osakeyhtiön jakamattomat voittovarot siirtyvät luovutuksessa yritystoiminnan jatkajalle, ja nostavat kauppahintaa, voittovaroihin kohdistuu kaksinkertainen verotus. Yhtiö on maksanut voitostaan 26 % yhteisöveron, ja lisäksi myyjä joutuu maksamaan osakkeiden luovutusvoitosta veroa. Verorasitus on enimmillään 46,7 %. Jos luovutusvoiton verotuksessa voidaan soveltaa 40 %:n hankintameno-olettamaa,

verorasitus on 38,4 %. Jos sovelletaan 20 %:n hankintameno-olettamaa, verorasitukseksi muodostuu 42,6 %. (Immonen & Lindgren 2006: 264.)

Esim. Jos yhtiön jätettyjen voittovarojen määrä on 80.000 euroa, on yhtiö maksanut niistä yhteisöveroa 26 %:n verokannalla 28.108,11 euroa (voitto ennen veroa 108.108,11 €, josta vero 26 % eli 28.108,11 €, jää verojen jälkeen jakokelpoista voittoa 80.000 €). Jos jakamattomat voittovarot nostavat täysimääräisesti osakkeiden kauppahintaa 80.000 eurolla, joutuu myyjä maksamaan pääomatulona verotettavasta luovutusvoitosta tältä osin veroa 28 % verokannalla 22.400 euroa. Maksetut verot ovat siten yhteensä 50.508,11 euroa eli 46,7 % yhtiön voitosta ennen veroja. Jos osakkeiden myyjä soveltaa koko kauppahinnan luovutusvoiton verotukseen 40 %:n hankintameno-olettamaa, eli hän on omistanut osakkeensa vähintään 10 vuoden ajan, jakamattomien voittovarojen takia kohonneesta kauppahinnasta tulee verotettavaksi vain 60 % eli 48.000 euroa. Luovutusvoitosta perittävän veron määrä on silloin 13.440 euroa, jolloin maksetut verot ovat yhteensä 41.548,11 euroa (yhtiön maksama vero 28.108,11 € + luovutusvoittovero 13.440 €) eli 38,4 % yhtiön voitosta ennen veroja.

Edellä oleva esimerkki osoittaa, kuinka merkittävästä verorasituksesta on kyse, jos yhtiön jätetään runsaasti jakamattomia varoja, jotka siirtyvät kaupalla yritystoiminnan jatkaajalle. Jos yhtiön kertynyt voitto on syntynyt ennen vuotta 2005, verorasitus on vielä korkeampi, koska aiemmin yhteisöverokanta oli 29 %. Verojen minimoinnin näkökulmasta tarkasteltuna yhtiön olisi ehkä kannattanut jakaa voittovarot osakkailleen. Jaon kannattavuutta on tarkasteltava tapauskohtaisesti. Kannattavuuteen vaikuttaa yhtiön jakamien osinkojen verokohtelu. Pitkän ajan kuluessa kertyneiden, huomattavan suurien voittovarojen jako edellyttää usein monien vuosien suunnitelmallista jakoa, koska verotuksessa on omat rajoitteensa verovapaan osingon määrälle. Yhtiön tyhjäminen voittovaroista verot minimoiden onkin hyvä esimerkki siitä, että yrityksen valmistaminen sukupolvenvaihdokseen voi kestää vuosia, ja vaatii suunnitelmallisuutta.

Jos osakkeiden luovutukseen voidaan soveltaa luvussa 4.5. tarkemmin käsiteltävää sukupolvenvaihdoshuojennusta, osingonjaon kasvattamiselle ennen osakkeiden luovutusta ei löydy verotuksellista perustetta. Yhtiön taseen keventäminen voi silloinkin tulla kyseeseen, jos kauppahinnan alentaminen, ja sitä kautta ostajan rahoitustarpeen pienentäminen on tarpeellista. (Immonen & Lindgren 2006: 264.)

Pörssissä noteeraamattoman yhtiön jakama osinko on saajalleen verovapaata siltä osin, kuin se alittaa osakkeen verotuksessa vahvistettavalle TVL:n 33b §:n mukaiselle matemaattiselle arvolle (nettovarallisuudelle) laskettavan 9 % tuoton. Ylimenevästä osingosta on 30 % verovapaata ja loppu 70 % verotetaan saajan ansiotulona. Jos 9 % tuoton mukaan lasketut verovapaat osingot ylittävät vuositasolla 90.000 euroa, ylimenevästä osasta on 70 % pääomatulona. 90.000 euron rajaan lasketaan mukaan verovuonna saadut kaikki osingot pörssissä listaamattomista yhtiöistä. Ansiotulona verotettavan osingon verotus muodostuu pääomatulona ankarammaksi, kun verovuoden

ansiotulojen yhteismäärä nousee yli 25.000 euron. Tarkan rajan laskeminen edellyttää verotuskunta- ja verovelvolliskohtaisia tietoja. (Immonen & Lindgren 2006: 265.)

Osinkojen verotus ei siis muuttunut mitenkään yksinkertaiseksi yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä luopumisen jälkeen. Immonen & Lindgren (2006: 265) esittävät kaksi esimerkkiä osinkojen verokohtelusta (noteeraamattoman yhtiön jakama osinko):

Esim. 1.

Osinkoa jaetaan 120.000 euroa. Nettovarallisuus on 500.000 euroa (osakkeen matemaattinen arvo = nettovarallisuus per yhtiön ulkona olevien osakkeiden lukumäärä). Osinkojen verovapaa osa on 9 % nettovarallisuudesta eli 45.000 euroa. Loppuosa osingosta eli 75.000 euroa verotetaan niin, että 70 % siitä on ansiotuloa ja loppu 30 % verovapaata. Ansiotulona verotetaan siten 52.500 euroa, ja siitä menevä vero riippuu muiden ansiotulojen määrästä. 120.000 euron osingosta verovapaasti saadaan yhteensä 67.500 euroa.

Esim. 2.

Osinkoa jaetaan sama 120.000 euroa kuin esimerkissä 1. Nettovarallisuus on kuitenkin suurempi, 1.200.000 euroa. Osingon verovapaa osa on 9 % nettovarallisuudesta eli 108.000 euroa. Koska summa ylittää 90.000 euroa, verovapautta leikataan niin, että 70 % 18.000 euron suuruudesta ylityksestä verotetaan pääomatulona. Pääomatulona verotetaan siten 12.600 euroa. Loppuosa ylityksestä, 5.400 euroa, on verovapaata. Nettovarallisuuden perusteella lasketun määrän (108.000 euroa) ylittävästä osasta (12.000 euroa) 70 % on ansiotuloa ja loppu verovapaata. Osingon yhteismäärästä, 120.000 eurosta, on siten verovapaata yhteensä 99.000 euroa (90.000 + 5.400 + 3.600), pääomatulona verotettavaa 12.600 euroa ja ansiotulona verotettavaa 8.400 euroa. Pääomatulosta tulee maksettavaa veroa 26 % verokannalla 3.276 euroa. Ansiotulosta perittävä vero riippuu osingonsaajan muista ansiotuloista.

Omaisuuksien ottaminen yksityisliikkeestä johtaa tapauksesta riippuen joko EVL:n 51a.1 §:n tai 51 b.1 §:n soveltamiseen. Se kumpaa lainkohtaa sovelletaan riippuu siitä, onko tapauksessa kyse omaisuuden siirtämisestä tulolähteestä toiseen, vai omaisuuden ottamisesta yksityistalouteen.

EVL:n 51a.1 §:ää sovelletaan niihin omaisuussiiirtoihin, joissa omaisuus siirtyy elinkeinotulolähteestä saman verovelvollisen TVL:n (henkilökohtainen tulolähde) tai MVL:n (maatalouden tulolähde) alaiseen tulolähteeseen. Verovelvollisen harjoittama elinkeinotoiminta muodostaa aina yhden tulolähteen, joten em. lainkohta ei siis koske siiirtoja elinkeinotoiminnan sisällä. Omaisuuslajisiiirtoja elinkeinotoiminnan tulolähteessä sääntelee EVL:n 51 §. (Tikka ym. 2007: 16:1, 4–5.)

Sukupolvenvaihdostilanteissa toimitaan usein niin, että yksityisliikkeestä luopuva yrittäjä ottaa yrityksen käyttöomaisuuteen kuuluneen kiinteistön itselleen, ennen kuin liiketoiminta siirretään jatkajalle. Kiinteistö voi olla tarpeellinen yritystoiminnassa, jolloin luopuja vuokraa sen jatkajalle. Tällöin on kyse tulolähdesiiirrosta, jolloin sovelletaan EVL:n 51a.1 §:ää. Säännöstä sovelletaan vain tilanteissa, joissa liikkeestä

otetulla omaisuudella tavoitellaan jatkossakin tuloa. Tässä tapauksessa tavoitellaan vuokratuloa, jota verotetaan luopujan henkilökohtaisessa tulolähteessä TVL:n säännösten mukaan. Yksityisliikkeen verotuksessa tulolähdesiirto merkitsee sitä, että liikkeestä siirretyn rahoitus-, vaihto- ja sijoitusomaisuuden veronalaiseksi luovutushinnaksi katsotaan alkuperäinen hankintameno tai sitä alempi todennäköinen luovutushinta. Käyttöomaisuuden veronalaiseksi luovutushinnaksi katsotaan kuitenkin hankintamenon verotuksessa poistamaton osa. Käyttöomaisuudesta tehdyt poistot eivät siten palaudu tulolähdesiirroissa. Elinkeinotoiminnan tulolähteestä siirtyneen omaisuuden hankintamenoksi henkilökohtaisessa tulolähteessä katsotaan TVL:n 25 §:n mukaan hankintamenon poistamatta oleva osa tai sitä korkeampi määrä, joka on luettu toisessa tulolähteessä veronalaiseksi luovutushinnaksi. Siirtohintaa on siis luovuttavan tulolähteen tuloa ja vastaanottavan tulolähteen hankintamenoa. (Tikka ym. 2007: 16:1, 5, 33:4.)

Jos liiketoiminnasta luopuva yrittäjä harjoittaa yksityisliikkeestä otetulla kiinteistöllä vuokraustoimintaa, on erikseen arvioitava, onko vuokraustoiminta niin pitkäaikaiseksi tarkoitettua, että siihen voidaan todella soveltaa TVL:n säännöksiä, vai olisiko vuokraustoiminta katsottava aiemman elinkeinotoiminnan jatkamiseksi. Käyttöomaisuuskiinteistöistä tehdyt poistot eivät palaudu, vaikka vuokraustoiminta katsottaisiin henkilökohtaisen tulolähteen sijasta elinkeinoverotuksen alaiseksi. Ongelma liittyykin myöhempään mahdolliseen kiinteistön luovutusvoiton verottamiseen. (Tikka ym. 2007: 16:6.)

Tikan ym. (2007: 16:6) mielestä tulolähdesiirtosäännösten soveltamisessa ei pitäisi suosia järjestelyjä, joissa kiinteistö pyritään lyhytaikaisella vuokrauksella siirtämään elinkeinotoiminnan piiristä TVL:n lievempien luovutusvoittoverosäännösten piiriin. EVL:n ja TVL:n luovutusvoittoverosäännösten ero on siinä, mitä voidaan pitää hankintamenoa. EVL:ssa hankintamenoksi katsotaan todellinen poistamaton hankintameno. TVL:n 46.1 §:n mukaan muu verovelvollinen kuin yhteisö tai henkilöyhtiö voi halutessaan vähentää luovutushinnasta todellisen poistamattoman hankintamenon asemasta hankintameno-olettamana 20 % luovutushinnasta tai 40 %, jos luovutettu omaisuus on ollut luovuttajalla vähintään 10 vuoden ajan. Kun verotuksessa ei ole löytynyt johdonmukaista linjaa, oikeuskäytännöstä on vaikea hakea selkeää ohjeistusta vastaaviin tilanteisiin. Verotuksessa on jopa toimittu niin, että luovutusta on verotettu EVL:n mukaan, vaikka vuokratuloa on verotettu TVL:n mukaan. Myös vuokran määrälle ja muille ehdoille on annettu painoa. Jos vuokran määrä ei vastaa tasoa, mitä ulkopuolisen kanssa olisi voitu sopia, kiinteistön siirtyminen

TVL:n mukaan verotettavaksi voi estyä. Vuokraustoiminnalla on selkeästi tavoiteltava tuloa. Asian problematiikkaa valaisevat mm. KHO:n ratkaisut 1990 T 655 ja 1988 T 2220 (vuosikirja B 526).

Yritystoiminnasta luopuva voi ottaa yksityisliikkeestä omaisuutta myös yksityiskäyttöön. Yksityiskäyttöön otosta on kyse niissä tapauksissa, joissa liikkeestä otettu omaisuus siirtyy liikkeenharjoittajan yksityistaloudessa käytettäväksi tai muutoin hänen yksityiskäyttöön. Omaisuudella ei silloin tavoitella jatkossa tuloa, kuten tapahtuu tulolähdesiirroissa. Yksityisliikkeestä verovelvollisen yksityistalouteen otetun omaisuuden (myös palvelukset, etuudet ja oikeudet) luovutushinnaksi katsotaan EVL:n 51b.1 §:n mukaisesti omaisuuden alkuperäistä hankintamenoa vastaava määrä tai sitä alempi todennäköinen luovutushinta. (Tikka ym. 2007: 16:1,5,8.)

Yksityiskäyttöön otto yksityisliikkeestä ei johda arvonnousun tuloutumiseen vaan ns. ennen aikaisten kulukirjausten tuloutumiseen.

Esim. yksityiskäyttöön oton tuloutumisesta (Tikka ym. 2007: 16:8):

Jos yksityiskäyttöön otetun kiinteistön poistamaton hankintameno liikkeen verotuksessa on 70.000 euroa, ja alkuperäinen hankintameno on 100.000 euroa, tuloutuu yksityisliikkeen verotuksessa vain tehdyt 30.000 euron poistot. Jos kiinteistön todennäköinen luovutushinta on yksityiskäyttöön oton hetkellä 150.000 euroa, jää 50.000 euron suuruinen arvonnousu tuloutumatta. Jos omaisuuden arvon onkin laskenut siten, että todennäköinen luovutushinta on 80.000 euroa, tuloutuu tehdyistä poistoista vain 10.000 euroa. Käypää arvoa vastaavaa todennäköistä luovutushintaa sovelletaan verovelvollisen eduksi, kun se on omaisuuden alkuperäistä hankintamenoa alempi.

Jos yksityisliikkeestä yksityiskäyttöön siirretty omaisuus, esim. henkilöauto, on jo aiemminkin ollut osittain yksityiskäytössä, yksityiskäyttöön otosta johtuvaa tuloutusta laskettaessa huomioidaan vain aikanaan verotuksessa hyväksytyt poistot. Verotuksessa hyväksytään poistot vain siltä osin kuin omaisuus on ollut elinkeinotoiminnan käytössä. Tällaisesta tapauksesta on kyse esim. KHO:n ratkaisussa 1988 T 136 (vuosikirja B 524). (Tikka ym. 2007: 16:9.)

Kun elinkeinotoimintaa harjoittavan henkilöyhtiön yhtiömies ottaa yhtiöstä omaisuutta yksityisotona, sovelletaan EVL:n 51b.3 §:ää. Jos yksityisoton kohde on kiinteistö, rakennus, rakennelma, arvopaperi tai oikeus, katsotaan luovutushinnaksi omaisuuden tai oikeuden käypä arvo eli todennäköinen luovutushinta. Muun henkilöyhtiöstä otetun omaisuuden, palvelun tai etuuden luovutushinnaksi katsotaan alkuperäinen hankintameno tai sitä alempi todennäköinen luovutushinta. EVL:n 51b.3 §:n säännös määrittää myös alimman kauppahinnan, jos henkilöyhtiö luovuttaa varojaan yhtiömiehelle kaupalla. Yksityisoton kohteen hankintamenoksi henkilöyhtiön osakkaan

omassa verotuksessa katsotaan TVL:n 26 §:n mukaisesti sama määrä, mikä yhtiön verotuksessa luetaan tuloksi. (Ahanen-Raitio 1996: 30–31; Tikka ym. 2007: 16:9–10.)

TVL:n 46.3 §:n mukaan varojen yksityisotto henkilöyhtiöstä muodostaa yhtiömiehelle saannon, josta lasketaan yhtiöstä otettujen varojen omistusaika. Omaisuuden luovutusvoittoa TVL:n 46.1 §:n mukaisesti laskettaessa omaisuus katsotaan siis hankituksi yksityisoton hetkellä, vaikka yhtiömies olisi omistanut saman omaisuuserän ennen sen sijoittamista henkilöyhtiöön. Säädös ei koske TVL:n 24 §:n mukaista toimintamuodon (yritysmuodon) muutostilannetta. TVL:n 46.4 §:n mukaan henkilöyhtiön osuudesta saadun luovutusvoiton laskennassa luovutusvoittoon on lisättävä määrä, jolla yhtiömiehen yksityisotot yhteensä ovat ylittäneet hänen vuotuisten voitto-osuuksiensa ja yhtiöön tekemiensä sijoitusten yhteismäärän. (Tikka ym. 2007: 16: 9–10.)

Edellä yksityisliikkeestä tapahtuvia varojen ottoa käsiteltäessä todettiin, että sukupolvenvaihdostilanteissa luopuja usein jättää kiinteistön luovutuksen ulkopuolelle. Hän saattaa tarvita sitä yksityiseen käyttöönsä, tai sitten liiketoiminnassa tarpeellinen kiinteistö vuokrataan jatkajalle. Jatkajan rahoitustarve on silloin pienempi, ja luopujan saama vuokratuloa verotetaan pääomatulona. Samoin voidaan menetellä toteutettaessa henkilöyhtiön sukupolvenvaihdosta. Jos luopuja ennen sukupolvenvaihdosta ottaa henkilöyhtiön käyttöomaisuuteen kuuluneen kiinteistön itselleen vuokratukseen sen yhtiölle, ei tilanteessa kuitenkaan sovelleta EVL:n 51a.1 §:n säädöstä, kuten tehdään yksityisliikkeen kohdalla. Varojen ottaminen henkilöyhtiöstä aiheuttaa omistajanvaihdoksen, eikä tulolähdesiirrosta voi tällöin olla kyse, koska tulolähdesiirrosta on kyse saman verovelvollisen piirissä tapahtuvasta siirrosta. Henkilöyhtiö ja sen yhtiömies ovat erillisiä verovelvollisia, vaikka henkilöyhtiön verotettava tulo jaetaan yhtiömiesten maksettavaksi. Varojen ottamiseen henkilöyhtiöstä sovelletaan siis aina EVL:n 51b.3 §:ää. (Tikka ym. 2007: 16:10.)

Yksityisotto henkilöyhtiöstä tuloutuu siis henkilöyhtiön verotuksessa luovutusvoittona. Siitä seuraava vero jaetaan yhtiömiesten maksettavaksi yhtiön muun tuloksen ohella. Jako ansiotulona ja pääomatulona verotettaviin tuloihin poikkeaa kuitenkin muista tuloista. TVL:n 40.4 §:n mukaan osakkaan osuus henkilöyhtiön elinkeinotoiminnan tuloksesta katsotaan nettovarallisuudesta riippumatta pääomatuloksi siihen määrään saakka, joka vastaa hänen osuuttaan elinkeinotoiminnan käyttöomaisuuteen kuuluvien kiinteistöjen ja arvopapereiden luovutushinnoista. Tätä ns. minimipääomatulosäännöstä

on perusteltua soveltaa yksityisotoissa tuloutuviin luovutusvoittoihin. (Viherkenttä 1997: 20.)

Niissä tapauksissa, joissa henkilöyhtiön yksityisoton kohteena on ollut toimitilarakennus tai toimitilojen hallintaan oikeuttavat osakkeet, on mahdollista muodostaa EVL:n 43.2 §:ssä tarkoitettu toimitilan jälleenhankintavaraus. (Tikka ym. 2007: 16:10.)

Kiinteistön, rakennuksen tai arvopaperin ottaminen henkilöyhtiöstä yksityisottona johtaa varainsiirtoveroseuraamukseen VSVL:n 4.4. ja 15.3. §:n mukaisesti. Verokanta on sama kuin kaupan muodossa tapahtuneissa luovutuksissa: kiinteistöistä ja rakennuksista 4 % sekä arvopapereista 1,6 %. Yksityisliikkeestä tapahtuvaa yksityisottoa VSVL ei koske, koska siinä ei omistaja vaihdu. (Ahanen-Raitio 1996:32; Tikka ym. 2007: 16:11.)

Edellä esiteltiin eri tapoja ottaa osakeyhtiöstä ulos varoja. Osakeyhtiö voi myös myydä omaisuuttaan osakkeenomistajalle. Tällöin on kiinnitettävä huomiota kauppahinnan määräytymiseen, jotta voidaan välttää vaara alihintaisen kaupan verottamisesta peiteltyinä osingonjakona. Alin hyväksyttävä siirtohinta määräytyy VML:n 29 §:n nojalla. Lainkohdassa mainittu ”kohtuullinen” tai ”tavallinen” arvo tarkoittaa käytännössä käypää arvoa. Arvioinnissa huomioidaan myös VML:n 28 §:n veronkierron määrittelevät säännökset. Tilanteissa, joihin em. VML:n säädökset eivät sovi, saatetaan alimmalle siirto hinnalle hakea suuntaa EVL:n 51b §:stä, vaikka ko. lainkohta ei kohdistukaan suoranaisesti osakeyhtiöön vaan esim. henkilöyhtiöön. Tämä johtuu siitä, että sen jälkeen, kun henkilöyhtiön ja sen osakkaan välisissä varallisuuden siirroissa siirryttiin käyttämään käypää arvoa, lähentyivät henkilöyhtiön ja osakeyhtiön verotustilanteet tällä kohtaa toisiaan. Aikaisemmin henkilöyhtiön ja sen osakkaan välisissä kaupoissa alin siirtohintana oli alkuperäinen hankintameno tai sitä alempi todennäköinen luovutushinta. Osakeyhtiön purkautuessa sovelletaan EVL:n 51d §:n säännöstä, joka myös rakentuu käyvän arvon periaatteelle. (Tikka ym. 2007: 16:11.)

Sukupolvenvaihdoksen ajoittamiseen saattaa vaikuttaa myös tarve hyödyntää TVL:n sukupolvenvaihdosluovutuksia koskeva verovapaussäädös TVL:n 48.1 §:n 3 kohdassa. Jotta verovapaus voidaan hyödyntää, täytyy omaisuuden omistajan olla yli 10 vuotta. Määräaikaan luetaan myös sellaisen henkilön omistusaika, jolta omaisuus on saatu vastikkeettomasti. Verovapaussäädöstä käsitellään tarkemmin luvussa 4.5.

Sukupolvenvaihdoksen toteuttamisajankohtaa voi siirtää myös tarve käyttää kertyneet tappiot hyväksi, jos vähennysoikeutta ei voida siirtää yrityksen mukana (Mattila 1981: 133).

Sukupolvenvaihdos saattaa olla aiheellista toteuttaa ennen odotettavissa olevia yrityksen arvoa nostavia toimenpiteitä. Esim. maan kaavoitus ja kaavamuutokset saattavat aiheuttaa sellaisia ulospäin havaittavia arvonnousuja, jotka jouduttavat sukupolvenvaihdosprosessia (Mattila 1981: 131.) Vastaavasti voidaan esim. siirtää yrityksen laajentamista, jos se voidaan liiketaloudellisesti toteuttaa vaihdoksen jälkeen yhtä onnistuneesti.

Sukupolvenvaihdoksen ajoittamista sekoittaa verolakien muutosten vaikea ennustettavuus pitkällä aikavälillä. Tästä on hyvänä esimerkkinä Matti Vanhasen II hallituksen keväällä 2007 julkistettuun ohjelmaan sisältyvä lupaus perintö- ja lahjaveron poistamisesta yritysten sekä maa- ja metsätilojen sukupolvenvaihdoksissa. Yleinen arvio tuntuu olevan, että verovapaus toteutuu vasta neljän vuoden mittaisen hallituskauden loppuvaiheessa, jolloin seurauksena on väistämättä sukupolvenvaihdosten lykkääminen useimmissa sellaisissa yrityksissä, joissa lahjoittaminen on varteenotettavin sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapa. Verovapaus koskettaisi todennäköisesti vain sellaisia yrittäjiä, jotka myös toimivat yrityksessä. Passiivinen perheyriksen omistaja jäisi veroetujen ulkopuolelle. Rajanveto aktiivisen ja passiivisen omistamisen välille on oma lukunsa. Myös omistusosuuden suuruudelle tultaneen antamaan painoa. Jos perheyriksen omistus on pirstaloitunut pitkän ajan kuluessa vaikkapa kahdessa sukuhaarassa laajalle joukolle, voi veroetu jäädä jokaisen kohdalla saamatta. Verovapaussäädösten voimaantulo vasta Vanhasen II hallituksen loppukaudella aiheuttaa päänvaivaa erityisesti sellaisissa yrityksissä, jotka voisivat hyödyntää jo nykyisen lainsäädännön suomia verohuojennuksia perintö- ja lahjaverotuksessa (ks. luku 4.4). On epäselvää, myönnetäänkö tulevaisuudessa verovapaus vähintään samoilla ehdoilla kuin nykyisin huojennukset saadaan. Hallitus saattaa ottaa huomioon säädösten siirtymisen haittavaikutukset, mutta siinäkin tapauksessa on todennäköistä, että uusitut lait tulevat voimaan aikaisintaan v. 2008 alussa.

Kuten tutkielman alussa jo todettiin, verosuunnittelu on vain yksi osa sukupolvenvaihdoksen suunnitteluprosessia. Sen merkitys vaihtelee tapauksittain. Verosuunnittelun korostamisella on omat vaaransa, jos verojen minimointitavoitteen ehdoton toteuttaminen johtaa muutoin huonoihin ratkaisuihin. Verotuksellisesti

edullisin ratkaisu saattaa aiheuttaa esim. jatkajalle ylikäymättömiä rahoitusvaikeuksia tai luopujalle vähemmän turvattuja eläkepäiviä. Verosuunnittelu ei sinällään tuota tulosta vaan ainoastaan säästää verokustannuksia. Vaikka sukupolvenvaihdos tapahtuisi veronäkökohtia vähemmän painottaen, liittyy jokaiseen tapaukseen silti mahdollisuus jonkin asteiseen verojen minimointiin.

Sukupolvenvaihdoksen suunnittelun pitäisi olla luonnollinen osa yrityssuunnittelua. Se olisi aloitettava ajoissa. Kun aikaa varataan tarpeeksi, kaikki mahdollisuudet tulevat todennäköisemmin huomioiduiksi. Kuten edellä todettiin, usein yritystä on valmisteltava sukupolvenvaihdokseen, mikä pidentää prosessia. Tässä luvussa on pääosin käsitelty yrityksen varallisuuden ottamista luopujan käyttöön ennen sukupolvenvaihdoksen toteuttamista. Seuraavassa luvussa käsitellään yritysmuodon muutoksen veroseuraamuksia. Yritysmuodon muuttaminen on usein varsinaista sukupolvenvaihdosta edeltävä toimi.

4.3. Yritysmuodon muutostarve sukupolvenvaihdokseen valmistauduttaessa

Yritystoiminta aloitetaan usein yksityisliikkeen muodossa. Toiminnan laajentuessa pääoman, luottovakuuksien ja osaamisen tarve kasvavat, jolloin saatetaan etsiä sopiva yhtiökumppani, ja muutetaan yksityisliike henkilö- tai osakeyhtiöksi. Myös vastuuta yhtiön velvoitteista voidaan haluta rajata muuttamalla yritysmuotoa. Muita syitä yritysmuodon muuttamiseen voivat olla omistajien verokustannusten minimointi tai yrityksen tulevaan omistajanvaihdokseen valmistautuminen. (Tikka ym. 2007: 19:1).

Yritysmuodon muuttaminen onnistuu useissa tapauksissa ilman välittömiä veroseuraamuksia. Muutos on kuitenkin syytä suunnitella huolellisesti, koska virheistä voi seurata merkittäviä veroseuraamuksia, joita ei voida jälkikäteen korjailta. Yritysmuodon muutosta koskevat verosäännökset ovat TVL:ssa ja EVL:ssa. AKYL:ssa säädetään niistä yhtiöoikeudellisesta periaatteista, joita on noudatettava henkilöyhtiön muuttamisessa osakeyhtiöksi. Yritysmuodon muutos vaikuttaa myös omistajan verotukseen. Tällöin voivat tulla sovellettaviksi TVL:n luovutusvoittoja koskevat säännökset sekä PerVL:n säännökset. Yritysmuodon muutoksista on runsaasti oikeuskäytäntöä, koska ennen vuotta 1993 säännökset olivat niukat. (Tikka ym. 2007: 19:1).

Yritysmuodon muutosta säätelee TVL. Tämä on todettu myös EVL:n 51c §:ssä. TVL:n 24 §:ssä on lueteltu eräitä tyypillisiä yritysmuodon muutostilanteista, jossa muutos voidaan toteuttaa ilman välittömiä veroseuraamuksia siltä osin, kuin aiempaan toimintaan liittyvät varat ja velat siirtyvät samoista kirjanpitoarvoista toimintaa jatkavalle verovelvolliselle. Tätä nimitetään kirjanpidon jatkuvuusperiaatteeksi. Ennen TVL:n 24 §:n voimaantuloa säädetyt AKYL:n säädökset henkilöyhtiön muuttamisesta osakeyhtiöksi on huomioitu ko. lainkohdassa. Yrityksen muuttuessa osakeyhtiöksi on kuitenkin huomioitava, että mahdollinen toimintavaraus purkautuu aina. (Tikka ym. 2007: 19:1–2, 18.)

Vältyäkseen välittömiltä veroseuraamuksilta, yrityksen edellytetään kirjanpidon jatkuvuusperiaatteen lisäksi säilyttävän identtisyytensä yritysmuodon muutoksesta huolimatta. Identtisyys säilyy, jos yritystä voidaan pääasiallisesti pitää samana kuin ennen muutosta. Omistussuhteet eivät saa muutoksen yhteydessä olennaisesti muuttua, eikä yrityksen ulkopuolelle saa siirtyä olennaisia osia varallisuudesta. Koska laissa ei ole yritysvarallisuuden olennaisuudesta tarkempia säännöksiä, on noudatettava oikeuskäytäntöä. (Tikka ym. 2007: 19:2–3.)

Seuraavassa taulukossa on esitetty TVL:n 24 §:ssä luetellut tilanteet, joissa omistussuhteiden osalta identtisyys säilyy.

Taulukko 2. Yritysmuodon muutos (TVL 24 §). Identtisyys säilyy:

Yksityisliike	Avoimeksi yhtiöksi	Liikkeenharjoittaja yhtiömieheksi
	Kommandiittiyhtiöksi	Liikkeenharjoittaja vastuunalaiseksi yhtiömieheksi
	Osakeyhtiöksi	Liikkeenharjoittaja merkitsee osakkeet
Elinkeinotoimintaa harjoittava kuolinpesä	Avoimeksi yhtiöksi	Vähintään yksi kuolinpesän osakkaista yhtiömieheksi
	Kommandiittiyhtiöksi	Vähintään yksi kuolinpesän osakkaista vastuunalaiseksi yhtiömieheksi
	Osakeyhtiöksi	Yksi tai useampi kuolinpesän osakas merkitsee osakkeet

Avoin yhtiö tai kommandiittiyhtiö	Yksityisliikkeeksi	Avoimen yhtiön yhtiömies tai kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies jatkaa yhtiön toimintaa
Avoin yhtiö	Kommandiittiyhtiöksi tai osakeyhtiöksi	Muutos tapahtuu AKYL:n mukaisesti
Kommandiittiyhtiö	Avoimeksi yhtiöksi tai osakeyhtiöksi	Muutos tapahtuu AKYL:n mukaisesti

Yrityksen identtisyys säilyy, jos koko yritysvarallisuus siirretään uuteen yritysmuotoon. Oikeuskäytännössä identtisyyden on katsottu säilyvän myös silloin, kun yritysmuodon muutoksessa ei aivan kaikki varallisuus siirrykään. Kun yksityisliike muutetaan henkilöyhtiöksi, liiketoiminnassa käytettävä kiinteistö usein jätetään mm. varainsiirtoveron välttämiseksi liikkeenharjoittajan yksityisomaisuudeksi. Yrityksen identtisyyden on katsottu tällöin yleensä säilyvän (ks. KHO 1981 T 742). Kiinteistön osalta liikkeenharjoittajan verotuksessa sovelletaan, joko tulolähdesiirtosäännöstä (EVL:n 51a.1 §) tai yksityiskäyttöönottosäännöstä (EVL 51b.1 §). Ko. säännösten sisältö on käsitelty tarkemmin edellisessä luvussa. (Tikka ym. 2007: 19:4.)

Identtisyyden säilyminen vaarantuu, jos yritysmuodon muutoksessa taseesta ja samalla yrityksen liiketoiminnan käytöstä poistetun omaisuuden määrä ja merkitys on olennainen yritykselle. Tästä on esimerkkinä KHO:n ratkaisu 1973 T 1865, jossa yrityksen identtisyyden ei katsottu säilyneen, kun vain puolet yksityisliikkeen vaihto- ja käyttöomaisuudesta oli siirretty toimintaa jatkamaan avoimeen yhtiöön. Identtisyyden ei ole katsottu säilyneen myöskään silloin, kun toimintaa jatkamaan on perustettu kaksi tai useampia uusia yrityksiä (ks. KHO 1981 T 4394 ja KVL 1985/819). (Tikka ym. 2007: 19:4.)

Edellä taulukossa 2 esiteltiin tyypillisimmät tilanteet, joissa identtisyys säilyy yritysmuodon muutoksessa. Oikeuskäytännössä löytyy myös erikoisempia tapauksia. Kaksi yksityisliikettä voidaan yhdistää avoimeksi yhtiöksi ilman, että poistot palautuvat ja varaukset purkautuvat yksityisliikkeiden verotuksessa (ks. KHO 1980 T 4307). Yksityisliikkeet voidaan ilman veroseuraamuksia yhdistää myös kommandiittiyhtiöksi, jos molemmat liikkeenharjoittajat ryhtyvät vastuunalaisiksi yhtiömiehiksi (ks. KVL 1987/612). Veroseuraamuksilta vältyttiin myös KHO:n ratkaisussa 1984 T 6145, jossa

yksityisliike sijoitettiin saman alan kommandiittiyhtiöön, ja yksityisliikkeenharjoittaja ryhtyi vastuunalaiseksi yhtiömieheksi. Sen sijaan KHO:n ratkaisussa 2002 T 982 kahden yksityisliikkeen yhdistäminen osakeyhtiöksi niin, että kumpikin liikkeenharjoittaja merkitsi osakkeista puolet, merkitsi identtisyyden katkeamista. TVL:n 24.1 §:n 1 kohta edellyttää liikkeenharjoittajan merkitsevän yksin kaikki osakkeet. Immonen & Lindgren (2006: 215) kommentoivat tapausta toteamalla, että identtisyys olisi säilynyt verotuksessa yhdistämällä ensin liikkeet henkilöyhtiöksi, ja muuttamalla tämä osakeyhtiöksi. Henkilöyhtiövaiheessa molemmat yrittäjät olisivat kuitenkin tulleet vastuullisiksi myös toistensa aiemman yritystoiminnan veloista, mikä vältettiin muuttamalla yksityisliikkeet suoraan osakeyhtiöksi.

Kun yksityisliike muutetaan henkilöyhtiöksi, on huomioitava VML:n 28 §, jonka nojalla henkilöyhtiö voidaan verotuksessa sivuuttaa (purkaa), jos sen toiminta ei ole riittävän laajaa tai jos uusien yhtiömiesten työ- ja pääomapanokset eivät ole yhtiön toiminnan kannalta merkittäviä. Tästä on mm. KHO:n ratkaisu 1973 T 93. Säännöksellä pyritään välttämään tilanteet, joissa pyritään vain tuloveron progressiivisuuden tasaamiseen ilman todellista yritysmuodon muutosta. Henkilöyhtiössä tulo jaetaan verotettavaksi osakkailla, joten progression teho saattaa laimentua merkittävästi. (Tikka ym. 2007: 19:5.)

Jos henkilöyhtiössä joku yhtiömiehistä lunastaa muiden osuudet, yhtiö purkautuu, mikäli vuoden kuluessa yhtiömiesten määrä ei nouse vähintään kahteen (ks. AKYL:n 5:9 § ja 7:2 §). Em. tapahtuu yhtiöoikeudellisesti, mutta verotuksessa on kuitenkin sovellettu jatkuvuuden periaatetta. Veroseuraamuksilta on vältytty, jos toimintaa on jatkettu entisistä kirjanpitoarvoista. (Ks. KHO 1972 T 2354 ja KHO 1975 T 3175). Aikaisempaa oikeuskäytäntöä vastaava kirjaus otettiin TVL:n 24 §:ään (ks. taulukko 2). Sen sijaan jatkuvuuden periaate ei koske tilannetta, jossa henkilöyhtiön toiminta yhdistetään muiden osuudet ostaneen yhtiömiehen olemassa olevaan liikkeeseen. Yhtiö ei purkaudu verotuksessaan välittömästi, koska AKYL:n mukaan se voi toimia vuoden yhdenmiehen yhtiönä (Tikka ym. 2007: 19:7).

Kun henkilöyhtiö muutetaan osakeyhtiöksi, siihen ei voida samalla kertaa ottaa uusia osakkaita (vrt. taulukko 2, jossa maininta: ”muutos tapahtuu AKYL:n mukaan”). Uusi osakas pääsee mukaan joko ennen yritysmuodon muutosta ryhtymällä yhtiömieheksi tai sen jälkeen osakepääomaa korottamalla. Henkilöyhtiön kaikkien osakkaiden ei tarvitse tulla osakeyhtiön osakkeenomistajiksi, vaan heillä on AKYL:n 8:7 §:n mukaan oikeus erota yhtiöstä ja saada lunastus osuudestaan. (Tikka ym. 2007: 19:9.)

Jos osakkaiden keskinäiset omistussuhteet muuttuvat henkilöyhtiön muuttuessa osakeyhtiöksi, voi osakeyhtiö menettää oikeuden vähentää henkilöyhtiölle verotuksessa vahvistetut tappiot. Muutoksen pitää olla TVL:n 122.1 §:n mukaan yli 50 % omistuksesta. Omistussuhteiden muutoksella on vaikutusta myös osakeyhtiön osakkeiden luovutusvoiton verotuksessa, sillä yli henkilöyhtiössä omistetun yhtiöosuuden merkittyjen osakkeiden osalta alkaa uusi saantoaika, joka vaikuttaa hankintameno-olettan määrään. (Tikka ym. 2007: 19:9.)

Jos henkilöyhtiön oma pääoma on negatiivinen sillä hetkellä, kun se muutetaan osakeyhtiöksi, merkitään summa lainasaamiseksi osakkeenomistajilta, ellei yhtiöön sijoiteta uutta pääomaa. Osakeyhtiön ja sen osakkaiden välille ei kuitenkaan muodostu velkasuhdetta, jos henkilöyhtiön varat riittävät AKYL:n 4:2 §:ssä tarkoitetun tilintarkastajan lausunnon mukaan yhtiön velkojen ja osakepääoman katteeksi. Tästä on esimerkkinä KHO:n ratkaisu 1991 T 3604. (Tikka ym. 2007: 19:10.)

Oikeuskäytännössä on katsottu, että kaksi kommandiittiyhtiötä voi yhdistyä veroseuraamuksitta (ks. KHO 1981 T 743 ja KHO 1981 T 2074). Vastaavasti kaksi avointa yhtiötä sekä avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö voivat sulautua ilman veroseuraamuksia, jos kirjanpitoa jatketaan entisistä arvoista. Henkilöyhtiöiden sulautumisesta on nimenomaiset säännökset EVL:n 52 §:ssä. (Tikka ym. 2007: 19:11.)

Yksityinen osakeyhtiö voidaan muuttaa henkilöyhtiöksi, yksityisliikkeeksi tai osuuskunnaksi siten kuin 1.9.2006 voimaan tulleen osakeyhtiölain 19. luvussa säädetään. Muutoksen edellytyksenä on kaikkien osakkaiden suostumus ja pakollinen velkojensuojamenettely. Verotuksessa osakeyhtiön muodonmuutos joksikin muuksi yritysmuodoksi merkitsee aina sen purkautumista ja varausten tuloutumista (Tikka ym. 2007: 19:10.)

Yritysmuodon muutos merkitsee vanhan yrityksen purkautumista eli lopettamista silloin, kun identtisyys ei säily. Toiminta jatkuu uudessa muodossa, mutta ei ilman veroseuraamuksia. Purkaantumiseen, samoin kuin yritysvarallisuuden jättämiseen liikkeenharjoittajan yksityisomaisuudeksi, sovelletaan EVL:n 51 b §:ää ja EVL:n 51d §:ää. Mm. varaukset purkautuvat. (Tikka ym. 2007: 19:4.)

Jos henkilöyhtiön tai osakeyhtiön toimintaa jatkaa sen osakas, jako-osana siirtyvän vaihto- ja käyttöomaisuuden hankintamenoksi luettaneen purkautuvan yrityksen

verotuksessa EVL:n 51 b §:n ja EVL:n 51d §:n nojalla luovutushinnoiksi katsotut arvot. Oikeuskäytäntö on tältä osin epäselvää. Henkilöyhtiön purkautuessa jako-osana saadun omaisuuden hankintamenoksi on katsottu myös omaisuuden käypä arvo (ks. KVL 1979/83). Käyvän arvon soveltaminen on ilmeisesti perustunut ajatukseen, että yhtiöosuus vaihdetaan jako-osuuteen, ja vaihdossa sovelletaan käyvän arvon periaatetta. (Tikka ym. 2007: 19:11.)

Yksityisliikkeen lopettaessa toimintansa hankintamenon ylittävä arvonnousu ei tuloudu, sillä verotuksessa luovutushinnaksi katsotaan korkeintaan alkuperäinen hankintameno. Henkilöyhtiön purkautuessa luovutushinnoiksi katsotaan EVL:n 51d §:n mukaan yksityiskäyttöön otossa sovellettavat arvot. Yksityiskäyttöön ottoa koskevaa säännöstä EVL:n 51b.3 §:ssä on käsitelty edellä luvussa 4.2. Osakeyhtiön purkautuessa luovutushinnoiksi katsotaan käyvät arvot. (Tikka ym. 2007: 19:11.)

Jos yritysmuoto on tarkoitus muuttaa osakeyhtiöksi, voi verosuunnittelusyistä olla edullista siirtää veronalaisen tulon syntymisen realisoiva hyödykkeen luovutus osakeyhtiöaikaan. Jos siirto on ilmeisen keinotekoinen, siihen saatetaan puuttua verotuksessa VML:n 28 §:n nojalla. (Mattila 1997: 48.)

Kun henkilöyhtiö muutetaan osakeyhtiöksi, osakkaat usein ottavat juuri ennen muutosta yksityisottoja. Näin on usein myös sukupolvenvaihdostilanteessa. Yhtiöstä otetaan tarpeetonta pääomaa ulos. Osakkaiden kannalta tämä on luonnollista, koska he ovat maksaneet yhtiön tuloksesta verot, vaikka eivät olisi nostaneet voitto-osuuttaan täysimääräisesti yhtiöstä. Yksityisoton tekeminen ei useinkaan onnistu kerralla rahat nostamalla, koska yhtiön varat on yleensä sijoitettu pääosin muuhun varallisuuteen kuin likvidiin rahoitusomaisuuteen. Yksityisotto kirjataan tällöin osakkaan saamiseksi henkilöyhtiöltä, ja saaminen siirtyy siten kohdistumaan osakeyhtiöön. Yksityisottoa suunniteltaessa on huomioitava, että henkilöyhtiön varojen on riitettävä sen jälkeen osakeyhtiön osakepääoman ja velkojen katteeksi käyvin arvoin määriteltynä. Riittävyys on ehtona kaupparekisteriin merkinnälle. Verotuksellisesti yksityisoton kirjaaminen osakkaiden saamiseksi osakeyhtiöltä on oikeuskäytännön mukaan ongelmallista ja epäselvää. Jos osakeyhtiö maksaa saatavalle korkoa, ja maksaa lyhennyksiä, VML:n 29 §:ssä määritellyn peitellyn osingonjaon tunnusmerkit voivat periaatteessa täytyä. Jos henkilöyhtiössä ei ole lainaksi kirjaamisen aikana varoja, joita osakas voi sieltä nostaa, noston katsotaan kohdistuvan sellaiseen tuloon tai varallisuuteen, joka mahdollisesti realisoituu vasta osakeyhtiöaikaan. Tällöin korko tai lyhennys maksetaan selvästi osakeyhtiön varallisuudesta ja on peiteltyä osinkoa. Jos henkilöyhtiössä oli varoja, jotka

osakkaalla oli oikeus nostaa, mutta jotka hän likviditeetti- tai muusta syystä jätti tuolloin nostamatta, korkoa tai lyhennystä ei voida pitää peiteltyinä osinkona. (Mattila 1997: 51; Tikka ym. 2007: 19:17.)

Osakas voi nostaa kiistattomasti henkilöyhtiöstä osuutensa voittovaroista, joihin luetaan myös muutostilikauden tulos. Nosto voi olla rahaa, muuta omaisuutta tai sitten voidaan tehdä edellä kerrottu saamiskirjaus. Vastuunalainen yhtiömies voi myös pienentää yhtiöpanostaan. Tulevia, realisoitumattomia tuloja ei voi nostaa. Jos esim. kiinteistön kirjanpitoarvo on 20.000 euroa, ja käypä arvo on 50.000 euroa, ei erotusta voida kirjata saatavaksi yhtiöltä. Jos erotus realisoituu, kysymyksessä on osakeyhtiön tulo, ja se on nostettavissa osakkaalle vain OYL:n varojen jakoa koskevien säännösten mukaisesti. (Tikka ym. 2007: 19:17.)

EVL:n 46a §:n mukaan osakeyhtiöllä ei voi olla toimintavarausta. TVL:n 24.2 §:n mukaan toimintavaraus tuloutetaan edeltävän yritysmuodon verotuksessa sinä vuonna, kun muutos osakeyhtiöksi toteutuu. Toimintavaraus saattaa johtaa ankaraan verotukseen, koska yksityisliikkeen tai henkilöyhtiön tulo on pääsääntöisesti ansiotuloa. Verovaikutukset on syytä ottaa suunnittelussa huomioon. (Tikka ym. 2007: 19:18.)

Yritysmuodon muutos merkitsee yleensä varainsiirtoveron maksuvelvollisuutta, koska muutosta pidetään vaihtoon verrattavana vastikkeellisena oikeustoimena. Kun yksityisliike muutetaan henkilöyhtiöksi, siirtyvästä kiinteistöstä on maksettava varainsiirtovero. Samoin veroa on maksettava henkilöyhtiöön sijoitettavasta arvopaperista. Kun avoin yhtiö muutetaan kommandiittiyhtiöksi tai toisinpäin, varallisuusverovelvoitteita ei synny. Veroa ei tarvitse maksaa myöskään silloin, kun henkilöyhtiö muutetaan osakeyhtiöksi AKYL:n mukaisesti. (Tikka ym. 2007: 19:18.)

Jos yritysmuodon muutos ei aiheuta tuloveroseuraamuksia, ei se yleensä Tikan ym. (2007: 19:18) mukaan aiheuta myöskään arvonlisäveroseuraamuksia.

Kuten tämän luvun alussa todettiin, muutos voi vaikuttaa myös omistajan verotukseen. Kun yksityisliike muutetaan henkilö- tai osakeyhtiöksi, liikkeenharjoittajan katsotaan sijoittavan liikkeensä uuteen yhtiöön vastikkeellisesti eli vaihtavan sen uuden yhtiön omistajuuteen. Tällöin osuuden tai osakkeiden omistusaika lasketaan luovutusvoiton verotuksessa henkilö- tai osakeyhtiön perustamisesta (ks. KHO 1978 T 1980 ja 1995 T 474). Elinkeinotoimintaa harjoittava kuolinpesä voidaan muuttaa jatkuvuusperiaatteen mukaisesti henkilö- tai osakeyhtiöksi (ks. taulukko 2). Kuolinpesän osakkaan saamat

hänen pesäosuuttaan vastaavat uuden yhtiön osuudet tai osakkeet katsotaan TVL:n 24.4 §:n nojalla hankituiksi silloin, kun tämä on tullut kuolinpesän osakkaaksi. Saman lain kohdan perusteella henkilöyhtiön muuttuessa osakeyhtiöksi, verovelvollisen aikaisempaa henkilöyhtiön omistusosuutta vastaava määrä osakeyhtiön osakkeita katsotaan hankituiksi henkilöyhtiön osuuden hankinta-ajankohtana. Siltä osin kuin uusi omistus ylittää aiemmassa yritysmuodossa olleen omistuksen, hankinta-ajaksi kirjataan uuden yhtiön perustamispäivä. (Tikka ym. 2007: 19:19–20.)

Kiinteistön tai muun omaisuuden ottaminen henkilöyhtiöstä on TVL:n 46.3 §:n mukaan sellaista yksityiskäyttöönottoa, joka muodostaa yhtiömiehelle luovutusvoittoverotuksen omistusaajan laskennassa uuden saannon, vaikka yhtiömies olisi hankkinut kyseisen omaisuuden jo ennen sen sijoittamista henkilöyhtiöön. Tämä on tyypillistä tilanteissa, joissa yksityisliike on ensin muutettu henkilöyhtiöksi kaikkien varojen siirtyessä, mutta myöhemmin jonkin tietyn omaisuuserän alunperin omistanut yhtiömies ottaa sen myöhemmin takaisin omaan omistukseensa. Aiemmin on jo todettu, että sukupolvenvaihdostilanteissa on yleistä, että yritystoiminnan käytössä oleva kiinteistö otetaan luopujan omistukseen, ja tämä vuokraa sen jatkajalle. Tai sitten yrityksestä otetaan pois sellainen kiinteistö, joka ei ole tarpeellinen yritystoiminnassa. Edellä selostettu omistusaajan laskenta on syytä muistaa, jos omaisuutta luovutetaan edelleen. Omistusaika vaikuttaa hankintameno-olettaman laskentaan. Hankintameno-olettaman sijasta edelleen luovutuksen verotuksessa voidaan vaihtoehtoisesti käyttää hankintamenoa, joka määräytyy EVL:n 51b §:n perusteella. (Tikka ym. 2007: 19:21.)

Henkilöyhtiön taseessa voi olla kahdenlaista omaisuutta: siviilioikeudellisesti yhtiömiehen tai yhtiön omistamaa. Sellaista yhtiömiehen kiinteistöä tai muuta omaisuutta, jota käytetään yhtiön elinkeinotoiminnassa, käsitellään yhtiön tuloverotuksessa poistokelpoisena käyttöomaisuutena. Tällaisen omaisuuden, jota nimitetään taselainatuksi omaisuudeksi, yksityiskäyttöönotto käsitellään samalla tavoin kuin yhtiön siviilioikeudellisesti omistaman omaisuuden kohdalla kävisi. (Mattila 1993: 369.)

Yksityiskäyttöönotto elinkeinotoimintaa harjoittavasta (EVL:n mukaan verotettavasta) henkilöyhtiöstä ei automaattisesti merkitse sitä, että omaisuuden edelleen luovutukseen yksityisen omistajan verotuksessa sovellettaisiin verotuksellisesti edullisempaa TVL:a. Edelleen luovutusta voidaan verottaa EVL:n mukaan. Tästä on esimerkkinä KHO:n ratkaisu 1994 T 679, jossa edelleen luovutus tapahtui välittömästi yksityiskäyttöönoton jälkeen. EVL:n soveltaminen luovutusvoiton verottamiseen on mahdollista, vaikka

omaisuus esim. kiinteistö olisi ollut pitkään annettuna vuokralle ja vuokratuloa olisi verotettu TVL:n mukaan. (Tikka ym. 2007: 19:22.)

Jos osakas yritysmuodon muutoksessa saa aiempaa omistusosuuttaan suuremman osuuden uuden muodon saaneesta yrityksestä, seurauksena saattaa olla lahjaverotus. Jos esim. liikettä jatkava perillinen otetaan henkilöyhtiöön yhtiömieheksi pelkällä työpanoksella, eikä hänen osuudestaan yhtiön varallisuuteen ole erityismainintaa yhtiösopimuksessa, hänen voidaan katsoa saavan pääluvun mukaisen osuuden yhtiön varoista. Tällöin hänelle voidaan määrätä lahjaveroa panostaan arvokkaammasta osuudesta. (Tikka ym. 2007: 19:22.)

4.4. Perintö- ja lahjaverotuksen huojennusten edellytykset ja verovaikutukset

Vuonna 1979 PerVL:iin otettiin lisäyksenä sukupolvenvaihdon huojennussäännökset. Säädökset tunnetaan myös suojasäännösten nimellä. Säännöksillä oli tarkoitus estää yritystoiminnan jatkuvuuden vaarantuminen niissä tapauksissa, joissa varallisuus siirtyy perintönä tai lahjana toimintaa jatkavalle.

Suojasäännökset ovat:

- perintö- ja lahjaveron jättäminen osittain tai kokonaan maksuun panematta (PerVL 55 §, huom. tässä käytetty **1.1.2007** voimaan tullutta säädöstä)
- perintö- ja lahjaveron maksuajan pidentäminen (PerVL 56 §)
- perintöverotuksen toimittamisen lykkääminen (PerVL 25.3 §)
- vapautus perintö- ja lahjaverosta sekä maksunlykkäys (PerVL 53 §)
- ennakkoratkaisu lahja- ja perintöverotuksessa (PerVL 39a §)

Perintö- ja lahjaverosta voidaan osa jättää PerVL:n 55 §:n nojalla maksuunpanematta, jos pyyntö esitetään kirjallisesti ennen verotuksen toimittamista, ja tilanne täyttää ko. lainkohdassa mainitut edellytykset. Perintöön tai lahjaan on sisällyttävä yritys tai sen osa, verovelvollisen on jatkettava sen yritystoimintaa ja perintöön tai lahjaan sisältyvästä yrityksestä tai sen osasta määrätyn perintö- ja lahjaveron suhteellinen osa koko verosta on oltava vähintään 850 euroa. (ks. Immonen & Lindgren 2006: 114–118; Tikka ym. 2007: 32:12).

Suojasäännöksiä on oikeuskäytännössä katsottu voitavan soveltaa vain sellaisiin yrityksiin, joiden verotettava tulos vahvistetaan EVL:n mukaan (maatilat oman

verolakinsa mukaan). Siten TVL:n mukaan verotettua osakeyhtiötä, joka vuokrasi omistamiaan asunto- ja liikehuoneistoja, ei KHO:n ratkaisussa 1989 T 3979 pidetty sellaisen yrityksenä, jonka osakkeiden luovuttamiseen olisi voitu soveltaa sukupolvenvaihdoksen suojasäännöksiä. Sama rajaus on tehty myös passiivista sijoitustoimintaa harjoittavien yritysten osalta. Vuokraustoiminnassa rajanveto on tehty sen mukaan, onko vuokrattavat liiketilat samaan intressipiiriin kuuluvan yrityksen liiketoiminnan käytössä vai ei. Sen vuoksi KHO:n päätöksessä 1987 T 5850 sovellettiin suojasäännöksiä perintönä saadun kiinteistöosakeyhtiön osakkeisiin, kun yhtiön omistamat tilat oli vuokrattu tuotantotoimintaa harjoittavan kommandiittiyhtiön käyttöön, ja vastuunalaisen yhtiömiehen yhtiöosuus oli saatu myös perintönä. Näin toimittiin, vaikka vuokratuloa verotettiin TVL:n mukaan. Yrityksen harjoittamaa arvopaperikauppaa on vuoden 2000 tuloverotuksesta lähtien verotettu pääsääntöisesti EVL:n mukaan, ja tämän mukaisesti on katsottu, että suojasäännöksiä on lähtökohtaisesti sovellettava myös arvopaperikauppaa harjoittavien yhtiöiden osakkeiden vastikkeettomiin luovutuksiin. Jos arvopaperikauppa on niin passiivista, että verotus tapahtuu TVL:n mukaan, ei PerVL:n suojasäännöksiä voida soveltaa. Rajanveto passiivisen ja aktiivisen arvopaperikaupan välillä on vaikeaa, koska KHO:n ratkaisuista ei ole johdettavissa ohjeita. Myöskään verohallituksen ohje 24.6.2004 sukupolvenvaihdoksista ei tuonut selkeitä rajoja aktiivisen, laajamittaisen ja passiivisen, suppean arvopaperikaupan välille. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 19; Immonen & Lindgren 2006: 118–120; Karlsson 2007:14; Tikka ym. 2007: 32:12.)

Perintö- ja lahjaveron PerVL:n 55 §:n mukainen huojentaminen koskee myös välillistä omistusta, jossa perintöön tai lahjaan sisältyvät liiketoimintaa itse välittömästi harjoittamattoman (holding)yhtiön osakkeet, jos holdingyhtiö puolestaan omistaa liiketoimintaa harjoittava yhtiön osakekannan tai vastuunalaisen yhtiömiehen osuuden. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 19; Immonen & Lindgren 2006: 120–121.)

Yrityksen osalla PerVL:n 55 §:ssä tarkoitetaan vähintään 1/10 osaa yrityksen omistamiseen oikeuttavista osakkeista tai osuuksista. Tämä on todettu PerVL:n 57 §:ssä. Kymmenesosaa koskevan vaatimuksen katsotaan täyttyvän, jos luovutuksensaaja omistaa tarvittavan määrän holdingyhtiön osakekannasta. Kommandiittiyhtiössä kymmenesosan laskemisessa huomioidaan myös äänettömän yhtiömiehen osuus. Jos vastuunalaisen yhtiömiehen yhtiösopimuksen mukainen osuus on 10 %, osuus ei oikeuta kuitenkaan omistamaan vastaavaa osuutta yrityksestä äänettömän yhtiömiehen osuuden vähentämisen jälkeen. Vähimmäisosuudella tarkoitetaan siten yhtiöosuuden käyvän arvon osuutta koko yrityksen käyvästä arvosta. Mikäli äänettömän yhtiömiehen

osuus on yhtiön toiminnan kannalta vähäinen, ei sitä huomioida kymmenesosan täyttymistä laskettaessa. Yksityisliikkeessä yrityksen osan suuruudelle ei huojennussäännöksessä ole asetettu vähimmäismäärää. Yksittäistä yritystoiminnassa käytettävää hyödykettä ei kuitenkaan normaalisti voida pitää säännöksessä tarkoitettuna yrityksenä. Yksityisliikkeen yritysvarallisuudella tarkoitetaan liikkeenharjoittamisen kannalta välttämätöntä omaisuuskokonaisuutta. Lainkohdan tulkinnassa noudatetaan lähtökohtaisesti verovelvollisen omaa käsitystä yritysvarallisuuden laajuudesta. Joidenkin varallisuuserien kohdalla voidaan joutua tekemään rajanvetoa siitä, kuuluuko ko. erä liikkeenharjoittajan yritys- vai yksityisvarallisuuteen. Huojennusta ei myönnetä peräkkäisten lahjojen kumulatiivisen laskennan perusteella. Ei edes silloin, kun lahjaveron määrätään laskemalla yhteen kolmen viimeisen vuoden aikana samalta lahjanantajalta saadut lahjat PerVL:n 16 ja 20.2 §:n nojalla. Kunkin luovutuksen on erikseen täytettävä kymmenesosan vaatimus. Tämä pätee myös eri lahjanantajilta samanaikaisesti saatavaan osaan yrityksestä. Siten edes vanhempien lapselleen samanaikaisesti lahjoittamia osakkeita tai osuuksia ei lasketa yhteen huojennuksen edellytyksiä tarkasteltaessa. Jos lahja annetaan yhteisesti lahjansaajille, voitaneen huojennus myöntää, jos lahja täyttää kymmenesosan vaatimuksen. Yhteislahjat ja –omistaminen ovat harvinaisia, eikä oikeuskäytäntöä huojennuksen soveltamisesta ole. Yhteislahjaa käsitellään verotuksessa yhtenä luovutuksena, jonka mukaan määräytyvä vero vain jaetaan maksettavaksi lahjansaajille. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 40, 50; Immonen & Lindgren 2006: 121–125, 142–143; Tikka ym. 2007: 32:12.)

Jos yksityisliikkeen harjoittaja pidättää luovutuksessa itselleen tai toiselle henkilölle luovutettavaan yritykseen kohdistuvan hallinta- tai käyttöoikeuden, ei luovutuksensaajan saantoon voida katsoa sisältyvän yritystä tai sen osaa PerVL:n 55 §:ssä tarkoitettulla tavalla (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 50).

Henkilöyhtiöissä on oltava tarkkana, että ennen lahjoitusta suoritettavilla yksityisotoilla ei oteta yrityksestä ulos sellaista varallisuutta, että yhtiöön jäävää osaa ei voida enää pitää yrityksen käsittävänä varallisuuskokonaisuutena. Tällöin suojasäännöksiä ei voida soveltaa yhtiöosuuden luovutukseen, koska luovutuksen kohteena ei ole enää yrityksen omistamiseen oikeuttava osuus. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 40.)

Yritystoiminnan jatkamisen vaatimus PerVL:n 55 §:ssä täyttyy, kun yritysvarallisuutta on käytetty yritystoiminnassa välittömästi ennen luovutusta. Jos yritystoiminta on lopetettu jo aikaisemmin, ei toiminnan voida katsoa jatkuvan, vaikka luovutuksensaaja aloittaisi sen uudelleen luovutuksen jälkeen. Poikkeuksena on yritystoiminnan

keskeytyminen pakottavasta syystä, jollainen on esim. yrittäjän työkyvyttömyys. Jos keskeytys on jatkunut yli vuoden ajan ennen yritysvarallisuuden luovutusta, katsotaan yritystoiminta lähtökohtaisesti lopetetuksi. Jatkuvuusedellytys täyttyy, vaikka yrityksen omistaja ei olisi henkilökohtaisesti harjoittanut yritystoimintaa ennen yrityksen luovutusta. Yritystoiminnan voidaan siten katsoa jatkuvan, jos yritysvarallisuutta on käytetty yritystoiminnassa esim. vuokrasopimukseen perustuen. Yritystoiminnan jatkamisella tarkoitetaan henkilökohtaista osallistumista liiketoiminnan johtamiseen yrityksessä. Yksityisliikkeessä jatkajan on henkilökohtaisesti työskenneltävä yrityksessä. Luovutuksensaajan katsotaan ilman eri selvitystä jatkavan yritystoimintaa, jos hän työskentelee osakeyhtiön hallituksen varsinaisena jäsenenä tai toimitusjohtajana. Yritystoimintaa on jatkettava välittömästi luovutuksen jälkeen. Helsingin hallinto-oikeus katsoi ratkaisussaan 20.4.2005/0448/3, että emoyhtiön (liiketoimintaa itse harjoittamattoman holdingyhtiön) hallituksessa toimiminen riitti, vaikka lahjansaajat eivät toimineetkaan liiketoimintaa harjoittavien tytäryhtiöiden hallituksissa. Myös verovelvollisen rahoituspanokselle ja koulutukselle on annettu painoa arvioitaessa yritystoiminnan jatkamisen kriteeriä. Jatkajan on oltava osallisena voittoon ja tappioon. Yritystoiminnan jatkamista ei ole esim. pelkkä vuokratulon nostaminen yrityksestä. Osakeyhtiössä ongelmia saattaa aiheuttaa tilanne, jossa osakeomistus ei tuo äänen enemmistöä (yli 50 %) yhtiökokouksessa, joka nimeää hallituksen jäsenet. Jos vastikkeettoman luovutuksen saaja jää yhtiön hallituksen ulkopuolelle, voi jatkamiskriteeri jäädä täyttymättä ja huojennus evätään. KHO:n vuosikirjassa julkaistussa ratkaisussa KHO 1991 B 565 huojennus myönnettiin, vaikka perinnönsaaja ei halustaan huolimatta päässyt hallituksen jäseneksi. Tapauksen on katsottu osoittavan, ettei sukupolvenvaihdoksen suoja säännösten soveltamisen edellytyksenä voi aina olla verovelvollisen toiminta yrityksen johtotehtävissä tai esim. hallituksen jäsenenä, ja etteivät muut osakkaat voi omilla toimillaan estää niiden soveltamista. Laista ja oikeuskäytännöstä ei löydy kunnollisia kriteerejä, joiden perusteella voitaisiin katsoa osakeyhtiön vähemmistöosakkaan jatkavan yritystoimintaa. Henkilöyhtiöissä rajanveto-ongelmaa ei ole. Vastuunalainen yhtiömies vastaa koko yhtiön velvoitteista ja osallistuu päätöksentekoon. Sitä selvempiä merkkejä yritystoiminnan jatkamisesta ei tarvita. Osakeyhtiöissä on syytä pyrkiä sopimaan etukäteen, että huojennukseen muuten oikeutettu vähemmistöosakas pääsee hallituksen jäseneksi. Perheyriyksissä tämä ei yleensä ole ongelma. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 19–20, 50; Immonen & Lindgren 2006: 121, 126–129.)

Suoja säännösten soveltamisen kannalta ongelmallista on kysymys siitä, voiko alaikäinen jatkaa yrityksen toimintaa PerVL:n 55.1 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Lahjansaajana voi olla alaikäinen, ja hänelle voidaan määrätä edunvalvoja, jos syntyy esim. eturistiriitatilanne holhoojan kanssa (holhooja omistajana samassa yrityksessä). Yksiselitteisiä ohjeita suoja säännösten soveltamisesta alaikäiseen ei ole. Perintöverotuksessa huojennusta tulisi pääsääntöisesti soveltaa alaikäisyydestä huolimatta. Jos esim. yrittäjän leski jatkaa yritystoimintaa, huojennusta on perusteltua soveltaa alaikäisten lasten perintönä saamiin osuuksiin. Lahjaverotuksessa näyttövelvollisuus yritystoiminnan jatkamisesta lienee verovelvollisella, jota edustaa edunvalvojana yleensä juuri lahjoittaja. Käytännössä esim. lahjoittajana toimivan isän tulisi esittää suunnitelma alaikäisen lapsensa panoksesta yrityksen toiminnan jatkajana lähitulevaisuudessa tai viimeistään lapsen tullessa täysi-ikäiseksi. Jos lahjoittaja edelleen päättää yrityksen toiminnasta, voidaan huojennus evätä, koska luovutuksen katsotaan tapahtuneen vain verojen välttämistarkoituksessa esim. ansiotuloiksi katsottavien osinkotulojen progressiivisen tuloverorasituksen alentamiseksi. Myös omistuksen luovuttaminen alaikäisille velkojien vahingoksi voi johtaa huojennusoikeuden menettämiseen, jos luovuttaja tosiasiallisesti jatkaa yritystoimintaa käyttäen määräysvaltaa. Alaikäinen ei voi tulla valituksi osakeyhtiön hallitukseen. Jatkamiskriteerin kannalta hyväksyttävänä tulee lähtökohtaisesti pitää sellaista välillistä järjestelyä, jossa alaikäisen holhooja on hallituksen jäsen. Selvempi tilanne on silloin, jos lahjansaaajina ovat esim. alaikäisen lapsen lisäksi myös vanhemmat. Koska tapaukset ovat yksilöllisiä ja tulkinnanvaraisia, kannattaa asiasta hakea PerVL:n 39a §:n mukaista ennakkoratkaisua. (Immonen & Lindgren 2006: 129–131.)

Perintö- ja lahjaverotuksen toimittamisen yhteydessä tehtyä päätöstä jatkamisedellytyksen täyttymisestä ei pääsääntöisesti muuteta, vaikka olosuhteissa tapahtuisi myöhemmin muutoksia. Käytännössä riittää, että toimintaa jatketaan ainakin sen tilikauden loppuun, jonka aikana jatkaminen on todettu, ja saanto on tapahtunut. Elinkeinotoiminnan päättyminen ei johda huojennuksen peruuttamiseen ja PerVL:n 55.6 §:n (aik. 55.4 §) mukaiseen 20 %:n korotukseen (ks. tarkemmin jäljempänä tässä luvussa). Tällaisena tilanteena voidaan pitää toiminnan supistumista ja yhtiön muuttumista EVL:n mukaan verotettavasta TVL:n mukaan verotettavaksi. Elinkeinotoiminnassa vahvistettujen tappioiden vähentämisoikeus sen sijaan saatetaan menettää yrityksen tuloverotuksessa sovellettavan lain vaihtuessa. (Immonen & Lindgren 2006: 150.)

PerVL:n 55.2 §:ssä säädetään huojennuksen laskemisesta. Sen mukaan yritykseen kuuluvan varallisuuden (= omaisuus - velat) arvona käytetään 40 % arvosta, joka on määritetty varojen arvostamisesta säädetyn lain (VAL) mukaan. VAL korvasi

varallisuusverolain, kun varallisuusverotuksesta luovuttiin vuoden 2006 alussa. Siihen saakka em. PerVL:n kohdassa viitattiin varallisuusverolakiin. Ennen 1.7.2004 voimaan tullutta lakimuutosta huojennuksen laskennassa käytettiin täyttä verotusarvoa. 40 % raja-arvon säätämistä perusteltiin sillä, että omaisuuden verotusarvot ovat huojennussäännösten voimaantulon (1979) jälkeen lähentyneet oleellisesti käyviä arvoja niin, että huojennussäännöksen merkitys oli vähentynyt. Maksuunpanematta jätettävän veron määrä lasketaan siten, että PerVL:n mukaan määrätystä verosta vähennetään vero, joka perintöosuudesta tai lahjasta olisi määrättävä, jos yritykseen kuuluva varallisuus arvostettaisiin määrään, joka vastaa 40 % verovelvollisuuden alkamista edeltäneeltä vuodelta toimitettavassa tai toimitetussa tuloverotuksessa noudatettavien tai noudatettujen, varojen arvostamisesta verotuksessa annetun lain 3 ja 4 luvun mukaisten perusteiden mukaisesta määrästä. Osakeyhtiön yritysvarallisuus arvostetaan määrään, joka vastaa 40 % mainitun lain 4 ja 5 §:n mukaisten perusteiden mukaan lasketusta määrästä. Näin saatu erotus tai sitä pienempi perintö- ja lahjaveron 850 euroa ylittävä osa jätetään maksuunpanematta. Huojennuksen määrittelemiseksi lasketaan siten kaksi erotusta, joista pienempi jätetään maksuunpanematta. Erotus 1 = vero käyvin arvoin (PerVL) – vero vertailuarvosta, joka on 40 % VAL:n mukaisesta arvosta. Erotus 2 = vero käyvin arvoin (PerVL) – 850 euroa. (Tikka ym. 2007: 32:13)

Pääsääntöisesti erotus 1 on pienempi, joten käytännössä perintö- ja lahjaveron maksuunpannaan huojennuksen edellytysten täytyessä vertailuarvosta, joka on 40 % VAL:n mukaisesta arvosta (Tikka ym. 2007: 32:13).

Esim. PerVL:n 55.2 §:n mukaisesta huojennuksen määrän laskennasta (Immonen & Lindgren 2006: 137): Poika perii sisältään käyvältä arvoltaan 1.000.000 euron arvoisen yhtiön osakekannan 1.2.2007. Osakekannan arvo on 200.000 euroa, kun arvostusperusteena on ”40 prosenttia verovelvollisuuden alkamista edeltäneeltä vuodelta toimitettavassa tai toimitetussa tuloverotuksessa noudatettujen tai noudatettavien varojen arvostamislain 3 ja 4 luvun mukaisten perusteiden määrästä”. Näin saadaan huojennukseksi, kun perintöverotusarvona on käypä arvo:

Erotus 1	
perintövero 1.000.000 eurosta	157.735 euroa
<u>– perintövero 200.000 eurosta</u>	<u>29.735 euroa</u>
= erotus 1	128.000 euroa

Erotus 2	
perintövero 1.000.000 eurosta	157.735 euroa
<u>–</u>	<u>850 euroa</u>
= Erotus 2	156.885 euroa.

Erotuksista pienempi vähennetään maksuunpantavasta verosta, jolloin maksuunpantavan veron määräksi saadaan:

perintövero 1.000.000 eurosta	157.735 euroa
<u>– erotuksista pienempi (erotus 1)</u>	<u>128.000 euroa</u>
= maksuunpantava vero	29.735 euroa.

Maksuunpantava vero lasketaan siten arvosta, joka on 40 % VAL:n mukaisesta arvosta (osakkeiden vertailuarvosta) eli 200.000 eurosta.

Edellä todettiin, että PerVL:n 55.2 §:n mukaan osakeyhtiön yritysvarallisuus arvostetaan 40 %:iin VAL:n 4 ja 5 §:n mukaan lasketusta määrästä eli noudattaen osakkeen vertailuarvon laskentaa koskevia periaatteita (ennen varallisuusverotuksen kumoamista vertailuarvon sijasta lain kohdassa tarkoitettiin osakkeen varallisuusverotusarvoa). VAL:n 4 §:ssä säädetään julkisesti noteeratun yhtiön osakkeen vertailuarvosta, joten sukupolvenvaihdoshuojennuksen kohteena voi olla myös julkisesti noteerattu yhtiö tai sen osa. Muun kuin julkisesti noteeratun yhtiön osakkeen vertailuarvo lasketaan VAL:n 5 §:n mukaan siten, että nettovarallisuudesta vähennetään tilikaudelta jaettavaksi päätetty osinko, ja huomioidaan lisäksi se, että vertailuarvo saa olla enintään 50 % edellisen vuoden arvoa korkeampi. Jos edellisen vuoden vertailuarvo on nolla, katsotaan vertailuarvoksi verovuoden ja edellisen vuoden vertailuarvojen keskiarvo. (Immonen & Lindgren 2006: 139; Tikka ym. 2007: 32:14.)

Ne yrityksen varat, joita ei lueta nettovarallisuuteen, mutta jotka kuuluvat sukupolvenvaihdoshuojennuksen piiriin, arvostetaan PerVL 55.3 §:n mukaan 40 %:iin niiden käyvästä arvosta. Tällaisia varoja ovat mm. muun yrityksen kuin osakeyhtiön lähdeveron alaiset joukkovelkakirjat ja verovapaat talletukset. (Tikka ym. 2007: 32:14.)

Huojennuksen kohteena on PerVL:n 55.2 §:n mukaan yritykseen kuuluva yritysvarallisuus. Verotuskäytännössä yritysvarallisuuden käsitteen tulkinnassa on ollut epäyhtenäistä käytäntöä erityisesti silloin, kun luovutuksen kohteena ovat olleet osakeyhtiön osakkeet. Kuten edellä todettiin, lähtökohtaisesti suojasäännöksiä on voitu soveltaa vain sellaisiin yrityksiin, joiden tuloa verotetaan EVL:n mukaan. Osakeyhtiöissä huojennuksen perusteena on yleensä ollut osakkeen vertailuarvo (aikaisemmin verotusarvo) sellaisenaan. Jos yrityksen varallisuudessa on tapahtunut olennaisia muutoksia vertailuarvon vahvistamisen jälkeen, on se saatettu ottaa oikaisuna huomioon, kuten KHO:n päätöksessä 2002 T 285 (vuosikirjaratkaisu 2002:17) on tehty. Tapauksessa verovelvollinen vaati käytettäväksi huojennuksen perusteena normaalikäytännön mukaisesti verovelvollisuuden alkamishetken (perittävän kuolema) aikaista viimeksi vahvistettua vertailuarvoa, mutta verotuksessa käytettiin lopulta seuraavan vuoden vertailuarvoa, joka perustui kolmisen kuukautta ennen perittävän kuolemaa tehtyyn tilinpäätökseen, jonka perusteella vahvistettiin vertailuarvo vasta myöhemmin. Laskennan perusteena oleva yhtiön varallisuusasema oli siten lähempänä luovutushetkeä, joten tulkinta oli varmasti perusteltu. Samoin on toimittu

henkilöyhtiöiden yhtiöosuuksien luovutusten huojennuslaskennassa: perusteeksi on otettu verovelvollisuuden alkamisvuoden tase, jota on voitu oikaista yksittäisten omaisuuserien osalta (ks. KHO 1990 B 581 ja KHO 2000 T 851). Yritysmuotojen neutraalin kohtelun näkökulmastakin on perusteltua, että varallisuus määritetään mahdollisimman tuorein tiedoin, eikä noudateta orjallisesti vain viimeksi vahvistettua vertailuarvoa. Muiden yritysmuotojen kuin osakeyhtiön osalta PerVL:n 55 §:ssä säädetään laskennan perusteeksi sekä *toimitettu että toimitettava* verotus. ”Toimitettava” –sana tuli lainkohtaan koskemaan 1.1.2007 jälkeen tehtyjä luovutuksia. Neutraalisuuden näkökulmasta voidaan katsoa, että tulevaisuudessa vahvistettavaan vertailuarvoon viittaava ”toimitettava” –sana vahvistaa sitä oikeuskäytäntöä, että osakeyhtiöidenkään kohdalla ei pitäydytä vain viimeksi vahvistetussa vertailuarvossa, vaan haetaan mahdollisimman tuoretta tietoa yrityksen varallisuudesta huojennuksen laskennan perusteeksi. Viimeksi vahvistettu vertailuarvo on usein jo aika vanha. Esim. vuodelle 2007 vahvistettu osakkeen vertailuarvo perustuu v. 2006 päättyneen tilikauden taseeseen, joka voi olla jopa 31.1.2006 tehdyn tilinpäätöksen mukainen. Verovelvollisella on mahdollisuus perustellusti vedota myös viimeisen virallisen tilinpäätöksen jälkeen tehdyn välitilinpäätöksen arvoihin. Tällöin on erityisesti syytä hakea verotoimistolta PerVL:n 39a §:n mukaista ennakkoratkaisua. Jos jossain yksittäistapauksessa on ryhdytty erityisiin toimiin pelkästään veroedun saamiseksi, asiaan voidaan puuttua PerVL:n veronkiertosäännösin. (Immonen & Lindgren 2006: 138–142; Tikka ym. 2007: 32: 15–16.)

Mielenkiintoinen ja selkeyttävä KHO:n ratkaisu saatiin joulukuussa 2006, kun KHO päätöksessään 2006 T 3564 (vuosikirjaratkaisu 100) kumosi veroviraston antaman ennakkoratkaisun seuraavasti:

PerVL:n 55 §:ssä tarkoitettua huojennusta laskettaessa mainitussa lainkohdassa tarkoitettuna verovelvollisuuden alkamista edeltäneeltä vuodelta toimitetussa varallisuusverotuksessa noudatettujen perusteiden mukaisena määränä oli pidettävä 40 % EVL:n mukaan verotetun X Oy:n lahjoituksen kohteena olevien osakkeiden verotusarvosta. Tästä johtuen ja koska lahjoituksen kohteena olivat X-konsernin emoyhtiön X Oy:n osakkeet ja kun lisäksi X Oy:n omistaman Y Oy:n arvopaperikaupan laatua ja laajuutta kuvaavien tosiseikkojen perusteellakin Y Oy:tä oli pidettävä PerVL:n 55 §:ssä tarkoitettuna yrityksenä, sukupolvenvaihdosta koskevia huojennussäännöksiä oli sovellettava myös Y Oy:öön. Kun lahjoituksen kohteena oli 10,01 % X Oy:n osakkeista ja kun PerVL:n 57 §:n mukaan sen 55 ja 56 §:ssä tarkoitetaan yrityksen osalla myös vähintään yhtä kymmentäosaa yrityksen omistukseen oikeuttavista osakkeista tai osuuksista eikä laissa ole säädetty, että mainitun vähemmistöosuuden tulisi täytyä yhtiön omistamien yritysten eli niin sanotun välillisen omistuksen osalta, myös X Oy:n 44 %:n osuuteen A Oy:stä ja X Oy:n tytäryhtiön Z Oy:n 34 %:n osuuteen B Oy:stä, 34 %:n osuuteen C Oy:stä ja 20 %:n osuuteen D Oy:stä oli sovellettava PerVL:n 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennusta koskevia säännöksiä. Asiassa ei ollut edes väitetty olevan kysymys sellaisesta tilanteesta, että X Oy:n omaisuusmassassa olisi tapahtunut olennaisia muutoksia tai että asiassa olisi ryhdytty erityisiin toimiin pelkästään veroedun saamiseksi. KHO selitti uutena ennakkoratkaisuna, että PerVL:n 55 §:ssä tarkoitettua sukupolvenvaihdosta koskevaa huojennusta laskettaessa lainkohdassa tarkoitettu verovelvollisuuden

alkamista edeltäneeltä vuodelta toimitetussa varallisuusverotuksessa noudatettujen perusteiden mukainen määrä oli 40 % X Oy:n osakkeen verotusarvosta sellaisenaan. Tästä seurasi, että myös Y Oy ja edellä mainitut osuudet A Oy:stä, B Oy:stä, C Oy:stä ja D Oy:stä luettiin yritysvarallisuudeksi ja niihin sovellettiin PerVL:n 55 §:ää. Ennakkoratkaisu.

Verovirasto oli ottanut tapauksessa kannan, ettei huojennusta voitu myöntää Y Oy:n toimintaan kuuluvasta omaisuudesta, koska yhtiön toimintaa ei pidetty PerVL:n 55 §:ssä tarkoitettuna yritystoimintana. Verohuojennusta ei voitu myöskään myöntää X Oy:n kautta välillisesti omistetuista osakkeista, koska lahjoituksen kohteena oleva välillinen omistus osakkuusyhtiössä oli alle 10 %. KHO käänsi koko asian toisinpäin. (Tikka ym. 2007: 32:16.)

Myös Karlsson (2007: 14) on kommentoinut samaa KHO:n päätöstä ja muutamia muitakin samoihin aikoihin tulleita KHO:n ratkaisuja. Hänen mukaansa aikaisemmin verotuskäytännössä yhtiön taseita availtiin laskemalla kullekin tytäryhtiölle oma verotusarvo sen oman taseen nettovarallisuuden perusteella. Lisäksi yritystoimintaan kuulumattomat varat, kuten asunto-osakkeet ja pörssiosakkeet, eroteltiin huojennuksen ulkopuolelle. KHO veti ratkaisuillaan selvän linjan. Huojennuksen perusteena on 40 % osakkeen vertailuarvosta, ja lähtökohtaisesti se löytyy verolipusta. Aikaisemman kireän tulkinnan mukaan pörssiosakkeet arvostettiin käypään arvoon, joka tarkoitti lahjoitustai kuolinhetken markkina-arvoa. Nyt osakkeet arvostetaan 40 %:iin niiden vertailuarvosta, joka puolestaan on 70 % arvopaperin tilinpäätöshetken mukaisesta päätöskurssista. Tämä tarkoittaa, että aikaisemman 100 % sijasta pörssiosakkeiden perintö- ja lahjaverotusarvo on vain 28 % käyvästä hinnasta oletuksella, että verovelvollisuuden alkamishetken ja tilinpäätöshetken markkinahinta on yhtä suuri. Myös yhtiön varallisuudessa olevien asunto-osakkeiden ja kiinteistöjen osalta ratkaisun vaikutus on suuri, koska huojennuksen katsottiin soveltuvan myös näihin. Myös KHO:n kannanotto huojennuksen soveltamisesta arvopaperikauppaan selkeytti verotuskäytäntöä. Verohallituksen ohjeessa (24.6.2004: 20) vielä todettiin, että EVL:n mukaan verotettavan osakeyhtiön TVL-tulolähteeseen kuuluva omaisuus voidaan jättää huojennuksen ulkopuolelle, jos yhtiön varoista huomattava osa kuuluu TVL-tulolähteeseen. Immonen & Lindgren (2006: 122) pitävät ohjetta aikaisemman oikeuskäytännön ja myös lainsäätäjän tarkoituksen vastaisena. KHO:n edellä selostettu ratkaisu vie ohjeelta pohjan pois. Koska lainsäätäjän, verohallituksen, KHO:n ja asiantuntijoiden kanta asiaan ei ole yhtenäinen, vastikkeetonta sukupolvenvaihdosta suunniteltaessa on perusteltua pyytää PerVL:n 39a §:n mukaista ennakkoratkaisua verovirastolta erityisesti silloin, kun osakeyhtiön omaisuudesta merkittävä osa ei ole kiinteästi elinkeinotoiminnan käytössä (ks. Immonen & Lindgren 2006: 122).

Matti Vanhasen II hallitus lupasi hallitusohjelmassaan keväällä 2007 poistaa yritysten sukupolvenvaihdoksista perintö- ja lahjaverotuksen. Mielenkiintoista on, mihin raja vedetään mm. yritysosuuden koon, yritystoiminnan jatkamisen tunnusmerkkien ja verovapauden piiriin kuuluvien omaisuuserien osalta. Voi olla esim. houkuttelevaa siirtää yhtiön omistukseen samaan intressipiiriin kuuluvien tahojen henkilökohtaista omaisuutta, jos sitä kautta on saavutettavissa täysi verovapaus. Todennäköistä on, että tällaiselle toiminnalle pyritään löytämään esteitä, mutta aika näyttää, kuinka onnistuneesti. Karlsson (2007:15) ennustaa, että samalla kuin perintö- ja lahjaverotus kevenee, voi luvassa sittenkin olla tiukennuksia sen suhteen, mihin omaisuuteen huojennukset tai täydellinen verovapaus voi kohdentua. Mielenkiintoista rajankäyntiä kuitenkin lienee luvassa siitä, mikä omaisuus on yritystoiminnassa tarpeellista ja sen varoihin luettavaa, ja mikä ei. Jos perintö- ja lahjaverotus samassa yhteydessä kevenee muutoin merkittävästi, ongelmat jäävät luonnollisesti vähäisemmiksi.

Jos lahjoittaja pidättää itselleen etuja ja oikeuksia, saadaan niiden käypä arvo PerVL:n 9.3 §:n mukaisesti vähentää lahjaverotettavan omaisuuden arvosta (ks. tarkemmin luku 4.6.). Kun lahjoituksen kohteena on osakkeita, ja lahjoittaja pidättää itselleen osinko-oikeuden, on osakkeiden käyvästä arvosta vähennetty pääsääntöisesti yhtiön jakamaan todelliseen osinkoon perustuva määrä. Tapauksessa KHO 2006 T 715 oli kysymys lahjanantajan pidättämän osinko-oikeuden vähentämisestä lahjana saatujen osakkeiden arvosta PerVL:n 55.2 §:ää sovellettaessa. Päätöksen mukaan pidätetyn osinko-oikeuden arvo oli määrättävä siten, että osingon käypää arvoa alennettiin samassa suhteessa kuin lahjana saatujen osakkeiden vertailuarvo PerVL:n 55.2 §:ää sovellettaessa oli kyseisten osakkeiden käyvästä arvosta. Tällöin pidätetty osinko-oikeus vähennettiin käyvästä arvosta PerVL:n 9.3. §:n mukaisesti, mutta huojennusta laskettaessa vähennys tehtiin VAL:n mukaisesta arvosta vain suhteelliselta osaltaan. Oikeuksien pidättämisestä huolimatta PerVL:n suojasäännöksiä voidaan soveltaa, jos muut edellytykset täyttyvät. Vaikka tuotto-oikeus olisi pidätetty eliniäksi jollekin muulle kuin yritystoimintaa jatkavalle, määräys- ja päätäntävalta on sillä, joka omistaa. Esim. osakeyhtiössä ei voida eriyttää omistus- ja äänivaltaa. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 20–21; Immonen & Lindgren 2006: 131–134, 143–144; Tikka ym. 2007: 32:17.)

Esim. pidätetyn osinko-oikeuden vähentämisestä PerVL:n 55 §:n huojennusta laskettaessa:

Lahjoitettujen osakkeiden käypä arvo on 100.000 euroa ja VAL:n muk. vertailuarvo (aikaisemmin varallisuusverotusarvo) on 75.000 euroa. Lahjoitus täyttää PerVL:n 55 §:ssä mainitut edellytykset. Kun lahjoittaja pidättää itselleen osinko-oikeuden, jonka PerVL:n 9.3 §:n nojalla laskettu pääomitetty arvo on 25.000 euroa, lasketaan huojennuslaskelman ns. erotus 1 seuraavasti:

Vertailuarvosta vähennettävä osinko-oikeuden suhteellinen pääomitetty arvo:

$\frac{\text{vertailuarvo } 75.000}{\text{käypä arvo } 100.000} \times \text{PerVL:n } 9.3 \text{ §:n muk. osinko-oikeuden pääomitetty arvo } 25.000 = 18.750 \text{ euroa.}$

Erotus 1

Lahjavero 75.000 eurosta (= käypä arvo 100.000 – pidätetyn osinko-oikeuden pääomitetty arvo 25.000)

– Lahjavero 56.250 eurosta (= VAL:n muk. vertailuarvo 75.000 – pidätetyn osinko-oikeuden suhteellinen pääomitetty arvo 18.750 euroa)

Yrityksen tai sen osan lahjanluontoisessa kaupassa jätetään lahjavero PerVL:n 55.5 §:n (aik. 55.3 §) mukaan kokonaan panematta maksuun, jos kauppahinta on enemmän kuin 50 % käyvästä arvosta. Eli kun kauppaa muutoin pidetään lahjanluontoisena, jos kauppahinta on 75 % tai alle käyvästä arvosta, vältetään em. sukupolvenvaihdon suoja säännöksen nojalla kokonaan lahjaverolta, jos huojennuksen edellytykset täyttyvät. Säännöksen sanamuodosta käy ilmi, että huojennuksen edellytyksistä veron vähimmäismäärää koskevan edellytyksen ei kuitenkaan tarvitse täytyä. Jos vastikkeen määrä on pienempi kuin 50 % käyvästä arvosta, voidaan veroa huojentaa vain osittain. Osahuojennuksena voidaan jättää maksuun panematta enintään 850 euroa ylittävä osa yritysvarallisuudesta menevästä verosta. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 19; Immonen & Lindgren 2006: 156–157; Tikka ym. 2007: 32:17.)

Lahjanluontoinen kauppa on paljon käytetty menettelytapa sukupolvenvaihdon toteuttamiseksi. Jos sekä PerVL:n 55.5 §:n että TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan (ks. tarkemmin luku 4.5.) edellytykset täyttyvät, sovitaan usein kauppahinnaksi 51 % käyvästä arvosta, koska silloin luovutus on sekä luovuttajalle että saajalle verovapaa. (Immonen & Lindgren 2006: 157.)

Esim. PerVL:n 55.2 §:n soveltamisesta lahjanluontoisessa kaupassa (osahuojennuksen laskeminen) (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 21–22):

X Oy:n pääosakas A ja hänen poikansa B sopivat yhtiön sukupolvenvaihdoksesta siten, että B ostaa 20 osaketta eli 20 % yhtiön osakekannasta A:lta 30.000 eurolla. Luovutus tehdään 1.6.2005. B jatkaa X Oy:n yritystoimintaa yhtiön toimitusjohtajana ja pyytää osakkeista menevän lahjaveron huojentamista vero toimistolle antamassaan lahjaveroilmoituksessa.

Yhtiön tilikausi on kalenterivuosi. Yhtiössä ei ole edellisen tilinpäätöspäivän ja lahjan saantopäivän välisenä aikana tapahtunut yhtiön varallisuusasemaan tai osakkeiden arvoon vaikuttaneista poikkeuksellisia muutoksia. Yhtiön 31.12.2004 päättyneeltä tilikaudelta vahvistetun taseen perusteella verotuslaskennassa määritelty nettovarallisuus on 700.000 euroa. Yhtiön käypä arvo on 1.000.000 euroa. Yhtiön osakkeen varallisuusverotusarvo (nyk. vertailuarvo) verovuodelle 2004 on 4.000 euroa (laskettu tilinpäätöksen 31.12.2003 mukaan).

Osakekaupasta B:n suoritettavaksi tuleva lahjavero lasketaan seuraavasti:

Luovutettujen osakkeiden käypä arvo $20 \% \times 1.000.000 \text{ €} = 200.000$

Koska kauppahinta (30.000€) ei ylitä 75 % luovutuksen kohteen käyvästä arvosta, katsotaan käyvän arvon ja kauppahinnan välinen erotus (170.000 €) lahjaksi. Lahjaveron määrä 170.000 €:sta on 1. veroluokan mukaan 24.935 €.

Lahjaveroa ei voida huoventaa kokonaan, koska kauppahinta ei ylitä 50 % omaisuuden käyvästä arvosta. Lahjaverosta vähennettävä osahuojennus lasketaan seuraavasti:

Osakkeiden osuus nettovarallisuudesta 20 % * 700.000 € =	140.000
Osakkeiden enimmäisarvo (VAL 5.2 §) 20 kpl * 4000 * 1,5=	120.000
(edellisvuoden vertailuarvoa voidaan korottaa enintään 50 %)	
Luovutuksen kohteen arvo VAL:n mukaan	120.000
(ero nettovarallisuuteen 20.000 euroa VAL 5.2 § nojalla)	
Lahjan suht. osuus koko saannosta 170.000 € / 200.000 €=	85 %
Lahjan arvo VAL:n mukaan 85 % * 120.000 €=	102.000
PerVL:n 55.2 §:n mukaisesti 40 % edellisestä=	40.800
Lahjavero käyvästä arvosta	24.935
Lahjavero, kun arvo 40 % VAL:n mukaisesta arvosta	<u>4.539</u>
Verohuojennuksen määrä	20.396

Käyvästä arvosta määrätystä lahjaverosta pannaan maksuun vain 4.539 euroa. Jos B olisi suorittanut kauppahintana enemmän kuin 50.000 euroa (eli yli 50 % käyvästä arvosta), olisi lahjavero huoventettu kokonaan. Mikäli kauppahinta olisi ollut yli 75.000 euroa (eli enemmän kuin 75 % käyvästä arvosta), ei luovutus olisi ollut lahjanluontoinen lainkaan.

Jos verovelvollinen luovuttaa pääosan saamastaan yrityksestä tai sellaisen osasta, ennen kuin viisi vuotta on kulunut perintö- tai lahjaverotuksen toimittamispäivästä, maksuunpanematta jätetty vero pannaan PerVL:n 55.6 §:n nojalla maksuun 20 %:lla korotettuna. Pääosan luovuttamisella tarkoitetaan sitä, että yritysvarallisuudesta, osuuksista tai osakkeista luovutetaan yli 50 %. Luovutuksella tarkoitetaan sekä vastikkeellista että vastikkeetonta luovutusta, mutta ei yritystoiminnan lopettamista. Jos luovutus tapahtuu useassa erässä, maksuunpano toimitetaan silloin, kun erien yhteismäärä ylittää 50 %. Osakkeiden luovuttamisella tarkoitetaan myös sen yritysvarallisuuden luovuttamista, jonka välilliseen omistamiseen osakkeet oikeuttavat. Jos huojenus on myönnetty esim. emoyhtiön osakkeista tytäryhtiön omistaman yritysvarallisuuden perusteella, johtaa tytäryhtiön osakkeiden pääosan luovutus huojenuksen menettämiseen. Lahjanluontoisen kaupan yhteydessä määrätyn lahjaveron huojenus menetetään vain, jos vero on jätetty kokonaan maksuunpanematta. KHO:n ratkaisussa 1993 B 538 huojenusta ei menetetty, vaikka yhtiö purettiin, ja toimintaa jatkamaan perustettiin kaksi uutta yhtiötä. Osakeyhtiössä huojenus kohdistuu omistamiseen oikeuttavien osakkeiden luovuttamiseen, koska varsinainen yritysomaisuus omistetaan välillisesti osakeomistuksen kautta. Sen vuoksi huojenuskin menetetään vain, jos osakkeet luovutetaan. Osakeyhtiö voi myydä substanssikauppana yritystoiminnan toiselle yhtiölle, ja huojenus jää silti voimaan. Osakeyhtiön purkamisessa käy toisin eli huojenus menetetään. Purkamisessa osakkeiden

omistuksesta luovutaan, ja se realisoituu myös tuloverotuksessa omaisuuden myyntivoiton tai –tappion. Jos osakeyhtiön elinkeinotoiminta päättyy laajamittaisen vapaaehtoisen substanssikaupan seurauksena, ennen kuin huojennuksen saamisesta on kulunut viisi vuotta, on syytä varautua siihen, että veroviranomaiset ottavat aikaisemman perintö- tai lahjaverotuksen uudelleen tutkittavaksi. Huojennus saatetaan menettää, vaikka TVL:n mukaan verotettavaksi muuttuvan yhtiön osakkeet omistettaisiin viisi vuotta. Asiasta ei ole julkaistua oikeuskäytäntöä, mutta tilanne ei vastaa sukupolvenvaihdoksen huojennuksen alkuperäistä tarkoitusta. Erityisen ongelmallisena voi pitää tilannetta, jossa omistaja elinkeinotoiminnan lopettamisen jälkeen kuivattaa yhtiön nostamalla siihen kertyneet varat yhtiöstä ulos osinkoina. Osakeyhtiön elinkeinotoiminnan loppuessa verovelvollinen saattaa siis joutua näyttämään toteen, miksi niin kävi. Jos elinkeinotoiminta päättyi yrityksen taloudellisen tilanteen ja heikkojen tulevaisuudennäkymien takia, ei huojennusta menetetä. Jos yritystoiminta myydään vapaaehtoisesti ilman suoranaista yrityksestä johtuvaa taloudellista syytä, eikä vastikkeeksi saadulla omaisuudella jatketa elinkeinotoimintaa esim. hankkimalla saaduilla rahavaroilla uutta yritysvarallisuutta, voi verovelvollinen varautua huojennuksen perusteiden kriittiseen jälkikäteisarviointiin. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 22; Immonen & Lindgren 2006: 146, 148–150; Tikka ym. 2007: 32:17.)

PerVL:n 55.6 § edellyttää viiden vuoden omistusta perintö- tai lahjaverotuksen toimittamispäivästä. Yrityksen jatkuvuus tulee kuitenkin turvata yrittäjän kuolintapauksessa välittömästi kuolinpäivästä alkaen. Tätä edellyttää huojennussäännöksen soveltamisen edellytyksenä oleva yritystoiminnan jatkamisen vaatimus ja käytännön syyt. Yritys ei voi toimia ilman yrittäjää. Jatkajan on sitouduttava em. viiden vuoden ajan lisäksi myös saannon (kuolinpäivän) ja verotuksen toimittamispäivän väliseksi ajaksi. Kuoleman jälkeisessä sukupolvenvaihdoksessa johtoon asettuva jatkaja voi uutena yrittäjänä joutua tilanteeseen, jossa yrityksen myyminen on käytännössä ainoa tapa turvata toiminnan jatkuminen. Vapaaehtoinen luovutus johtaa kuitenkin huojennuksen palautusvelvollisuuteen 20 %:lla korotettuna. Siinä konkretisoituu hyvin selvästi suunnittelemattoman sukupolvenvaihdoksen riski. (Immonen & Lindgren 2006: 149.)

Perintö- ja lahjaveroon on mahdollisuus saada myös maksuaikaa sukupolvenvaihdostilanteessa. Jos laissa määritellyt ehdot täyttyvät, ei veroviranomaisella ole asian suhteen harkintavaltaa. Maksuajasta on säädetty PerVL:n 56 §:ssä. Pyyntö on esitettävä ennen verotuksen toimittamista. Maksuajan saamisen ehtoihin kuuluu samat vaatimukset kuin huojennuksen myöntämisessä: luovutuksen

kohteena on oltava yritys tai sen osa, ja luovutuksensaajan on jatkettava yritystoimintaa. Ehtojen täyttymistä arvioidaan vastaavalla tavalla kuin huojennuksen osalta tehdään. Kolmantena ehtona on, että yrityksestä tai sen osasta määrätyn perintö- tai lahjaveron suhteellisen osan koko verosta on oltava vähintään 1700 euroa. Tässä kohdassa on siis ainoa ero huojennuksen myöntämisen ehtoihin. Huojennuksessa ehdon rajana on 850 euroa. Maksuaikaetu voidaan menettää aivan samalla tavoin kuin huojennuskin, jos yritys tai sen pääasiallinen osa luovutetaan viiden vuoden kuluessa. Maksuaikaedun myöntäminen merkitsee veron maksamista yhtä suurina vuotuisina erinä viiden vuoden aikana. Erän suuruus on vähintään 850 euroa, eli enimmäispituisen maksuajan saaminen edellyttää veron olevan vähintään 4.250 euroa. Maksuaikaa pidennetään vain yrityksestä tai sen osasta määrätystä verosta, muusta omaisuudesta määrätty vero on maksettava normaalisti. Verovelvollisen ei tarvitse asettaa vakuutta maksamisen vakuudeksi. (Immonen & Lindgren 2006: 144–146; Tikka ym. 2007: 32:17.)

Perintöverotuksen toimittamista voidaan PerVL:n 25.3 §:n mukaan lykätä enintään vuodella, jos kuolinpesän asiakas sitä hakee ennen verotuksen toimittamista. Lahjaverotukseen ei lykkäystä voida hakea. Perintöverotuksen toimittamisen lykkäys voidaan myöntää, jos hakemuksessa voidaan esittää painavia syitä. Tällaisena syynä voidaan pitää perinnönjaon toimittamista sellaisessa pesässä, johon sisältyvän yrityksen toimintaa jatketaan kuolinpesän tai sen osakkaiden lukuun ja jos perittävä varallisuuserä ei ole kuolinpesän kokonaisvaroihin nähden vähäinen. Eli käytännössä lykkääminen tapahtuu sillä perusteella, että pesänjako on monitahoinen ja vaativa prosessi. Säännös tarjoaa yrittäjän kuoleman jälkeen tapahtuvassa sukupolvenvaihdoksessa lisää aikaa asioiden selvittämiseksi. Vaikka perintöverotuksen toimittamiselle olisi myönnetty lykkäystä, voi verovelvollinen hakea myös PerVL:n 56 §:n nojalla myönnettävää perintöveron maksuaikaa. (Immonen & Lindgren 2006: 151–152; Tikka ym. 2007: 32:18.)

Perintö- ja lahjaverosta on mahdollista hakea myös täydellistä tai osittaista vapautusta. PerVL:n 53 §:n mukaan vapautuksen voi myöntää ensisijaisesti Verohallitus. Jos veron määrä on enintään 50.000 euroa, asian ratkaisee paikallinen verovirasto. Verohallitus voi tällöinkin ottaa asian ratkaistavakseen, jos tapauksella on tärkeä periaatteellinen arvo. Samalla perusteella myös Valtionvarainministeriö voi ottaa tapauksen päätettäväkseen. Vapautus voidaan myöntää, jos verovelvollisen tai tämän lähiomaisen veronmaksukyky on olennaisesti heikentynyt sairauden tms. syyn takia, tai yrityksen jatkaminen ja työpaikkojen säilyminen on ilmeisessä vaarassa. PerVL:n 53.3 §:n nojalla, verovirasto voi samoilla perusteilla hakemuksesta myöntää veronmaksulle

lykkäystä. Verohallitus voi ottaa myös maksunlykkäyksen käsiteltäväkseen erityisistä syistä. (Tikka ym. 2007: 32:18.)

Tässä tutkielmassa, ja eritoten tässä luvussa, on useaan kertaan viitattu veroviraston ennakkoratkaisun (ennakkotiedon) hakemiseen perintö- ja lahjaverotuksessa. Se on hyvin suositeltavaa veroseuraamusten ennakoimisen näkökulmasta. Veroviraston ei PerVL:n 39a.1 §:n mukaan ole pakko antaa ennakkoratkaisua, jos se niin asian harkitsee. Aikaisemmin verovelvollisella oli ehdoton oikeus saada ennakkotieto, mutta oikeus koski vain lahjoittamalla tehtyjä yrityksen tai maatalan sukupolvenvaihdosluovutuksia. Nykyisin ennakkotietoa voi hakea periaatteessa kaikista lahjoista ja myös perinnöstä. Verovirasto voi kieltäytyä antamasta ennakkoratkaisua esim. ilmeisessä verokeinottelutilanteessa. Perintöverotuksessa ennakkoratkaisu annetaan pääsääntöisesti vain tulkintakysymyksistä. Tulkintakysymyksistä voi kysyä ennakkoon jo ennen perunkirjoitusta ja muista asioista vasta sen jälkeen. Perintöveron määrästä annetaan ennakkotieto vain poikkeustapauksissa. (Tikka ym. 2007: 32:18–19.)

Ennakkoratkaisu sitoo verovirastoa ratkaisussa ilmoitetun voimassaoloajan. PerVL:n 39b.1 §:n mukaan verovirasto voi määrittellä ajan harkintansa mukaan huomioimalla esim. omaisuuden arvonmuutokset. Veroviraston päätöksestä on valitusoikeus. (Tikka ym. 2007: 32:19.)

4.5. Sukulaisuus ehtona luovutusvoittoveron huojennukselle

Tämän tutkielman johdannossa jo todettiin, että aikaisemmin sukupolvenvaihdoksen katsottiin korostetusti tapahtuvan perhepiirissä, eikä ulkopuoliselle luovuttamista ollut tapana nimittää sukupolvenvaihdokseksi. Nykyään rajanveto ei ole niin selvää. Yhä useampi yritys saa jatkajan perhe- ja lähipiirin ulkopuolelta. Myöskään verotuksessa ei juurikaan erotella veroseuraamuksia sen mukaan, onko jatkaja yritystoiminnasta luopuvan sukulainen vai ei. Perintö- ja lahjavero on toki matalampi lähisukulaisten kesken, mutta PerVL:n huojennussäännöksissä ei puolestaan tehdä eri verovelvollisten välille eroa sukulaisuuden mukaan. Sen sijaan TVL:n sukupolvenvaihdoksia koskevan huojennussäännöksen ehtona on sukulaisuussuhde luopujan ja jatkajan välillä. TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan säännös ohjaa tietyissä tilanteissa toimimaan niin, että jatkajaksi on edullisinta hakea sukulainen kuin ulkopuolinen.

Omaisuuuden vastikkeellisesta luovutuksesta saatu, TVL:n 45–50 §:n mukaisesti laskettu, voitto on pääsääntöisesti veronalaista pääomatuloa (ks. tarkemmin luku 3.1.). TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan mukaan lähiomaiselle tapahtuva yritysvarallisuuden luovutus on verovapaa, jos

- verovelvollinen luovuttaa harjoittamaansa maa- ja metsätalouteen kuuluvaa kiinteää omaisuutta, avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön osuuden taikka yhteisön osakkeita tai osuuksia, jotka oikeuttavat vähintään 10 %:n omistusosuuteen tuossa yhtiössä
- saajana on joko yksin tai yhdessä puolisonsa kanssa luovuttajan lapsi tai tämän rintaperillinen, sisar, veli taikka sisar- tai velipuoli
- luovutettava omaisuus on ollut yhteensä yli kymmenen vuotta luovuttajan tai hänen ja sen henkilön omistuksessa, jolta hän on saanut omaisuuden vastikkeettomasti.

Säännöksen luettelo lähiomaisista on tyhjentävä. Verovapaus ei siten koske esim. sisarusten rintaperillisille tapahtuvia luovutuksia. Lapsena pidetään TVL:n 8.2 §:n mukaisesti myös puolison lasta, ottolasta ja kasvattilasta. Puolisolla tarkoitetaan TVL:n 7.3 §:n nojalla myös avopuolisoa, jonka kanssa eletään avioliitonomaisissa oloissa jatkuvasti yhteisessä taloudessa ja jonka kanssa on tai on ollut yhteinen lapsi. Lainkohdan sanamuotoa ”yhdessä puolisonsa kanssa” on tulkittu siten, että erillinen luovutus lainkohdassa mainitun lähisukulaisen puolisolle on verovapaa, kun se tehdään samassa yhteydessä eli ainakin samana päivänä. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 9; Tikka ym. 2007: 32:2.)

TVL:n sukupolvenvaihdosta koskevaa huojennusta ei voida soveltaa tilanteessa, jossa osakeyhtiö hankkii sukupolvenvaihdostarkoituksessa omia osakkeitaan luopuvalta osakkaalta niin, että luopujan lapsesta tulee osakeyhtiön pääomistaja. Tilanteessa ei täyty sukulaisuussuhdevaatimus, koska osapuolina ovat yhtiö ja luopuja. Osakkeet saa yhtiö, eikä huojennussäännöksessä mainittu sukulainen. (Immonen & Lindgren 2006: 102.)

Huojennuksen kohteena voivat olla elinkeinotoimintaa harjoittavan yhtiön osakkeiden lisäksi muunkin yhtiön osakkeiden luovutukset. Yhtiön toimialalla ei ole merkitystä. Veroedun voi siten saada esim. kiinteistöosakeyhtiön osakkeiden luovutuksessa. Säännöksen piiriin eivät kuitenkaan kuulu esim. vuokra- tai vapaa-ajan kiinteistöt. Huojennuksen ehtona ei ole, toisin kuin PerVL:n sukupolvenvaihdoshuojennuksissa, toiminnan jatkaminen. (Immonen & Lindgren 2006: 97–98.)

TVL:n sukupolvenvaihdosluovutusten huojennus ei koske yksityisliikettä, koska sen myynti verotetaan EVL:n mukaan. Huojennusta ei myönnetä edes kiinteistön luovutuksesta, vaikka maataloudenharjoittajalla on vastaavassa tilanteessa siihen mahdollisuus. (Tikka ym. 2007: 32:2.)

Immonen & Lindgren (2006: 97–98) ovat pohtineet TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan sanamuodon ongelmallista tulkintaa silloin, kun henkilöyhtiön yhtiömies luovuttaa yhtiöosuudestaan vain osan. Määritelmää ”avoimen tai kommandiittiyhtiön osuus” voitaneen heidän mukaansa tulkita ainakin kolmella tavalla: 1) luovuttajan osuus kokonaisuudessaan, 2) osuus mainitussa yhtiössä riippumatta suhteellisesta osuudesta yhtiössä tai 3) 10 %:n omistusosuus henkilöyhtiöstä (samoin kuin osakeyhtiöissä). Asiasta ei ole KHO:n tai KVL:n ratkaisuja. Verohallituksen sukupolvenvaihdoksia koskevassa ohjeessa (24.6.2004: 37) pidetään toiseksi mainittua vaihtoehtoa oikeana viittaamalla verotuskäytäntöön. Eli 10 % omistusosuusvaatimus ei koskisi henkilöyhtiöitä, jolloin pienetkin osaluovutukset yhtiöosuudesta kuuluisivat huojennuksen piiriin. Immonen & Lindgren uskovat verotuskäytännön yhtenäistyvän tämän tulkinnan kannalle, vaikka ensiksi mainittu vaihtoehto vastaa säännöksen tarkkaa sanamuotoa, ja kolmas vaihtoehto olisi yritysmuotoneutraliteetin kannalta paras. Kolmannessa vaihtoehdossa henkilö- ja osakeyhtiön omistajia kohdeltaisiin tasavertaisesti ja myös kommandiittiyhtiön äänettömän yhtiömiehen panos tulisi huomioiduksi omistusosuutta laskiessa, aivan kuten PerVL:n sukupolvenvaihdoksen huojennussäännöksessä (ks. PerVL 57 §).

Kun luovutukseen sovelletaan huojennusta, koskee verovapaus myös TVL:n 46.4 §:ssä tarkoitettua luovutusvoittoon tehtävää, henkilöyhtiön osakkaan ylisuuriin yksityisnostoihin tehtävää lisäystä. (Immonen & Lindgren 2006: 98.)

Osakeyhtiöiden osalta TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan vaatimusta vähintään 10 %:n omistusosuudesta on verotuskäytännössä tulkittu siten, että jokaisen luovutuksen on yksin täytettävä kriteeri. Jos osakkeita luovutetaan esim. pojalle ja tämän puolisolle, on kummallekin erikseen luovutettava vähintään 10 % yhtiön osakkeista tai yhdellä luovutuksella vähintään 10 % yhteisomistukseen. Jos luovuttajina ovat molemmat vanhemmat, on kummankin vanhemman erillisen luovutuksen oltava vähintään 10 %. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 8.)

TVL:n sukupolvenvaihdoshuojennuksessa on vastaava säännös huojuksen menettämistä kuin PerVL:n sukupolvenvaihdoksen huojuussäännöksissä. Veroetu menetetään, jos luovutuksensaaja luovuttaa huojuksen kohteena olleen omaisuuden edelleen viiden vuoden kuluessa. Säännöksen soveltamisen laukaisee vain vastikkeellinen edelleen luovutus. Eli omaisuuden jatkoluovutus perintönä tai lahjana ei johda huojuksen menettämiseen. TVL:n 48.5 §:ään kirjatulla säännöksellä on pyritty varmistamaan, ettei huojuksusta käytetä veronkiertotarkoituksessa tilanteessa, jossa luovutuksensaaja lyhyen ajan kuluttua luovuttaa omaisuuden samalla hinnalla ulkopuoliselle. Huojuksuus menetettiin myös KHO:n ratkaisussa 1991 T 3891, kun verovelvolliset myivät sukupolvenvaihdosluovutuksena saamansa osakkeet perustamalleen toiselle osakeyhtiölle. Kun huojuksuus menetetään, maksajaksi ei tule se, joka alunperin vältyi veronmaksamiselta eli luovuttaja. Vero pannaan maksuun luovutuksensaajalle käytännössä siten, että jatkoluovutuksen luovutusvoiton laskennassa hankintamenoa vähennetään se veronalaisen luovutusvoiton määrä, jota ei ole huojuksuus takia pidetty luovuttajan saantomiehen veronalaisena tulona. Vähennys tehdään myös hankintameno-olettamaa käytettäessä. Huojuksuus menetetään ja lasketaan em. tavalla myös silloin, kun jatkoluovutus on tappiollinen. Huojuksuus maksuunpanoa toiselle verovelvolliselle kuin sille, jolle se alun perin on myönnetty, voidaan pitää verolakiemme poikkeuksellisenä menettelynä. Se voi johtaa jopa kohtuuttomuuksiin esim. tilanteessa, jossa luovutusshinta on ollut huojuksuus takia käyvän arvon suuruinen, ja luovutuksensaaja olosuhteiden muuttuessa joutuu luovuttamaan omaisuuden edelleen, ja saa maksettavakseen saantomiehensä välttämät luovutusvoittoverot. Näin voi käydä esim. silloin, kun velan vakuutena ollut omaisuus pakkomyydään velanmaksun laiminlyöntien takia. (Immonen & Lindgren 2006: 103–108; Tikka ym. 2007: 32:2.)

Esim. TVL:n 48.5 §:n soveltamisesta (Tikka ym. 2007: 32:2.):

Isä oli myynyt v. 2000 pojalleen yli 10 vuotta omistamansa B Oy:n osakkeet 300.000 eurolla. Isän omistusosuus B Oy:ssä oli ollut 20 %. Poika oli myynyt osakkeet edelleen 400.000 eurolla v. 2004. Isän verovapaa luovutusvoitto oli ollut 150.000 euroa (300.000 – hankintameno-olettama (50 % ennen verovuotta 2005) 150.000). Pojan luovutusvoittoa laskettaessa huojuksuus palautuu verotettavaksi tuloksi, koska osakkeiden ostamisesta isältä on kulunut alle viisi vuotta. Pojan osakkeiden hankintamenoa (300.000 eurosta) vähennetään 150.000 euroa eli se määrä, jota ei TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan nojalla verotettu hänen isänsä tulona. Pojan veronalainen luovutusvoitto on siten 250.000 euroa (myyntihinta 400.000 euroa – oikaistu hankintameno 150.000 euroa).

Jos jatkoluovutus koskee vain osaa sukupolvenvaihdostarkoituksessa ostetusta ja TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan nojalla huojuksuus omaisuudesta, luovuttajan hankintamenoa oikaistaan siten, että jatkoluovutusta vastaava suhteellinen osuus hänen

saantomiehellään verottamatta jääneestä luovutusvoitosta vähennetään luovuttajan hankintamenosta. (Tikka ym. 2007: 32:3.)

4.6. Ikä veroon vaikuttavana tekijänä

Ihmisen iän vaikutus veron määrään on verolainsäädännössä ja oikeuskäytännössä hyvin rajallinen ja harvinainen. Edellä luvussa 4.4. pohdittiin, voiko alaikäisen katsoa jatkavan yritystoimintaa sillä tavoin kuin PerVL:n sukupolvenvaihdosta koskevissa suojasäännöksissä edellytetään. Asiaan ei löydy ohjeistusta lainsäädännöstä tai oikeuskäytännöstä. Yleisiä oikeus- ja kohtuullisuusperiaatteita soveltaen voitiin todeta alaikäisen aseman olevan vahvan perintötapaüksissa, mutta lahjana siirtyvän omaisuuden kohdalla näyttövelvoitteen todettiin olevan verovelvollisella. Edellä selostettu problematiikka liittyy siihen huojennetaanko veroa vai ei. Veron määrään iällä ei siinä muutoin ole vaikutusta. Perintö- ja lahjaverotuksesta löytyy kuitenkin tilanteita, joissa ikä vaikuttaa veron määrään. Näin tapahtuu silloin, kun lasketaan, miten perintönä tai lahjana siirtyvään omaisuuteen pidätetty elinikäinen tuotto-oikeus vaikuttaa omistusoikeuden saavan verovelvollisen perintö- ja lahjaveron määrään.

Pidätetty tuotto-oikeus (hallintaoikeus, käyttöoikeus) pääomitetaan ja vähennetään PerVL:n 9.3 §:n nojalla perintönä tai lahjana saadun omaisuuden arvosta. Omaisuuden tuoton kertyminen jollekin muulle kuin uudelle omistajalle merkitsee siis perintö- tai lahjaveron pienentymistä. Vähennys tehdään, kun uudelle omistajalle on asetettu velvoite joko yhdellä kertaa tai aika-ajoin toimittaa toiselle rahanarvoinen suoritus, taikka antaa toisen jollakin tavoin käyttää hyväkseen verovelvollisen omaisuutta, mikäli tämä ei saa siitä vastiketta. Vähennyksen perusteena on PerVL:n 10 §:n mukaan velvoitteen käypä arvo. Vähennys tehdään myös silloin, kun lahjanantaja pidättää itselleen oikeuksia lahjoitettavaan omaisuuteen. (Immonen & Lindgren 2006: 112; Tikka ym. 2007: 32:3.)

Verohallitus on sukupolvenvaihdoksia koskevassa ohjeessaan (24.6.2004: 17) selvittänyt, miten perintö- ja lahjaverotuksessa määritetään käypä arvo osakeyhtiön osakkeisiin pidätetylle tuotto-oikeudelle. Immonen & Lindgren (2006: 112) ovat todenneet, että pääsääntöisesti osakkeiden tuottona pidetään muutaman edellisvuoden osinkotulon keskiarvoa. Koska osingonjako voi vaihdella oleellisesti eri yritysten ja eri vuosien välillä, vähennettävä tuotto-oikeus määräytyy hyvin tapauskohtaisesti. Tulevaisuudessa kertyvien tuottojen arviointi ei ole helppoa. Sen vuoksi

verotuskäytännössä on käytetty muun selvityksen puuttuessa kaavamaisista arviointia. Jos osinkoa ei ole jaettu, arviointi on ainoa mahdollisuus. Verohallituksen mukaan oikea tuotto prosentti on 5 %. Verohallituksen kannanotto on yleisohje, jonka soveltamisen verovelvollinen voi aina yrittää osoittaa omassa tapauksessaan kohtuuttomaksi vaihtoehdoksi.

Samoja periaatteita soveltuvin osin käyttäen voidaan laskea myös muuhun omaisuuteen kuin osakkeisiin pidätetyn oikeuden käypä arvo. Tyypillisimpiä muita pidätettyjä oikeuksia on lesken hallinta-oikeus asuntoon PK:n 3:1a §:n nojalla tai testamenttiin sisältyvällä määräyksellä myös muuhun omaisuuteen. Perintönä tai lahjana saatu oikeus on yleensä määrätty eliniäksi. Mitä nuorempi etuuden nauttija on, sitä enemmän vähennetään omistusoikeuden saavan verovelvollisen perintö- ja lahjaveroa. Ikä huomioidaan kaavamaisesti PerVL:n 10.2 §:stä löytyvien kertoimien avulla. (Immonen & Lindgren 2006: 113.)

Taulukko 3. PerVL:n 10.2 §:n mukaan verovelvollisen jäljellä olevaksi eliniäksi tarkoitetun nautintaoikeuden, eläkkeen tai muun edun arvo lasketaan kertomalla edusta saatavan vuositulon määrä etuun oikeutetun henkilön iän mukaan määräytyvällä kertoimella seuraavasti:

Verovelvollisen ikä	Luku, jolla vuositulon määrä kerrotaan
alle 44 vuotta	12
44–52 vuotta	11
53–58 vuotta	10
59–63 vuotta	9
64–68 vuotta	8
69–72 vuotta	7
73–76 vuotta	6
77–81 vuotta	5
82–86 vuotta	4
87–91 vuotta	3
92 vuotta tai enemmän	2

Esim. hallintaoikeuden vaikutuksesta perintöveron määrään:

- 1) Heikki ja Kaija ovat naimisissa keskenään, ja heillä on avio-oikeus toistensa omaisuuteen. Heillä on kaksi yhteistä rintaperillistä, poika Jaakko ja tytär Kaisa. Vuonna 2006 Heikki kuolee, ja hänen jälkeensä laaditusta perukirjasta selviää, että Heikin ja Kaijan yhteenlaskettu pesän säästö on 200.000 euroa. Avio-oikeuden nojalla Kaijalle kuuluu tästä puolet eli 100.000 euroa. Toinen puolisko menee Heikin perillisille. Jaakko ja Kaisa saavat kumpikin 50.000 euroa. Perintöveron määrä on 5.735 euroa (ks. taulukko 1) per luovutuksensaaja.
- 2) Tilanne on muutoin sama kuin edellä, mutta Heikki ja Kaija ovat laatineet keskinäisen hallintaoikeustestamentin toistensa hyväksi koko omaisuudesta. Heikin kuolinvuonna Kaija on 69 vuotias. Hallintaoikeuden pääomitetun arvon laskennassa käytetään viiden prosentin vuosituottoa. Kummankin lapsen saaman perinnön arvosta vähennetään Kaijan hallintaoikeuden takia 17.500 euroa ($= 50.000 \times 5 \% \times 7$, seitsemän on Kaijan ikäkerroin). Verotettavaa perintöosuutta jää tällöin kummallekin 32.500 euroa, josta perintöveron määrä on 3.460 euroa eli verrattuna kohtaan 1) kummankin lapsen perintöveron määrä pieneni 2.275 eurolla.

Oikeuskäytännössä lahjaverotusta koskeneessa ratkaisussa KHO 1977 II 625 käytettiin velvoitteen arvostamisessa ikäkertoimia, vaikka edunsaaja oli kuollut vakavaan sairauteen jo ennen lahjaverotuksen toimittamista. Myös ratkaisussa KHO 2005 T 3386 hallintaoikeus huomioitiin ensiksi kuolleen puolison jälkeen toimitetussa perintöverotuksessa, vaikka testamentin perusteella hallintaoikeuden saanut leski oli kuollut vain 3,5 kuukautta puolisonsa kuoleman jälkeen. (Immonen & Lindgren 2006: 113.)

Jos oikeus ei ole elinikäinen, sen arvo lasketaan PerVL:n 10.3 §:n nojalla oikeuden jäljellä olevan ajan perusteella, eikä oikeuden nauttijan iän perusteella. Pääomitus tapahtuu diskonttaamalla tulevat tuotot 8 %:n korkokannalla. (Immonen & Lindgren 2006: 114.)

4.7. Yritysvarallisuuden ominaisuuksien vaikutukset

Yrityksen varallisuuteen liittyvien ominaisuuksien verovaikutuksista sukupolvenvaihdoksessa on syytä ottaa esille muutama pieni yksityiskohta. Ne liittyvät tappioiden vähentämisoikeuden huomioon ottamiseen, piilevän tuloverovelan huomioimiseen perintö- ja lahjaverotuksessa sekä varainsiirtoverotukseen.

Jos henkilö- tai osakeyhtiöllä on verotuksessa vahvistettuja, käyttämättömiä (vähentämättömiä) tappioita, saattaa se muodostua sukupolvenvaihdoksen toteuttamistavan valinnassa painavimmaksi tekijäksi. Jos yhtiön omistuksesta vaihtuu yli puolet, tappioiden vähentämisoikeus menetetään. Tappioiden vähentämisoikeus menetetään silloin, jos kaupan kohteena on henkilöyhtiön yhtiöosuudet tai osakeyhtiön

osakkeet. Jos kaupan kohteena on yhtiön liikeomaisuus, tappioiden vähentämisoikeus säilyy. Kuten luvussa 3.1. on todettu, substanssikauppa on yhtiön viimeinen liiketoimi, jota verotetaan EVL:n mukaan. Substanssikaupassa myyjänä on yhtiö, ei sen omistaja. Yhtiön myytävä omaisuus on yleensä sellaista, josta on tehty pitkän ajan kuluessa EVL:n maksimipoistot, ja niiden seurauksena jäljellä olevat hankintahinnat jäävät selvästi käyvän arvon ja kauppahinnan alle. Kun näin syntyvä voitto tuloutuu elinkeinotulona myyjäyhtiön verotuksessa, voidaan vanhoja vahvistettuja elinkeinotoiminnan tappioita käyttää kuittaukseen, ja siten vähentää maksettavia veroja. Ostaja jatkaa poistojen tekemistä kauppahinnan perusteella. Maksettavat verot voivat olla oleellisesti pienemmät kuin osakkeiden tai yhtiöosuuksien kaupassa. Luopuja voi kaupan jälkeen nostaa yhtiöstä osinkoja ja ”kuivattaa” yhtiötä vähitellen hyödyntämällä verovapaan osinkotulon rajoja. Jos TVL:n 48.1 §:n 3 kohdan perusteella osakkeet tai yhtiöosuudet voidaan luovuttaa verovapaasti, tilanne luonnollisesti muuttuu. Edellä selostettu substanssikaupan mahdollinen edullisuus koskee siten vain tilanteita, joissa verovapauden edellytykset eivät täyty. (ks. Immonen & Lindgren 2006: 64.)

Luvuissa 2.3. ja 3.2. todettiin, että perintö- ja lahjaverotus toimitetaan omaisuuden käyvän arvon mukaan. Yrityksen käyvän arvon määrittäminen on aina vaikeaa, eikä perintö- ja lahjaverotuksessakaan voida välttyä tulkintatilanteilta. Aikaisemmin arvonmäärittäminen oli verotuskäytännössä hyvin kirjavaa, mutta verohallituksen ohje sukupolvenvaihdoksia koskien 24.6.2004 selkeytti monilta osin käytäntöjä. Verohallituksen ohjeet eivät kuitenkaan ole ehdotonta lakitekstiä, vaan verovelvollinen voi aina pyrkiä hakemaan oman tapauksensa erityispiirteet huomioon ottavaa verotuspäätöstä. Viime kädessä verolakeja ja niiden tarkoitusta tulkitsee KHO, joka ottaa ratkaistavakseen tapaukset, joilla on ennakkotapausarvoa. Yksi käyvän arvon määrittämisessä huomioitava tekijä, joka verotuskäytännössä jäi aiemmin usein huomioimatta, on piilevä tuloverovelka. KHO otti asiaan selkeän kannan ratkaisussaan 1994 T 3698 toteamalla, että piilevä tuloverovelka on huomioitava perintö- ja lahjaverotuksessa käypää arvoa alentavana tekijänä silloin, kun yrityksen käypää arvoa määritetään sen substanssin, nettovarallisuuden perusteella. Piilevän tuloverovelan huomioiminen perustuu periaatteeseen, ettei samasta saannosta määrätä veroa kahteen kertaan eli sekä tuloveroa että perintö- tai lahjaveroa. Ei voida kuitenkaan puhua kahdenkertaisesta verottamisesta vaan pikemminkin siitä, että perintö- tai lahjaveroa joudutaan maksamaan sellaisestakin osasta omaisuutta, jota ei tosiasiallisesti koskaan saada. Perintöveroa joudutaan maksamaan sellaisesta osasta, joka tulon realisoiduttua joudutaan maksamaan tuloverona. Yrityksen nettovarallisuus lasketaan vähentämällä varoista velat. Piilevä tuloverovelka tulee KHO:n mielestä huomioida

velkana muiden joukossa, vaikka se ei näy taseen vastattavaa puolen veloissa, eikä sitä ole dokumentoitu siten kuin muita velkoja. On myös huomioitava, että se on luonteeltaan ehdollista, koska se ei välttämättä koskaan realisoidu. (ks. Mattila 1984: 440–441; Immonen & Lindgren 2006: 110; Tikka ym. 2007: 32:4.)

Piilevää tuloverovelkaa esiintyy tilanteissa, joissa perinnön tai lahjan kohteena olevan yrityksen tuloverotuksessa kuluksi kirjaamattomat hankintamenot ovat alemmat kuin samoille omaisuuserille perintö- tai lahjaverotuksessa vahvistetut käyvät arvot. Tällainen tilanne syntyy käytännössä varsin helposti. Kun koko yksityisliike siirtyy vastikkeetta jatkajalle, noudatetaan elinkeinoverotuksessa tasejatkuvuuden periaatetta, eli yritystoiminnan jatkaja saa EVL:n 15 §:n mukaan vähentää saadun omaisuuden hankintamenon samalla tavalla kuin se olisi vähennetty saantomiehen tuloista. Jatkaja jatkaa siis toimintaa luopujan kirjanpitoarvoista. Kun hän luopuu omaisuudesta, myyntihinnan ja poistamattoman hankintamenon erotus tuloutuu liikkeen elinkeinoverotuksessa. Siltä osin kuin maksettu tulovero kohdistuu hänen vastikkeettoman saantonsa perintö- tai lahjaverotuksessa käytetyn käyvän arvon ja saantomieheltä siirtyneen poistamattoman hankintamenon erotukseen, hän on joutunut aikanaan maksamaan perintö- ja lahjaveroa omaisuudesta, joka olikin piilevää tuloverovelkaa. (ks. Mattila 1984: 444.)

EVL:n mukaiset poistot varsinkin täysimääräisesti tehtyinä voivat ylittää merkittävästi todelliset arvonalenemiset, jolloin piilevä tuloverovelka voi kasvaa nopeasti. Edellä selostetun yksityisliikkeen piilevän tuloverovelan tilannetta vastaava ilmiö voi esiintyä myös henkilöyhtiön yhtiöosuuksien tai osakeyhtiön osakkeiden vastikkeettomissa saannoissa. Kun osuuksien ja osakkeiden arvo määritetään yrityksen omaisuuden perusteella pyrkimyksenä käyvän arvon periaate, siirtyy yhtiön käypää arvoa alempien hankintamenojen aiheuttama piilotuloverovelkarasite osuuden ja osakkeen perintö- tai lahjaverotuksessa käytettävään arvoon. Osuuksien ja osakkeiden kauppahan ei vaikuta yhtiön verotukseen tappioiden vähentämisoikeuden mahdollista menettämistä lukuun ottamatta. Jos osuuksien tai osakkeiden käypä arvo määritetään vertailukauppojen avulla, eikä substanssi- tai tuotto-arvon perusteella, on varsin todennäköistä, että ulkopuolinen potentiaalinen ostaja on valmis maksamaan sitä korkeamman kauppahinnan, mitä enemmän yrityksellä on ns. kuluvarastoa eli poistamatonta hankintamenoa. Tällöin kuluvaraston pienestä koosta seuraava piilevä tuloverovelka olisi huomioitava myös vertailukauppoihin perustuvassa arvonmäärittämisessä. Yksityisliikkeen osalta tilanne lienee erilainen. Huomattavan määrän piilevää tuloverovelkaa sisältävän liikkeen vastikkeettoman luovutuksen perintö- tai

lahjaverotuksessa käytettävän käyvän arvon määrittäminen vertailukauppojen avulla tapahtunee ilman piilevän tuloverovelan huomiointia. Näin tapahtuu, koska ulkopuolisen ostajan verotukseen ei vaikuta liikkeen kuluvaraston määrä. Liiketoimintaa jatkava ostaja saa aloittaa poistojen tekemisen maksamistaan hyödykekohtaisista hinnoista, jos ne eivät olennaisesti poikkea käyvistä arvoista. Piilevä verorasitus realisoituisi vain myyjän verotuksessa. (Mattila 1984: 444–446, 452.)

Piilevä tuloverovelka ei välttämättä koskaan realisoidu veronmaksuna, eikä sen mahdollista toteutumista voida ajallisesti arvioida. Verovelan nykyarvon määrittäminen on siten hyvin summittaista. Myöskään realisointihetken verotuskäytännöstä, esim. verokannasta, ei ole tietoa. Piilevää velkaa ei voida esim. perunkirjoituksessa ilmoittaa velkana muiden joukossa, vaan sen huomioiminen näkyy varojen arvoon vaikuttavana tekijänä. (ks. Mattila 1984: 447–452.)

Mattila (1984: 453) katsoi alan kirjallisuudessa paljon siteeratussa varojen arvostamista perintö- ja lahjaverotuksessa käsitelleessä väitöskirjassaan, että piilevän tuloverovelan huomioiminen korostuu, kun asiaa tarkastellaan verovelvollisten yhdenvertaisen kohtelun ja veronmaksukyvyyn näkökulmasta. Tämä on mielestäni myös em. KHO:n ratkaisun 1994 T 3698 tausta-ajatuksena. PerVL:n sukupolvenvaihdoksia koskevat huojennussäädökset lieventävät omalta osaltaan piilevän tuloverovelan ongelmaa, mutta eivät täysin poista sitä.

Yritysten sukupolvenvaihdoksiin liittyy tulo-, perintö- ja lahjaverotuksen lisäksi myös arvonlisä- ja varainsiirtoverotukseen liittyviä tekijöitä. Arvonlisäverotuksen vaikutukset on tässä tutkielmassa sivuutettu, koska ongelmia ei oikeastaan ole, tai ne ovat hyvin vähäisiä. Verosuunnitteluun ei siinä osassa verojuridiikkaa ole mahdollisuuksia. Varainsiirtoverotus ei myöskään aiheuta suuria ongelmia tai suunnittelupaineita. Otan tässä esille vain yhden yksityiskohdan liittyen osakeyhtiön osakkeiden hankintaan apportiomaisuudella. Varainsiirtoverotuksen lisäksi esille tulee lyhyesti myös muita aporttiin liittyviä vero-ongelmia.

Jos osakeyhtiöön sijoitetaan arvopapereita tai kiinteistöjä aporttina, eli osakkeita merkitään luovuttamalla yhtiölle maksuksi omaisuutta, yhtiön on suoritettava luovutuksesta varainsiirtovero. Aporttina tapahtuvasta luovutuksesta vero lasketaan luovutetun omaisuuden käyvästä arvosta luovutushetkellä. Verovirasto antaa pyydettyä etukäteen lausunnon omaisuuden käyvästä arvosta. (Verohallituksen ohje 24.6.2004: 27.)

Jos yhtiön osakkeita merkittäessä, esim. yritystoiminnan jatkajalle suunnatulla annilla, maksuvälineenä käytetään muuta omaisuutta kuin rahaa, on syytä huomioida varainsiirtoveron vaikutus, joka käyvästä arvosta laskettuna voi nostaa verorasitusta merkittävästi. Jos yhtiö ei välttämättä tarvitse toimintaansa ko. omaisuuseriä, kannattaa harkita vastikkeen maksamista vaikka velkarahalla. Korko on jatkajan verotuksessa maksuvuotenaan vähennyskelpoinen, kun varainsiirtovero on yhtiön verotuksessa vähennettävissä hitaasti poistoilla rakennusten osalta ja muun omaisuuden (arvopaperit, maa-alueet) osalta vasta omaisuudesta luovuttaessa. Apporttina sijoitettu omaisuus johtaa myös osakemerkinnän maksajan luovutusvoiton verotukseen. Myös se saattaa aiheuttaa merkittäviä kokonaisverorasituksen lisäyksiä, jos omaisuuden hankinnasta on kulunut pitkä aika.

Apporttia vastaan saatavista osakkeista osakkeiden merkitsijän ei tarvitse maksaa varainsiirtoveroa, koska merkintää ei pidetä VSVL:ssa tarkoitettuna arvopaperin luovutuksena (Verohallituksen ohje 24.6.2004:27.)

5. YHTEENVETO

Yrityksen sukupolvenvaihdoksen onnistunut toteuttaminen on monen tekijän summa ja vaatii aina yksilöllistä suunnittelua. Mitään yleisesti pätevää mallia sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi ei ole löydettävissä, koska tilanteet eroavat yrittäjien ja yritysten yksilöllisyyden vuoksi.

Sukupolvenvaihdos on usein yrittäjille arka ja vaikea asia. Siihen saattaa liittyä voimakasta luopumisen tuskaa. Elämäntyöstä luopuminen ja sen hinnoittelu ei ole aina helppoa. Myös yritystoiminnan jatkajalla voi olla henkisesti rankkaa. Luopujan ja jatkajan erilaiset odotukset ja tarpeet luovat helposti ristiriitoja, joiden sovittelu vaatii aikaa ja voimia. Jatkajan paineita lisäävät myös rahoituksen järjestäminen ja liiketoiminnan kehittämisen haasteet. Liian usein vaikeaa asiaa siirretään vuodesta toiseen niin, että suunnitelmien kanssa tulee lopulta kiire, tai niitä ei ehditä tehdä lainkaan ennen yrittäjän kuolemaa.

Sukupolvenvaihdoksesta puhutaan yleensä perheyriyten yhteydessä. Perheyriykselle ei ole yksiselitteistä määritelmää. Perinteisesti perheyriyksenä on pidetty yritystä, jonka omistus on keskittynyt niin, että yrittäjän ja hänen lähisukulaistensa omistusosuus on vähintään 50 %. Nykyään sukupolvenvaihdos –sanaa on ryhdytty käyttämään myös niistä tilanteista, joissa yritystoiminnan jatkaja on nuorempaa sukupolvea kuin luopuja, mutta sukulaisuussuhde puuttuu. Sukupolvenvaihdoksen keskeinen kysymys onkin, löytyykö jatkaja lähipiiristä vai sen ulkopuolelta. Kaikille yrityksille ei löydy milloinkaan jatkajaa, ja yhä harvinaisemmaksi on käymässä jatkajan löytyminen omasta perheestä tai lähisuvusta. Oleellisesti pienemmät ikäluokat ja aikaisempaa korkeampi koulutustaso karsivat tehokkaasti yrittäjiksi halukkaiden määrää. Arvioiden mukaan kaikki yritysmodot huomioden yli 50.000 yritystä suunnittelee tai toteuttaa sukupolvenvaihdoksen kymmenen seuraavan vuoden kuluessa. Yritystoiminnan luovuttaminen ulkopuoliselle eroaa monella tavoin lähisukulaiselle tehtävästä luovutuksesta. Toteuttamistapojen valikoima on kapeampi, koska luonnollisena tavoitteena on saada yrittäjän elämäntyöstä mahdollisimman hyvä korvaus. Eroja löytyy myös veroseuraamuksista.

Verotus ei ole vähäisin sukupolvenvaihdokseen liittyvistä ongelmista. Jos veroseuraamuksia ei selvitetä huolella, saattaa yritystoiminnan jatkuminen vaarantua ratkaisevasti. Verojen minimointitavoite ei aina ole ainoa prosessia ohjaava tekijä. Sukupolvenvaihdoksen toteuttamistavan voi ratkaista jokin muu tekijä kuin verotus.

Yksilölliset tekijät määräävät tavoitteiden prioriteetin. Vaihtoehtoja karsivat mm. jatkajan taloudelliset resurssit, luopujan toimeentulon turvaaminen ja perillisten tasapuolisen kohtelun vaatimus. Vaikka sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapa valittaisiin verojen minimointinäkökulmaa vähemmän painottaen, jää jokaiseen tilanteeseen tarvetta yksilölliset tekijät huomioivalle verosuunnittelulle.

Sukupolvenvaihdoksen suunnittelu olisi aloitettava jopa 3–5 vuotta ennen varsinaisia ratkaisuja. Prosessin pituutta voi kasvattaa myös verohuojennuksiin liittyvien omistusaikojen täyttymisen odottaminen ja yrityksen valmisteleminen vaihdokseen esim. yritysmuotoa muuttamalla tai omaisuutta järjestelemällä.

Yrittäjän kuoleman jälkeen tapahtuvaa sukupolvenvaihdosta voidaan pitää suunnittelemattomana, koska silloin vaihtoehdot esim. jatkajan menestymismahdollisuuksien turvaamiseksi ja verojen minimoimiseksi ovat vähissä. Jos sukupolvenvaihdoksen suunnittelu jää esim. luopujan ja jatkajan välisten sovittamattomien ristiriitojen takia tekemättä, voi yrittäjä elinaikanaan pyrkiä varmistamaan sen, että jatkaja saa perinnönjaossa yrityksen haltuunsa mahdollisimman ehyenä ja mahdollisimman pienin rahoituskustannuksin. Tämä tapahtuu käyttämällä testamenttia ja avioehto suunnitteluvälineenä. Yrittäjän olisi sukupolvenvaihdosta miettiessään hyvä tietää, miten hänen omaisuutensa jaetaan kuoleman jälkeen. Myös yrittäjän lähipiiri voi pyrkiä helpottamaan jatkajaksi aikovan tilannetta silloin, kun yritystoiminnan vetäjä vaihtuu vasta kuoleman jälkeen. Perinnöstä voi luopua jatkajan hyväksi sekä perittävän eläessä että tämän kuoltua. Leski voi kuoleman jälkeen toimia perillisiä suosivasti osituksessa tai esim. tyytyä omistusoikeustestamentin sijasta omaisuuden hallintaoikeuteen. Jatkaja voi näin saada yrityksen vähemmän pirstoutuneena omistukseensa, ja maksettavat verotkin voivat pienentyä.

Tavanomaisimmat menettelytavat suunnitellussa, yrittäjän elinaikana tehtävässä, sukupolvenvaihdoksessa ovat kauppa, lahja, lahjanluontoinen kauppa ja yhtiökumppanuusjärjestelyt (yhtiömieheksi ottaminen, suunnattu anti, omien osakkeiden hankinta).

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään yrityksen sukupolvenvaihdoksen keskeisimmät veroseuraamuksia aiheuttavat tekijät, sekä tunnistamaan eri vaihtoehdot sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi mahdollisimman pienin verokustannuksin niin luopujan, yrityksen kuin jatkajan näkökulmasta. Sukupolvenvaihdostilanteet eroavat toisistaan yritysmuodon, yritysvarallisuuden, omistuspohjan, osapuolten

sukulaisuussuhteen tai muun syyn vuoksi. Verovaikutusten mittaaminen on vaikeaa, koska ne heijastuvat eri tavoin ja eri aikoina luopujan, jatkajan ja yrityksen verotukseen.

Perintö- ja lahjaverotuksessa omaisuuden arvostaminen on usein hyvin tulkinnanvaraista ja tapauskohtaista. Erityisesti lahjoitusta suunniteltaessa on syytä hakea verovirastolta ennakkokannanottoa suunniteltujen toimenpiteiden veroseuraamuksista. Arvostamisen lähtökohtana on yrityksen taseen mukainen nettovarallisuus. Rakennukset, maa-alueet, osakkeet ja osuudet arvostetaan tasearvoa korkeampaan käypään arvoon, joka määritetään vertailukauppojen perusteella taikka käyttäen tuotto- tai kustannusarvomenetelmää. Perintöosuudesta tai lahjan arvosta vähennetään siihen kohdistuvan velvoitteen arvo. Tällaisia velvoitteita ovat esim. lesken hallintaoikeus asuntoon tai osakkeisiin pidätetty tuotto-oikeus. Elinikäinen nautintaoikeus pääomitetään käyttäen ikään sidottuja kertoimia. Mitä nuorempi etuuden nauttija on, sitä vähemmän omistusoikeuden saaja joutuu maksamaan perintö- tai lahjaveroa.

Kun yrittäjä myy yksityisliikkeensä, kyseessä on liiketapahtuma, johon sovelletaan EVL:n säännöksiä. Henkilöyhtiöissä kaupan kohteena ovat yhtiöosuudet ja osakeyhtiöissä osakkeet. Myyjää verotetaan silloin pääsääntöisesti TVL:n mukaan ja tämä voi hyödyntää tarvittaessa mm. omistusaikaan sidottuja hankintameno-olettamia. Viimeksi mainituissa sukupolvenvaihdos tehdään joskus myös niin, että luopuja myy vain yhtiön liiketoiminnan (substanssikauppa). Tällöin myyntiä verotetaan EVL:n mukaisena liiketoimena.

Yrityksen lahjanluontoinen kauppa on tyypillinen perheyritysten sukupolvenvaihdosten toteuttamistapa. Jos vastike on enintään $\frac{3}{4}$ käyvästä arvosta, katsotaan niiden erotus lahjaksi, ja myyjä joutuu käyttämään luovutusvoiton verotuksessa vähennettävänä hankintamenonaan vain luovutuksen vastikkeellista osaa vastaavaa osuutta.

Jos sukupolvenvaihdoksen suunnittelu aloitetaan ajoissa, voi mielekkäimmäksi osoittautua sen toteuttaminen asteittain niin, että yritystoiminnan jatkaja otetaan aluksi kumppaniksi. Näin toimimalla jatkaja voidaan tutustuttaa yrityksen toimintaan rauhassa. Suhde asiakkaisiin, tavarantoimittajiin, rahoittajiin ym. sidosryhmiin säilyy todennäköisemmin häiriöttömänä. Asteittain tapahtuva sukupolvenvaihdos on myös rahoituksellisesti kevyempi vaihtoehto.

Osakeyhtiöissä asteittainen sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa suuntaamalla jatkajalle osakkeita esim. useammassa erässä tai lunastamalla luopujan osakkeita yhtiölle. Molempia menettelytapoja käytettäessä korostuu huolellisuus. On huomioitava sekä yhtiö- että vero-oikeudelliset rajoitteet. Verotuksessa ongelmat yleensä vältetään, kun kyetään osoittamaan toimien tavoitteena olevan suunnitelmallinen sukupolvenvaihdos. Huomiota kiinnitetään myös osakkeen hinnoitteluun. Alihintainen anti voi johtaa lahjaverotukseen. Omien osakkeiden hankinnassa vaarana on, että osakkeiden luovutus yhtiölle katsotaan peiteltyksi osingonjaoksi. Näin voi käydä, vaikka osakkeesta maksettaisiin käypä hinta. Sukupolvenvaihdokseen vetoamalla tältä voidaan välttyä, jos yhtiön hankkiessa omia osakkeitaan luopuja menettää enemmistöosuutensa, ja hänelle jäävä osuus ei ole enää merkittävä. Jatkajan omistuksen on kasvettava merkittävästi, ja hänen on tosiasiaassa oltava kykenevä toimimaan yrittäjänä ja käytettävä valtaansa. Myös yhtiön voitonjakopolitiikkaan on kiinnitetty huomiota. Jos osinkoa ei ole jaettu, katsotaan se raskauttavaksi tekijäksi arvioitaessa, onko omien osakkeiden hankinnalla pyritty välttämään osinkoverotusta. Ylihintainen kauppahinta voi johtaa peiteltyyn osingon verotukseen, ja alihintaista voidaan käsitellä muiden osakkaiden saamana lahjana. Ennen omien osakkeiden hankinnan toteutusta verovirastolta on syytä hankkia ennakkokannanotto, koska oikeuskäytäntö on puutteellista, ja tulokinnanvaraa on runsaasti arvioitaessa lieventäviä ja raskauttavia tekijöitä.

Henkilöyhtiöissä yhtiökumppanuus toteutetaan ottamalla jatkaja yhtiömieheksi joko uudella pääomapanoksella tai luovuttamalla hänelle aiempia osuuksia. Yksityisliikkeessä jatkaja pääsee mukaan muuttamalla liike henkilöyhtiöksi. Jos uuden yhtiömiehen saama osuus ei vastaa hänen panostaan, tai voitto-osuus on yhtiösopimuksen vastainen, voidaan määrätä maksettavaksi lahjaveroa.

Yrityksen sukupolvenvaihdoksen veroseuraamuksia on huojennettu merkittävästi perintö- ja lahjaverotuksessa. Yrittäjän kuoleman jälkeen tapahtuvassa sukupolvenvaihdoksessa PerVL:n huojennukset voivat ratkaisevasti auttaa jatkajaa yritystoiminnan alkuun, jos laissa määritellyt ehdot täyttyvät. Lahjana toteutettava sukupolvenvaihdos kannattaa suunnitella niin, että huojennukset kyetään hyödyntämään. PerVL:n huojennuksista saatava hyöty on sitä suurempi, mitä enemmän huojennettavan omaisuuden käypä arvo on VAL:n mukaan määräytyvää arvoa (aikaisemmin varallisuusverotusarvoa) suurempi. Jos lahjanluontoisen kaupan kauppasumma asetetaan niin, että se on enemmän kuin 50 % käyvästä arvosta, lahjaverolta vältytään laissa mainittujen edellytysten täytyessä. Näin lahjanluontoista kauppaa suunniteltaessa vaihtoehtoina on kauppahinnan asettaminen suuremmaksi kuin

75 % käyvästä arvosta (aina veroton) tai suuremmaksi kuin 50 % (veroton, jos huojennukset ehdot täyttyvät). Jos kauppahinta on vähemmän kuin 50 %, huojennus on osittainen. PerVL:n huojennusten soveltamisen ehtona on, että perintöön tai lahjaan sisältyy yritys tai sen osa (väh. 1/10 omistukseen oikeuttavista osakkeista tai osuuksista). Verovelvollisen on myös jatkettava yritystoimintaa. PerVL:n huojennus merkitsee yleensä sitä, että perintö- ja lahjavero maksuunpannaan arvosta, joka on 40 % VAL:n mukaisesta arvosta. Jos huojennuksen alainen omaisuus luovutetaan viiden vuoden kuluessa, huojennus laitetaan maksuun 20 %:lla korotettuna. Pääsääntöisesti samojen ehtojen mukaisesti verovelvollinen voi saada perintö- ja lahjaveron maksuaikaa.

Myös TVL:sta löytyy sukupolvenvaihdoksia koskeva huojennus. Lain 48.1 §:n 3 kohdassa lähisukulaisten välisestä kaupasta syntyvä luovutusvoitto on säädetty verovapaaksi, jos kaupan kohteena on henkilöyhtiön osuus tai vähintään 1/10 osakeyhtiön omistukseen oikeuttavista osakkeista, saajana on yksin tai yhdessä puolisonsa kanssa luovuttajan lapsi tai tämän rintaperillinen, sisar, veli taikka sisar- tai velipuoli ja jos luovutettava omaisuus on ollut yhteensä yli kymmenen vuotta luovuttajan tai hänen ja sen henkilön omistuksessa, jolta hän on saanut omaisuuden vastikkeettomasti. TVL:n huojennus ei koske EVL:n mukaan verotettavaa yksityisliikettä, eikä esim. vuokra- tai vapaa-ajan kiinteistöjä. Yhtiön toimialalla ei ole merkitystä, eikä huojennuksen ehtona ole toiminnan jatkaminen. Huojennus menetetään, jos omaisuus luovutetaan viiden vuoden kuluessa vastikkeellisesti edelleen. Maksajaksi ei tule se, jonka veroja alunperin huojennettiin. Vero tulee maksettavaksi edelleen luovutuksen voittoa laskettaessa.

Lahjanluontoinen kauppa on paljon käytetty sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapa varmasti juuri huojennusten olemassaolon takia. TVL:n huojennus tuo väljyyttä siirtohinnoitteluun silloin, kun luopujan saama luovutusvoitto on verovapaa. Jos myös PerVL:n edellytykset täyttyvät, sovitaan usein kauppahinnaksi 51 % käyvästä arvosta, koska luovutus on silloin molemmille kaupan osapuolille verovapaa.

Kun yrityksen omistuksesta vaihtuu puolet muutoin kuin perintönä, menetetään verotuksessa vahvistettujen tappioiden vähentämisoikeus. Jos vahvistettujen tappioiden määrä on suuri, voi joissakin tapauksissa niiden vähentämisoikeuden säilyttäminen ohjata ratkaisevasti sukupolvenvaihdosprosessia. Vähentämisoikeus voidaan säilyttää veroviraston myöntämällä poikkeusluvalla. Lupa myönnetään harkinnanvaraisesti erityisistä syistä, joihin luetaan mm. sukupolvenvaihdos.

Matti Vanhasen II hallituksen keväällä 2007 julkistettuun ohjelmaan sisältyy lupaus perintö- ja lahjaveron poistamisesta yritysten sukupolvenvaihdoksissa. Yleinen arvio tuntuu olevan, että verovapaus toteutuu vasta neljän vuoden mittaiseksi aiotun hallituskauden loppupuolella. Tästä on väistämättä seurauksena sukupolvenvaihdosten lykkääminen useimmissa sellaisissa yrityksissä, joissa lahjoittaminen on todennäköisin sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapa. Tämä tapahtuu sillä oletuksella, että täydellinen verosta vapauttaminen tapahtuu vähintään niillä ehdoilla, joilla nykylainsäädännössä veroa huojennetaan. Verovapaus koskettaisi todennäköisesti vain sellaisia yrittäjiä, jotka henkilökohtaisesti toimivat yrityksessä. Myös omistusosuuden suuruudelle tultaneen antamaan painoa. Mielenkiintoista tulee olemaan, miten laissa mahdollisesti määritellään yritystoiminnan jatkamisen tunnusmerkit, ja millaiset omaisuuserät kuuluvat verovapauden piiriin. Vaikka täydellinen verovapaus toteutuisikin, jää asiantuntijoiden suunnitteluavulle ja veroviranomaisten tulkinnanvapaudelle varmastikin vähintään entinen määrä sijaa.

LÄHDELUETTELO

- Aarnio, Aulis & Helin, Markku (1992). *Suomen avioliitto-oikeus*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
- Aarnio, Aulis & Kangas, Urpo (1994). *Avioliitto, perintö ja testamentti*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Aarnio, Aulis & Kangas, Urpo (1999). *Suomen Jäämistöoikeus I*. 4. uudistettu laitos. Lakimääräinen perintöoikeus. Helsinki: Kauppakaari Oyj, Lakimiesliiton kustannus.
- Aarnio, Aulis & Kangas, Urpo (2000). *Suomen Jäämistöoikeus II*. 3. uudistettu laitos. Testamenttioikeus. Helsinki: Kauppakaari Oyj, Lakimiesliiton kustannus.
- Ahanen-Raitio, Päivi (1996). Pienyhtiöiden verotukseen ensi vuonna pieniä viilauksia suurremontin sijaan. *Finanssi* 1996:4, 30–32.
- Ervasti, Perttu (2006). *Uudistunut osakeyhtiölaki –seminaari* Suomen Yrittäjäopisto, Kauhava 10.10.2006. KPMG. Seminaariaineisto 61 sivua.
- Helokoski, Elina (1994). Lahjoituksia voi käyttää verosuunnittelussa. *Taloustaito* 1994:7, 24.
- Ilola, Jouko (1991). *Yrityksen luovutus- ja sukupolvenvaihdos opas*. 2. tarkistettu painos. Helsinki: Tietosanoma Oy Business Books.
- Immonen, Raimo & Lindgren, Juha (2006). *Onnistunut sukupolvenvaihdos*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Järvinen, Risto & Ikkala, Jarmo (1987). Verokirja. *Yrityksen verosuunnittelu*. Tietosykli Oy.
- Karlsson, Johan (2007). Sukupolvenvaihdosta ei kannata lykätä. *Tax view* 2007:1, 14–15.
- Kettunen, Pertti (1983). *Yrittäjäkirja*. Suomen Yrittäjien Keskusliitto r.y.

- Kirkko-Jaakkola, Timo & Kujansuu, Reijo (1984). *Sukupolvenvaihdos yrityksessä*. Espoo: Tampereen Kauppayhdistyksen Säätiö.
- Koski, Pauli & Sillanpää, Matti J. (Jatkuvatäydenteinen ajantasapalvelu, käytetty helmikuussa 2007 päivitettyä versiota). *Yhtiöoikeus*. WSOY Yritystietosarja. Helsinki: WSOYpro.
- Malmgrén, Marianne (1994). Perunkirjoituksessa omaisuuden oikea arvostaminen on tärkeää. *Taloustaito* 1994:5, 33.
- Mattila, Pauli K. (1981). *Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksen kannalta, teoksessa Perintö- ja vero-oikeutta*. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja Nro 30. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus Oy.
- Mattila, Pauli K. (1984). *Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa*. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus Oy.
- Mattila, Pauli K. (1993). Henkilöyhtiöiden verotuksen erityiskysymyksiä. *Verotus* 1993:4, 369.
- Mattila, Pauli K. (1997). Yrityksen muuttaminen osakeyhtiöksi verotuksen kannalta. *Tili- ja veropäivät* 1997: 48, 51.
- Mäki, Sirkku (1991). Lesken asema on hyvä kuolinpesässä. *Taloustaito* 1991:8, 27–29.
- Norri, Matti (2007). *Perintö ja testamentti*. Käytännön käsikirja. 5. uudistettu painos. Helsinki: Talentum Oy.
- Sainio, Jussi (1997). Kuolinpesä on itsenäinen verovelvollinen. *Taloustaito* 1997:3, 39–40.
- Siikarla, Pertti J. (2007). Verottaja laskee yrityksen arvon väärin. *Kauppalehti* 7.2.2007, 17.
- Tikka, Kari S. & Nykänen, Olli & Juusela, Janne (Jatkuvatäydenteinen ajantasapalvelu,

käytetty helmikuussa 2007 päivitettyä versiota). *Yritysverotus I ja II*.
WSOY Yritystieto-sarja. Helsinki: WSOYpro.

Verohallituksen ohje (24.6.2004). *Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa*.
Diaarinro 535/345/2004.

Viherkenttä, Timo (1997). Pienten ja keskisuurten yritysten verotuksen uudistukset.
Verotus 1997:1, 20

KÄYTETYT LYHENTEET

AKYL	Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä 29.4.1988/389
AL	Avoliittolaki 13.6.1929/234
EVL	Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KVL	Keskusverolautakunta
LO	Lääninoikeus
MVL	Maatilatalouden tuloverolaki 15.2.1967/543
OYL	Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624
PerVL	Perintö- ja lahjaverolaki 12.7.1940/378
PK	Perintökaari 5.2.1965/40
T	Taltio
TVL	Tuloverolaki 31.12.1992/1535
VAL	L varojen arvostamisesta verotuksessa 22.12.2005/1142 (<i>oikeuskirjallisuudessa käytetään myös lyhennettä ArVL</i>)
VML	Laki verotusmenettelystä 18.12.1995/1558
VSVL	Varainsiirtoverolaki 29.11.1996/931

OIKEUSTAPAUSLUETTELO**Korkein hallinto-oikeus**

KHO 1966 II 636	s. 26
KHO 1972 T 2354	s. 72
KHO 1972 T 3070	s. 26
KHO 1973 T 93	s. 72
KHO 1973 T 1865	s. 71
KHO 1975 T 3175	s. 72
KHO 1977 II 625	s. 97
KHO 1978 T 1980	s. 75
KHO 1980 T 4307	s. 71
KHO 1981 T 742	s. 71
KHO 1981 T 743	s. 73
KHO 1981 T 2074	s. 73
KHO 1981 T 4394	s. 71
KHO 1983 II 521	s. 42
KHO 1984 T 5470	s. 46
KHO 1984 T 6145	s. 71
KHO 1987 T 2859	s. 46
KHO 1987 T 5850	s. 78
KHO 1988 T 136 (vuosikirja B 524)	s. 65
KHO 1988 T 2220 (vuosikirja B 526)	s. 65
KHO 1988 T 2898	s. 55
KHO 1988 T 5109	s. 55
KHO 1989 T 3979	s. 78
KHO 1990 B 581	s. 84
KHO 1990 T 655	s. 65
KHO 1991 B 565 (vuosikirjaratkaisu)	s. 80
KHO 1991 T 3604	s. 73
KHO 1991 T 3891	s. 94
KHO 1993 B 538	s. 88
KHO 1993 T 575	s. 58
KHO 1994 T 679	s. 76
KHO 1994 T 3698	s. 98
KHO 1995 T 474	s. 75
KHO 2000 T 851	s. 84

KHO 2002 T 285 (vuosikirjaratkaisu 2002:17)	s. 83
KHO 2002 T 982	s. 72
KHO 2005 T 3386	s. 97
KHO 2006 T 715	s. 86
KHO 2006 T 3564 (vuosikirjaratkaisu 100)	s. 84

Keskusverolautakunta

KVL 1979/83	s. 74
KVL 1985/819	s. 71
KVL 1987/612	s. 71

Helsingin hallinto-oikeus

20.4.2005/0448/3	s. 80
------------------	-------

TAULUKKOLUETTELO	sivu
Taulukko 1 ”Perintövero määräytyy PerVL:n 14 ja 21 §:n mukaan seuraavan veroasteikon mukaan:”	27
Taulukko 2 ”Yritysmuodon muutos (TVL 24 §). Identtisyys säilyy:”	70
Taulukko 3 ”PerVL:n 10.2 §:n mukaan verovelvollisen jäljellä olevaksi eliniäksi tarkoitetun nautintaoikeuden, eläkkeen tai muun edun arvo lasketaan kertomalla edusta saatavan vuositulon määrä etuun oikeutetun henkilön iän mukaan määräytyvällä kertoimella seuraavasti:”	96